

**T. C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
TIP FAKÜLTESİ
AİLE HEKİMLİĞİ
ANABİLİM DALI**

Tez Yöneticisi
Dr. Öğr. Üyesi Önder SEZER

EDİRNE MERKEZİNDE LİSE ÖĞRENCİLERİNDE SİBER ZORBALIK VE İLGİLİ FAKTÖRLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

(Uzmanlık Tezi)

Dr. Seyide TETİK

EDİRNE - 2019

TEŞEKKÜR

Uzmanlık eğitimim boyunca ve tezimin hazırlanmasında gösterdiği her türlü destek ve yardımlarından dolayı Trakya Üniversitesi Aile Hekimliği Anabilim Dalı Öğretim Üyesi ve tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Önder Sezer'e, yardımlarını ve katkılarını esirgemeyen Anabilim Dalı Başkanı Prof. Dr. H. Nezih Dağdeviren'e, Prof. Dr. Serdar Öztora'ya, Prof. Dr. Ayşe Çaylan'a, eğitimimde emeği geçen tüm hocalarıma, sevgili aileme, her zaman yanımda olan eşim Selim'e, biricik kızım Serra'ya ve birlikte çalıştığım tüm asistan arkadaşlarıma sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ VE AMAÇ.....	1
GENEL BİLGİLER.....	3
SALDIRGANLIK	3
ZORBALIK	3
SİBER ZORBALIK	4
GELENEKSEL ZORBALIK VE SİBER ZORBALIK.....	5
SİBER ZORBALIK TÜRLERİ	8
SİBER ZORBALIK ARAÇLARI.....	11
ZORBA VE MAĞDURLARIN ÖZELLİKLERİ	14
SİBER ZORBALIKLA BAŞA ÇIKMA STRATEJİLERİ	17
AKRAN İLİŞKİLERİ VE SİBER ZORBALIK	18
ANNE-BABA İLİŞKİLERİ VE SİBER ZORBALIK	18
ÖFKE-DEPRESYON-ANKSİYETE VE SİBER ZORBALIK	19
SİBER ZORBALIĞI ÖNLEME VE MÜDAHALE EĞİTİMİ.....	20
OKUL YÖNETİCİLERİNİN FARKINDALIKLARI.....	22
EBEVEYNLERİN FARKINDALIKLARI.....	24
SİBER SUÇLARIN HUKUKİ BOYUTU	24
GEREÇ VE YÖNTEMLER	26
BULGULAR.....	29
TARTIŞMA	54
SONUÇLAR.....	64
ÖZET	66
SUMMARY	68
KAYNAKLAR.....	70
EKLER	

SİMGE VE KISALTMALAR

ABD : Amerika Birleşik Devletleri

MEB : Milli Eğitim Bakanlığı

SMS : Short Message Service

SZÖ : Siber Zorbalık Ölçeği

TCK : Türk Ceza Kanunu

GİRİŞ VE AMAÇ

Teknolojideki gelişmeler bireylerin yaşam tarzlarını etkilemiş ve özellikle gençler için internetin, cep telefonunun ve bilgisayarın vazgeçilmez bir hale gelmesine neden olmuştur. Türkiye’de 2018 yılında yapılan araştırma sonucunda 16-74 yaş grubu bireylerde bilgisayar ve internet kullanım oranları sırasıyla %59,6 ve %72,9 olarak saptanmıştır. Ayrıca bilgisayar ve internet kullanım oranının en yüksek olduğu yaş grubu ise 16-24 yaş olarak belirlenmiştir (1). Teknolojiyi kullanma oranlarının artmasının bireyin hayatına olumlu katkıları olduğu kadar olumsuz etkileri de olmaktadır. Bu durum son yıllarda bilgisayar ve internetin eğitim sisteminde aktif yer aldığı okulları da etkilemiştir. Zorbalık bir ya da daha fazla öğrencinin başka birine sürekli olumsuz davranışlarda bulunması olarak ifade etmektedir (2). Son yıllarda zorbalığın yeni bir türü olarak karşımıza çıkan “siber zorbalık” teknolojinin getirdiği olumsuz etkiler arasında yerini almıştır. Siber zorbalık, bilgisayar, cep telefonu ve diğer iletişim teknolojileri aracılığıyla bir birey ya da gruba karşı yapılan kasıtlı ve tekrarlanan teknik ya da ilişkisel tarzda zarar verme davranışlarının tümüdür (3).

Okullarda yapılan araştırmalar göz önüne alındığında akran zorbalığı, çocukların sağlıklı gelişimini engellemekte ve okullarda zorbalığın görülme oranı her geçen gün artmaktadır. Dünyada yapılan araştırmaların sonuçlarına göre çeşitli ülkelerde zorba olma oranlarının %60’a kadar ulaştığı, kurban olanların oranının ise %7 ile %47 arasında değiştiği görülmektedir (4). Bilişim ve iletişim teknolojilerine erişimin kolaylaşması, çocuk ve ergenler arasında eskiden beri var olan ve okul iklimini olumsuz yönde etkileyen zorbalığın sanal ortama taşınmasına neden olmuştur. Bunun sonucunda özellikle ergenler arasında siber zorbalık adı verilen yeni bir zorbalık türü karşımıza yeni bir tehlike olarak çıkmıştır. Siber zorbalık, bireyin veya grubun bilişim ve iletişim teknolojilerini başka bireylere veya gruplara zarar vermek

niyetiyle tekrarlayıcı bir şekilde ve kötü amaçla kullanması olarak ifade edilmektedir. (5). Siber zorbalık sayılacak eylemlere örnek olarak; nedensiz bir şekilde kişiyi sohbet odasından atma, izin almadan cep telefonu ile utanç verici fotoğrafları çekme, birisini kötüleyecek, zor durumda bırakacak ya da utandıracak içeriklere sahip web sayfaları hazırlama, kişinin web sayfasına ya da bloglarına küçük düşürecek, tehdit içeren mesajlar ya da resimler ekleme, cep telefonları aracılığı ile kişilerin uygunsuz görüntülerini internette yayma, kişiyle alakalı dedikodular yayma ve kişiyi kasıtlı olarak sanal ortamda organize edilen etkinliklerden dışlama verilebilir (6,7).

Siber zorbalıkla ilgili Türkiye de yapılan ilk çalışmada lise öğrencilerinin %80'inin interneti kullandığı saptanmıştır. Bu çalışmada elde edilen yüzdelik oranları ise diğer ülkelerle karşılaştırıldığında benzer sonuçlar saptanmıştır (8). Başka bir çalışmada lise öğrencilerinin siber zorbalık yapma oranı %36 bulunmuş, siber mağdur oranı %6 iken hem siber zorba hem mağdur oranı % 24 olarak saptanmıştır (9).

Okullarda bilgi teknolojisi sınıflarının ve bilgisayar laboratuvarlarının sayılarının çoğalması ile daha fazla öğrenciye daha fazla internet erişim imkanı sağlandığı düşünüldüğünde siber zorbalık davranışlarının yakın zamanda daha fazla kaygı verici boyutlara ulaşabileceği düşünülmektedir. Tüm bunlar düşünüldüğünde, çocuk ve gençleri siber zorba olmaya iten nedenlerin ve mağdurların durumunun incelenmesini amaçlayan daha fazla araştırmalara ihtiyaç duyulduğu bir gerçektir (6).

Çalışmamızda Edirne il merkezindeki lise öğrencilerinin siber zorbalık düzeylerini belirlemeyi; sosyodemografik özelliklerin, ailenin eğitim durumunun, internet kullanım süresinin, bilgisayar, cep telefonu, tablet varlığının, aile tutumunun, sosyal medyada kullanılan üyelik adının, internet kullanımının aile büyükleri ya da okul personeli tarafından denetlenme durumunun siber zorbalık ile ilişkisini araştırmayı planladık.

GENEL BİLGİLER

SALDIRGANLIK

Saldırganlık, canlı veya cansız herhangi bir varlığa fiziksel ve/veya duygusal zarar vermek amacıyla yapılan davranış biçimi olarak tanımlanmaktadır (10). Saldırganlığa ilişkin ilk tanımlamalarda başkalarına zarar veren her türlü davranışı saldırganlık olarak nitelendirilmesine karşın sonraki araştırmacılar başkalarına zarar veren davranışların saldırganlık olarak adlandırılmasının doğru olmayacağını ifade etmişler ve bir davranışı saldırganlık olarak tanımlayabilmek için “niyet” kavramının ön planda olması gerekliliğine vurgu yapmışlardır. Buna örnek olarak; doktorun kangren olduğu için bir hastanın elini kesmesiyle, işkence yapan birinin zarar vermek amacıyla bu eylemi gerçekleştirmesi eski tanıma göre aynı sonuçlara yol açmaktadır. Ama bireylerin niyetleri iki eylemde farklıdır (11).

ZORBALIK

Zorbalık, ilk kez Hinemann tarafından ‘mobbing’ kavramı ile açıklanmıştır (2). Yaptığı ilk araştırmalarda okul zorbalığını ‘mobbing’ kelimesini kullanarak açıklayan da Olweus’dur. Olweus, bu kelimenin zorbalık davranışlarını açıklamada yetersiz kaldığını düşünmesi üzerine sonraki araştırmalarında ‘mobbing’ yerine ‘bullying’ terimini kullanmaya başlamıştır. Olweus zorbalığı, ‘Bir ya da daha fazla öğrencinin başka birine sürekli olumsuz davranışlarda bulunması’ olarak ifade etmektedir (2). Zorbalık davranışıyla ilgili üç noktanın çok önemli olduğuna değinmektedir (2).

- Kasıtlı Bir Şekilde Zarar Verme: Bir davranış kötü bir davranış olarak nitelendirilebilmek için yapılan davranışın kasıtlı ve karşıdaki kişiye zarar vermek niyetiyle yapılmış olması gerekmektedir. Bunlar, sözel veya fiziksel sözel biçimde olabilir. Kişiyi bir

grupta dışlamak ya da karşı tarafı küçük düşürücü jest, mimikler kullanmak da bu tür davranışlara örnek olarak verilebilmektedir.

- Tekrar Etme: Olumsuz davranışların sadece bir kez değil, süreklilik oluşturacak şekilde yapılmasıdır.

- Güç Dengesizliği: Mağdurun kendini savunmada zorluk yaşadığı durumdur. Bunun nedenleri; zorbanın daha güçlü olması, mağdurun kendisini zihinsel veya fiziksel açıdan zayıf hissetmesi, zorbalığı yapan grup ise sayı olarak üstün olmasıdır (2).

Besag (12)'a göre zorbalık; güçlü bireylerin, herhangi bir çıkar sağlamak ya da zevk almak için güçsüz bireylere psikolojik, sosyal, fiziksel ya da sözel olarak tekrarlayıcı bir şekilde saldırılarda bulunmasıdır.

Sharp ve Smith (13) ise zorbalığı kişinin gücünü kötüye kullanması olarak tanımlamaktadır.

Rigby (14)'e göre zorbalık; zarar vermeyi isteyen kişinin incitici davranışları güç dengesizliğinden yararlanarak sürekli bir şekilde orantısız güç kullanması ve bunu sonucunda zorbanın duyduğu haza karşılık mağdurun baskı altında olduğunu hissetmesi olarak daha kapsamlı bir tanımlama oluşturmuştur.

Pişkin (15) zorbalığı, bir bireyin ya da bir grubun kendilerinden daha güçsüz bireyleri isteyerek ve kesintisiz bir şekilde rahatsız etmesi sonucunda kurbanın kendisini koruyamadığı bir saldırganlık türü şeklinde tanımlamaktadır.

SİBER ZORBALIK

Dünyada ve Türkiye 'de zorbalık sürekli olarak artış gösteren kavramlardandır ve teknolojinin hızlı bir şekilde gelişmesiyle zorbalığın da çeşitli türleri ortaya çıkmıştır. Özellikle teknolojik gelişmelerle birlikte genç bireylerin teknolojiyi kullanma oranlarının artması, yapmakta oldukları zorbalıklara bir yenisini daha eklemiştir. Siber zorbalık, “bilgisayar, cep telefonu ve diğer iletişim teknolojileri aracılığıyla bir birey ya da gruba karşı yapılan kasıtlı ve tekrarlanan teknik ya da ilişkisel tarzda zarar verme davranışlarının tümüdür” (16).

Siber zorbalık, internet veya diğer iletişim araçlarıyla başkalarına rahatsız edici mesaj ve resim göndermek ya da çeşitli sosyal ortamlarda saldırganlık davranışlarında bulunmak şeklinde tanımlanmaktadır (17). Başka bir tanımlama olarak siber zorbalık, bir birey ya da grubun iletişim teknolojileri aracılığıyla başkalarına zarar vermek niyetiyle tekrarlanan şekilde, kasıtlı ve düşmanca davranışlarda bulunması şeklinde ifade edilmektedir (5).

Li'ye (18) göre ise zorbalığın e-posta, internet, cep telefonu vb. gibi elektronik iletişim araçları aracılığıyla yapılmasıdır.

Ybarra ve Mitchell (19) ise siber zorbalığı bir kişiye çevrimiçiye hoşuna gitmeyecek yorumlar yapma, kasıtlı bir şekilde zarar verecek veya utandıracak davranışlarda bulunma şeklinde ifade etmektedir.

Chapin (20)'e göre siber zorbalık, kişinin e-posta ya da cep telefonuna rahatsız edici mesaj gönderme, kişi hakkında internet ortamında dedikodu yayma, sosyal paylaşım sitelerine tehdit mesajları gönderme, birinin hesap bilgilerini çalma, başkalarını üzme amacıyla farklı birinin kimliğine bürünme, kişilerin müstehcen görüntülerini cep telefonu ya da internet siteleri üzerinden yayılmasını sağlama gibi kişilere zarar verecek eylemlerin tümünü kapsamaktadır. Hinduja ve Patchin (21) ise siber zorbalığı elektronik araçlar kullanılarak kişilere tekrarlayıcı ve kasıtlı bir şekilde zarar vermek şeklinde tanımlamaktadır.

Erdur-Baker ve Topçu (6) siber zorbalık eylemlerine, sebepsiz yere bir kişiyi sohbet odasından çıkartma, cep telefonu ile habersiz şekilde bir kişinin utanacağı fotoğrafları çekme, kişiyi zor durumda bırakacak web sayfaları hazırlama, kişiye aşağılayıcı, tehditkâr, cinsel taciz veya şiddet içerikleri olan mesajlar gönderme, mağdurun web sayfasına ya da bloglarına aşağılayıcı, tehdit içeren mesajlar ya da resimler ekleme, cep telefonları ile mağdurların izinleri olmadan görüntülerini anında internette yayma (örneğin soyunma odaları ya da tuvaletlere yerleştirilen gizli kameralar ile mağdurun görüntülerini çekme), mağdura ilişkin dedikodular yayma örneklerini vermişlerdir.

Tüm tanımlar ele alındığında herhangi bir olayın siber zorbalık olarak adlandırılabilmesi için mutlak amacın önce zarar verme olması gerekmektedir. Bunun yanında olayın sürekli tekrarlanması ve ısrar edici olması da önemli özelliklerindendir. Ayrıca kişinin olayı gerçekleştirirken bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanılıyor olması da gerekmektedir (22). Yapılan farklı tanımlardan yola çıkarak siber zorbalığı “bilgisayar, tablet, cep telefonu vb. teknolojik araçlar kullanılarak çıkar sağlamak veya haz almak amacıyla kasıtlı olarak gerçekleştirilen ve mağdura üzüntü, acı ve zarar veren ısrar edici ve tekrarlı her türlü saldırı davranışı” olarak tanımlamak mümkündür. Siber zorbalık ile ilgili rollere bakmak gerekirse siber zorba, siber mağdur ve siber zorba/mağdurdan bahsetmek gerekmektedir. Siber zorba, siber zorbalık davranışları sergileyen, siber mağdur ise bu türden davranışlara maruz kalandır. Siber zorba/mağdurlar ise daha çok siber zorbalık davranışlarını sergileyen ama aynı zamanda siber zorbalık davranışlarına da maruz kalan kişilerdir (23).

GELENEKSEL ZORBALIK VE SİBER ZORBALIK

Akran zorbalığı konusundaki ilk tanım, bu konudaki ilk bilimsel çalışmaları başlatan Olweus tarafından yapılmıştır. Olweus çalışmalarına zorbalığın büyük bir problem haline

gelmeye başladığı 1960-1970’li yıllarda Norveç’te başlamıştır. Olweus’a göre akran zorbalığı, karşısındaki kişiye kasıtlı bir şekilde zarar vermek için aralarında güç dengesizliği olan kişilerin sürekli bir şekilde tekrarlayan saldırganca bir davranış şeklidir (24). Çevrimiçi sohbet odaları, cep telefonu, bloglar, internet siteleri gibi teknolojik araçlar kullanılarak gerçekleştirilen siber zorbalık; fiziksel temasla gruptan kasıtlı bir şekilde dışlama ya da hakaret içeren sözler kullanma gibi yöntemlerle gerçekleştirilen akran zorbalığından farklılıklar göstermektedir (2,25). Geleneksel zorbalık ve siber zorbalık ile ilgili karşılaştırma Tablo1 de gösterilmektedir.

Tablo 1. Geleneksel zorbalık ve siber zorbalığın karşılaştırılması

Geleneksel Zorbalık	Siber Zorbalık
Kişinin özel eşyalarına zarar vermek.	Kasıtlı olarak virüslü mesaj göndermek.
Sözlü (örnek isim takmak.)	Sözlü (teknolojik araçlarla tehdit ve hakaret mesajları göndermek.)
Sözsüz (örnek müstehcen hareketlerde bulunmak.)	Sözsüz (müstehcen resim göndermek.)
Sosyal (örnek bireyi gruptan dışlamak.)	Sosyal (bireyi çevrimiçi gruptan dışlamak.)
Kişinin sırlarını ortaya dökmek.	Cep telefonu, e-posta veya sohbet odalarında dedikodu yaymak.

Yaman ve ark.(23) geleneksel zorbalık ile siber zorbalık arasındaki farkları tanımlamışlardır. Bu farklar Tablo 2’de gösterilmektedir.

Tablo 2. Geleneksel zorbalık ile siber zorbalık arasındaki farklar

Geleneksel Zorbalık (okul zorbalığı)	Siber Zorbalık
Zorbanın kim olduğu bilinmektedir.	Siber zorba kimliğini saklayabilmektedir.
Okul, dersane gibi ortamlarda ortaya çıkar.	İletişim araçlarının olduğu her yerde gerçekleştirilebilir.
Zorba ve mağdur arasında güç dengesizliği vardır.	Siber zorbanın bilgisayar kullanım becerisi mağdurun becerisine göre gelişmiştir.
Bir kişi ya da bir grup tarafından gerçekleştirilir.	Zorbalığın büyük bir gruba ulaşmasını sağlayabilir.
Fiziksel ya da sözel yollar kullanılarak doğrudan gerçekleştirilir.	Anlık mesajlaşma, facebook, cep telefonu gibi iletişim araçları yoluyla yapılır.

Siber zorbalığın, kimliğin saklanabilmesi, iletişim araçları ve teknolojinin etkin bir şekilde kullanılması, sosyal medya hesaplarının kullanılması ve zorbalığın sayı olarak daha büyük gruplara ulaşabilmesi açısından geleneksel zorbalıktan farklılaştığı görülmektedir. Yapılan çalışmalar siber zorbanın, geleneksel zorbaya göre yapmış olduğu zorbaca davranışları daha sık tekrarladığını göstermektedir. Kimliğin gizli kalabilmesi, kurbanla yüz yüze olmamak zorbayı daha da cesaretlendirebilmektedir (17). Siber zorbalık ile geleneksel zorbalığa yönelik görüşler iki grupta toplanabilir. Bazı araştırmacılara göre geleneksel zorbalık ile siber zorbalık birbirleriyle ilişkilidir (26,27). Raskauskas ve Stoltz'un (26) yaptığı araştırmaya göre yüz yüze ortamda zorbalık yapan öğrencilerin sanal ortamda da zorbalık yapmakta olduğu, yüz yüze ortamda mağdur olan öğrencilerin de üçte birinin aynı zamanda sanal ortamda da mağdur olduğu görülmektedir. Yüz yüze ortamda zorbalığa maruz kalan bireylerin, sanal ortamda zorbalık yaparak yaşadıkları mağduriyeti ödünlemeye çalıştıkları da bildirilmiştir (19). Bazı araştırmacılar ise geleneksel zorbalık ile siber zorbalık arasında ciddi farklar olduğunu düşünmektedir. Slonje ve Smith (28) siber zorbalığın geleneksel zorbalıktan farklarını şu şekilde sıralamıştır:

1. Mağdurların her an her yerde zorbalığa maruz kalma ihtimalinin bulunması, siber zorbalıktan kaçılabilen bir yer olmadığını göstermektedir. Geleneksel zorbalıkta mağdur, zorbalığın olduğu yerden ayrıldıktan sonra zorbalıktan kurtulabilmektedir. Siber zorbalıkta ise zorba, günün her saati mağdura ulaşabilir.

2. Siber zorbalığa daha çok kişi tanık olmaktadır. Bu yüzden siber mağdurun yaşadığı acı artmaktadır. Ayrıca siber zorbalık materyalinin kısa sürede çok sayıda kişiye ulaşabiliyor olması siber zorbalığın kontrolünü zorlaştırmakta ve onu geleneksel zorbalıktan daha tehlikeli bir sorun haline getirmektedir.

3. Siber zorbalıkta kimliğini gizleme imkanının olması ve aynı ortamda bulunmadıkları durumlar da zorbanın davranışlarının mağdura neden olduğu olumsuz sonuçları görmesine engel olmaktadır. Siber zorbaların davranışlarının mağdur üzerindeki olumsuz sonuçlarını görememeleri, zorbaların empati yapmalarını güçleştirmekte ve tekrar siber zorbalık yapma ihtimalini arttırmaktadır. Siber zorbalıkta kimliğin gizlenebiliyor olması, siber zorbanın saldırganca davranışlarını istediği düzeyde yapabilmesine ve mağdura siber zorbanın kim olduğunu bilememesinden dolayı, mağdura geleneksel zorbalıkta olduğundan daha fazla kendisini çaresiz hissetmesine neden olmaktadır.

SİBER ZORBALIK TÜRLERİ

Siber zorbalık türleri ile ilgili olarak araştırmacılar farklı sınıflandırmalar yapmışlardır. Genel olarak siber zorbalığın türlerinin belirlenmesinde yapılan davranışların veya kullanılan aracın kriter olarak kabul edildiği görülmektedir. Yapılan sınıflandırmalar arasında davranışları kriter olarak kabul eden en önemli araştırmalardan birisi Willard'a aittir

Willard siber zorbalık davranışlarını eylemlerin içeriğine göre yedi kategoride ele almıştır. Bunlar kızdırma (flaming), çevrimiçi taciz (online harassment), siber tehdit (cyberstalking), iftira (denigration), başka birisi gibi davranma (impersonation), ifşa etme (outing) ve dışlamadır (exclusion) (17).

Ayrıca ise siber zorbalığı elektronik zorbalık ve iletişim zorbalığı olacak şekilde iki gruba ayırmıştır. Elektronik zorbalık; kişilerin şifrelerini ele geçirmek, virüs veya tehdit içeren e-postalar yollamak gibi olayın daha çok teknik yönünü içeren davranışlardır. Burada ki amaç elektronik araçları ya da sistemi etkisiz hale getirmektir. İletişim zorbalığı ise kişinin bilgilerini ve iletişim araçlarını kullanarak başkalarını devamlı olarak taciz etmek, dedikodu yaymak, küçük düşürmek, isim takmak, hakarete bulunmak ya da bireyden izin almadan görüntülerini paylaşmak gibi davranışları içermektedir. Elektronik zorbalıkta kişi zorba davranıştan dolayı olarak etkilenirken, iletişim zorbalığında doğrudan etkilenmektedir (16).

Ortega ve arkadaşlarının yaptıkları araştırmada ise zorbalık sırasında kullanılan araçları kriter olarak almışlar ve bu kritere göre zorbalık türlerini belirlemişlerdir. Siber zorbalık davranışlarını, cep telefonu ve internet aracılığıyla yapılanlar olarak iki kategoriye ayırmışlardır (29).

Çevrimiçi Kavga-Kızdırma (Flaming)

Kişiler arasında iletişim aracı kullanılarak ortaya çıkan kısa süreli ve şiddetli tartışmalardır. Siber zorba karşısındakini tahrik etmek için hakaret ve tehdit içeren mesajlar göndermektedir. Zorba aynı zamanda konuşmalarında saldırganca bir davranış sergilemekte ve incitici bir üslup kullanmaktadır. Mesajlara duygusal anlam yüklemek ve karşısındakinin daha da öfkelenmesini sağlamak için büyük harfler, çeşitli semboller, simgeler kullanabilmektedir. Bu olaylar genellikle çevrimiçi tartışma gruplarında, forumlarda, bildirimlerin altında yer alan yorum bölümlerinde, hakaretlere şahitlik edebilecek seyircilerin olduğu herkese açık sohbet ortamlarında veya internet ile oynanan oyunlarda meydana gelmektedir (7,17).

Zarar Verme –Taciz (Harassment)

Kişinin başkalarına sürekli hakaret içeren mesajlar göndermesidir. Burada önemli olan nokta bu mesajların kurbanı birden fazla kez gönderilmesidir. En sık anlık mesajlaşma, e-posta ve metin mesajları gibi yöntemler kullanılarak yapılmaktadır. Bazen bu zorbalık türü forumlarda, sohbet odalarında ve tartışma grupları gibi herkesin rahatlıkla görebileceği ortamlarda meydana gelmektedir. Zarar vermenin çevrimiçi kavga/kızdırmadan farkı daha uzun süreli ve tekrarlayıcı olmasıdır. Ayrıca zarar verme çoğunlukla tek taraflıdır. Siber zorba hakaret içeren ve aşağılayıcı mesajları göndermeye devam ederken, siber kurban iletişimi kesmeye çalışarak kendisine bu tarz mesajların gelmesini engellemeyi amaçlamaktadır (17).

İftira (Denigration)

Kişinin biri hakkında zarar verici, aşağılayıcı, acımasız, onur kırıcı ve yanlış bilgileri paylaşması olarak ifade edilmektedir. Zorbalık davranışını yapan kişi, karşısındakinin arkadaşlık ilişkilerini bozmayı ve kişinin saygınlığına zarar vermeyi hedeflemektedir (17). Bu tür yanlış bilgilerin e-posta, metin mesajı gibi araçlar kullanılarak hızlı bir şekilde yayılabildiği ve dedikoduların çok kısa bir süre içinde insanlar tarafından öğrenilebildiği bilinmektedir (7). Ayrıca bu dedikoduların çoğunlukla farklı isimlerle açılan hesaplardan paylaşılması, bilginin çıkış yerini tespit etmeyi zorlaştırmaktır. Bu yüzden siber zorbalığın bu türü, öğrencilerin siber zorbalığı öğretmen ve idarecilere karşı kullanmasına neden olabilmektedir (17).

Başka Bir Kimliğe Bürünme (Impersonation)

Siber zorbanın, başkasının kimliğiyle insanlara uygunsuz, hoş olmayan mesajlar göndermesi şeklidir. Mağdurun kişisel internet sayfası, profilleri ve blogları kullanılarak yapılmaktadır. Siber zorba bu türü, kişinin toplum içindeki saygınlığını zedelemek, arkadaşlık ilişkilerini bozmak ve kişiyi sıkıntıya sokmak için kullanmaktadır. İnternetin yapısı gereği siber zorbanın başka bir kimliği kullanması kolaydır. Ayrıca bilginin kaynağını ya da gerçek olup olmadığını belirlemek güç olmaktadır (7,17).

Kişilerin Bilgilerini İnternet Ortamında İzin Almadan Kullanma (Outing and Trickery)

Bireyin başkasının görmesini ya da bilmesini istemediği kişisel, utanç verici bilgilerinin, resim veya videolarının e-posta, metin mesajı, internet sayfaları, bloglar veya sohbet odaları vasıtasıyla başkalarıyla paylaşılmasıdır. Birinin telefonundaki mesajları izinsiz okumak, izni olmadan video ya da fotoğrafını çekmek de bu tür zorbalığın bir parçası olarak

düşünülmektedir. Bu tür zorbalığı bazen birini tehdit etmek niyetiyle bazen de bitmiş bir ilişkinin arkasından karşı taraftan intikam almak için kullanılabileceği ifade edilmektedir. Siber zorbanın, mağdurun kimseyle paylaşmak istemediği özel bilgilerini arkadaş adı altında öğrenip başkalarına iletmesi ya da internet ortamında yayması da siber zorbalığın bu türünü kapsamaktadır (7,17).

Dışlama (Exclusion/Ostracism)

İnternet ortamında bireyi bir gruba almama veya bir gruptan çıkartma şeklinde ifade edilmektedir. Başka bir deyişle dışlama; birini arkadaş listesinden, sohbet odalarından, oyun sayfalarından, bloglardan veya anlık mesajlaşma gruplarından çıkartmaktır. Dışlama birey üzerinde azımsanmayacak kadar önemli negatif etkilere sahiptir. Yapılan araştırmalar bu tür olaylara maruziyet arttıkça insanların kendilerini kötü hissettikleri, benlik saygılarının düştüğü ve kontrollerinin azaldığını göstermiştir (17).

Siber Taciz (Cyberstalking)

Willard (17) siber tacizi aşağılayıcı, tehditler içeren ve şantaj barındıran zararlı mesajları bir kişiye devamlı olarak göndermesi şeklinde tanımlamaktadır. Bunu yapan kişiler mağdur ile ilgili gerçek olmayan bilgiler yayabilmekte, karşı tarafın arkadaşlık ilişkilerine ve toplumdaki saygınlıklarına zarar verebilmektedirler. Zarar verme (harassment) ile aralarında keskin bir ayırım yapmak zordur. Ama bireyin hayatı tehlikesinin olması veya kişinin güvenliğinin tehlikeye girmesi siber tacizin, zarar vermeden (harassment) en önemli farkı olarak ifade edilmektedir.

Müstehcen veya Pornografik Görüntüler Gönderme (Sexting)

Kişiye cep telefonu ya da internet üzerinden, müstehcen görüntüler gönderme şeklinde tanımlanmaktadır. Yapılan bir çalışmada 14-17 yaş arasındaki gençlerin yaklaşık dörtte birinin, zorbalığın bu türüne zorba ya da kurban olarak herhangi bir şekilde dahil olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca kızların erkeklere göre daha fazla müstehcen içerikli görüntülerini başkalarıyla paylaştığı bildirilmektedir (30).

Birine Vurup Kaçma (Happy Slapping)

İlk olarak metro istasyonlarında başlayan ve İngiltere’de yaygınlaşan birine vurup kaçmanın siber zorbalığın yeni bir türü olduğu söylenmektedir. Zorba; mağdurun beklemediği bir anında vurup kaçır ve başka bir kişi de o esnada bu olayı kayıt altına almaktadır. Çekilen

videolar veya resimler internette çeşitli ortamlara yüklenerek milyonlarca kişinin mağdurun görüntülerini çok kısa bir süre içinde görmesine imkan vermektedir. Bu olayların bazen mağdurun intihar etmesiyle, bazen de vurmanın getirdiği bazı risklerden kaynaklanan ölümlerle sonuçlandığı bilinmektedir (31).

SİBER ZORBALIK ARAÇLARI

Siber zorbalığı diğer zorbalıklardan ayıran özellik cep telefonu, bilgisayar, internet gibi dijital araçlar kullanılarak elektronik ortamda gerçekleştirilmesidir. Ayrıca zorbalığın elektronik ortamda gerçekleşmesi zorbalık yapan kişinin mağdura istediği her an, her yerde ulaşabilmesine imkan sağlamaktadır. Konu ile ilgili araştırmalar ele alındığında siber zorbaların kullandıkları araçların belli başlıklar altında sınıflandırıldığı görülmektedir (2,17,25,31,32). Bunlar anlık mesajlaşma, sosyal paylaşım siteleri, e-posta, metin mesajları, çevrimiçi oyunlar, sohbet odaları, bloglar, anket siteleri, sosyal paylaşım siteleri, web siteleri ve forumlar olarak sayılabilir.

Anlık Mesajlaşma

Bazı bilgisayar programları (MSN Messenger, Yahoo Messenger) arkadaşlık listesinde yer alan diğer kişilerle iletişim kurulmasına imkan sağlamaktadır. Bu programlarda kullanıcılar aynı anda birden fazla konuşma gerçekleştirebilmekte ve arkadaşlık listesinde bulunmayan kişileri de istedikleri zaman mesajlaşmak için davet edebilmektedir. Siber zorba, bu programı mağdura tehdit içerikli ve aşağılayıcı mesajlar yollamak ve bir konuşmada geçenleri anında diğer kişilerle olan konuşma alanlarına yapıştırmak amacıyla kullanmaktadır. Ayrıca gerçek kimliklerini saklamalarına olanak sağlayan sahte kullanıcı görüntüleri oluşturmak, kişileri engelleyerek dışlamak veya başkalarının özel hayatları ile ilgili bilgileri başka insanlarla paylaşmak amacıyla kullanabilmektedir (31).

Cep Telefonu

Siber zorbalar, cep telefonu ile mağdurun izni olmaksızın çektikleri resim ve ya videoları mağduru rahatsız etmek ya da üzme amacıyla başkalarıyla paylaşabilmektedir. Ayrıca cep telefonundan mağdura tehdit içerikli mesajlar ya da e-postalar gönderebilmektedir. Bunlara ek olarak zorba, izinsiz aldığı mağdurun telefonunu başkalarına zarar vermek amacıyla kullanabilmektedir (31).

E-posta

Elektronik posta ile görüşme anlık mesajlaşmada olduğu gibi aynı anda olan bir konuşma biçiminde gerçekleşmemektedir (17). Siber zorbalar, zarar vermek istedikleri mağdura ait resim ya da bilgiyi tek bir tuşla birçok kişiye gönderebilme imkanına sahip olabilmektedir. Ayrıca e-postayı gönderen kişinin kimliğinin saptanmasının zor olması nedeniyle e-posta siber zorbalık aracı olarak sıklıkla kullanılmaktadır (31).

Metin Mesajları

Bireyin cep telefonu kullanarak kısa iletiler göndermesi şeklinde tanımlanmaktadır. Siber zorba, mağdura tehdit edici ya da saldırganca iletileri defalarca gönderebilmektedir. Mağdura gönderilen mesajlar yazılı ya da görüntü şeklinde olabilmektedir. Metin mesajlarının bir internet sayfasından gönderilebiliyor olması siber zorbanın kimliğini saklamasını kolaylaştırmaktadır (17,31).

Sosyal Paylaşım Siteleri

Kişilerin bir hesap açarak kendileriyle ilgili bir profil oluşturdukları ve farklı kişilerle iletişim kurdukları uygulamalar olarak tanımlanmaktadır. Facebook, Twitter, Instagram, Snapchat, MySpace, Vine gibi sosyal paylaşım sitelerinin kullanımı gün geçtikçe artmaktadır. Bu programlar siber zorbanın, kimliğini gizleyerek çok sayıda farklı hesap oluşturabilmesi ve mağdura başka biriymiş gibi yaklaşmasına olanak sağlamaktadır. Ayrıca zorba mağdurun hesaplarını ele geçirdiğinde mağdurun adını kullanarak zararlı ve küçük düşürücü şeyler gönderebilmektedir (17,31).

Sohbet Odaları

Karşılıklı konuşmaların gerçekleştiği sanal ortamlardır. Sohbet odalarında iletişim klavye ile yazılan iletilerle, sesli veya görüntülü konuşma şeklinde yapılabilir. Sohbet odalarında olabilecek siber zorbalık olaylarına örnek olarak mağdurla izni olmadan cinsel konuşmalar yapılması, mağdurun düşünce ve duygularına saldıracak şekilde ifadelerde bulunulması, iftira atılması veya mağdurun sohbetten atılması verilebilir. Daha kötüsü seks avcıları bu odaları kullanarak kurbanlarını kolaylıkla kandırabilmektedir. Bunun nedeni de diğer zorbalık araçlarında olduğu gibi sohbet odalarında da zorba gerçek kimliğini saklayarak; yaş, cinsiyet, meslek gibi konularda gerçek olmayan bilgiler içeren hesaplar oluşturup kendisini başka biriymiş gibi tanıtabilmesidir (31).

Bloglar

Willard (17) bloğu, tartışma platformlarının ve web siteleri birleşimi olan web günlükleri olarak tanımlamaktadır. Bu web günlüklerinde blog yöneticileri belirli aralıklarla farklı konular hakkında yorumlar yapmakta ve kişilerin yaptığı yorumlarla ilgili geribildirim vermelerini istemektedirler. Ancak siber zorbalar blogları kişilerin saygınlığını azaltmak, utandırmak ya da alay etmek amacıyla kullanabilmektedirler (17,31).

Web Siteleri

Günümüzde insanların çoğunluğu; işlerini ilerletmek, ürün satmak amacıyla kendi web sitelerini oluşturmaktadır (31). Zorbalık davranışını gerçekleştiren kişiler, mağdurla ilgili küçük düşürücü bilgileri veya mağdurun müstehcen görüntülerini paylaşmak amacıyla web sitesi oluşturabilmektedir (17).

Çevrimiçi Oyunlar

İnternet üzerinden gençlerin oynayabileceği çeşitli oyunlar bulunmaktadır. Bunların bazıları, tek bir oyuncuyla bilgisayara karşı oynanabiliyorken bazıları da birden fazla oyuncunun katılımıyla oynanabilmektedir. Bu ortamlarda bireylerin oyun oynarken birbirleriyle iletişim kurma imkanı vardır. Ancak kişilerin bu tür oyunlarda gerçek kimliklerini gizleyebilme fırsatlarının olması oyun esnasında daha tehditkâr, saldırgan ve incitici bir üslup kullanmalarına neden olabilmektedir. Oyun sırasında bireyin farklı bir kimliğe bürünebilmesi ve karşısındaki kişileri gerçek olarak değerlendirmemesi, zorbanın daha agresif tutumlar sergilemesine yol açmaktadır (17,31).

Anket Siteleri

Kullanıcıların belli konuları oylaması amacıyla tasarlanmış web siteleridir. Siber zorbalar, bu siteleri sınıfın en şişmanı kim, en çirkin kim, en tembel kim tarzında oylamalar yapmak için kullanabilmektedir (33).

Forumlar

İnsanların herhangi bir konuyla ilgili düşüncelerini paylaştıkları ve birbirlerinin problemlerine çözüm önerdikleri platformlardır. Bu ortamlarda zaman içerisinde arkadaşlıklar kurulabilmekte ama bazen de siber zorbalığa maruz kalınabilmektedir. Siber zorba, forumda diğerlerinin düşünceleriyle alay edebilmekte, onları küçük düşürebilmekte ve hatta tehdit

edebilmektedir. Bunların yanında mağdura zararlı iletiler gönderilebilmekte ya da kişiye iftiralar atılabilmektedir (33).

Siber Zorbalığın Nedenleri

Zorbaca davranışları, sadece kişinin kendi özelliklerinden kaynaklanan istenilmeyen davranışlar olarak tanımlamak yeterli değildir. Oluşmasında birden fazla faktör rol oynamaktadır. Bunlar bireysel faktörler, ailesel faktörler, kitle iletişim araçlarından kaynaklanan faktörler, arkadaş çevresi ve okuldan kaynaklanan faktörlerdir. Yapılan araştırmalarda siber zorbalığın nedenleri; eğlenmek, intikam almak, başkaları üzerinde kontrol kurma isteği, saygınlık kazanma çabası, saldırganca davranmaktan haz alma, yakalanma olasılığının az olması, kimliğini gizleme fırsatının bulunması ve mağdurla yüz yüze iletişim kurma zorunluluğunun olmaması, davranışlarının sorumluluğunu almaktan kaçma şansının olması, kıskançlık, can sıkıntısı, yeni şeyler deneme isteği, gerçek yaşamda dile getirilemeyen saldırganca düşüncelerin davranışa dökülmek istenmesi ve başkalarına olan kızgınlığın mağdura yöneltilmesi olarak sıralanmıştır (26,31).

Bireyin olduğundan farklı kullanıcı isimlerinin arkasına saklanabilmesi, kimliği bilinmeyenlerin daha güçlü olması, ortamı etkilemenin çekiciliği, saldırganın zorbalık sonuçlarını görmemesi, arkadaşlar arasında popüler olma isteği, yaşadıklarını farklı yansıtabilmesi siber zorbalığın tercih edilme nedenlerindendir. Ayrıca bireylerin, sanal ortamda hayal güçlerinin katkısıyla yarattıkları karakterlerin zorbaca davranışlarını oyun olarak görebilmekte ve bu davranışlar için kendilerini sorumlu hissetmemektedirler (34,35).

ZORBA VE MAĞDURLARIN ÖZELLİKLERİ

Siber zorbaları diğerlerinden ayıran bazı özellikler bulunmaktadır. Zorba kişiler internet ortamlarında başkalarına karşı saldırgan ve agresif davranmaktadırlar, önyargı ve öfkeyle hareket etmektedirler. Zorbalar diğer insanların üzerinde baskı yaratmak için interneti kendilerine bir araç olarak seçmiş kişilerdir. Genellikle ebeveynleri ve arkadaşları ile ilişkileri sorunludur. Ayrıca okul başarıları düşüktür, madde ve alkol kullanımına yatkınlıkları fazladır, diğerlerine göre de bilgisayar kullanım becerileri daha fazladır.

Siber zorbalılar karşısındakine yaşattıkları duygusal baskıyı kavrayabilecek empati ve beceriye sahip değildirler. Bu yüzden mağdurlara yaşattıklarını kavrayamadıkları için zorbalık davranışlarını sonlandırma gibi düşünceleri bulunmamaktadır (23).

Siber zorba ve mağdurların kişi özellikleri, okul özellikleri, fiziksel özellikleri ve aile özellikleri Tablo3,4,5,6'da gösterilmiştir (36).

Tablo 3. Siber zorba ve mağdurların kişi özellikleri

Mağdur	Zorba
1. Aile ile yakın ilişkiye sahiptir.	1. Aile içinde olumlu iletişimi azdır.
2. Çekingen, içe dönük, endişeli, pasiftir. Başkalarına az ilgi gösterir ve iletişim becerileri zayıftır.	2. Güvenli, hazırcevap, dalgacı ve alaycıdır. İletişimde başarılıdır. Baş otorite ile derde düştüğünde kurtulmayı bilir.
3. Sosyal açıdan duyarsızdır, obsesif davranışlar gösterebilir. Sosyal becerileri zayıftır, kolay boyun eğer.	3. Sosyal ideale uygun olan baskın ve güçlü kişilere uyma eğilimindedir, yaşlılarınca kabul gören “maço” imajı taşır (erkekler).
4. Uyum zorlukları, etkili olamama, depresyon gibi kaygı sorunları vardır.	4. Kaygı düzeyi düşüktür. Nadiren endişeli zorbalarda kaygı görülebilir.
5. Aşağılık duygusu vardır. Kendine saygısı ortalamanın altındadır; kendisini zihinsel yetenek ve çekicilikte yetersiz görür. Kendisini eleştirici, soğuk bulur.	5. Güce dayalı benlik algısına sahiptir; kendisini sert, başarılı ve becerikli görür; tatminsizlik duymaz. Kendisini okulda aldığı notlara göre daha akıllı bulur; güvenli, dışa dönük ve rahattır.
6. Bazı sorunlarla tek başına baş edemeyeceğine inanır ve yaşlılarından yardım isteyemez; kendini çaresiz ve etkisiz hisseder.	6. Baş etme becerileri yüksektir, bağımsızdır ve kendini güvenle ortaya koyabilir.
7. Zorbalığı hak ettiğini sanır.	7. Mağdurun cezayı hak ettiğine inanır.
8. Tehdite karşı duyarlı olarak tanımlanır.	8. Sosyal yönden cüretli olarak tanımlanır.

Tablo 4. Siber zorba ve mağdurların okul ortamındaki farklılıkları

Mağdur	Zorba
1. Okula yönelik tutumları olumludur.	1. Okul çalışmaları, öğretmenler ve otorite figürlerine karşı daha az olumlu tutumları vardır.
2. Popülariteleri düşüktür; yaşlılarınca dışlanmış ve yalnız olabilirler.	2. Popülariteleri genellikle düşüktür fakat mağdura göre daha yüksek popülariteye sahiptirler.
3. Yaşlılarıyla olan ilişkilere bakış açıları olumsuzdur, destek bulamazlar ve arkadaşlık kuramazlar.	3. Kendi destekleyicileri dışındaki yaşlı ilişkilerine olumsuz tutum gösterirler, öte yanda kurbanı nazaran yaşlılarından daha fazla destek elde edebilirler.
4. Zihinsel becerileri ortalama seviyededir.	4. Ortalama zihinsel becerilere sahip olmalarına rağmen okul başarıları düşüktür.
5. Saldırganlığa karşı olumsuz tutum gösterirler; karşı tarafı tahrik etmezler, tahrik edildiklerinde ise korkarlar ve ağlarlar. Okul kaygılarına ve duygusal problemlere sahiptirler.	5. Saldırganlığa olumlu tutum gösterirler, maço erkek belirgin sosyal idealidir. Güçlü ve serttirler; saldırgan güdülerinin kontrolü zayıftır. Suçluluk ve utanma duymazlar.
6. Zayıf öğrencilerin paniğinden hoşlanmazlar, belaya karışmak istemezler, kendilerini güçsüz hissederler.	6. Zayıf öğrencilerin rahatsızlığı ve paniğinden hoşlanırlar, bela ararlar, güç dışındaki güdülerini zayıftır.
7. Sosyal beklentileri karşılamada yetersizdirler. Tepkilerini ve güdülerini genellikle kontrol edebilirler.	7. Kendi sosyal beklentilerini karşılarlar, diğerlerine duyarsızdırlar. Kendilerini tepkisel ve güdülerini kontrol edilemez bulurlar.
8. Başkalarını rahatsız etmekten hoşlanmazlar.	8. Antisosyal ve başkalarına rahatsızlık veren problemlere sahiptirler.

Tablo 5. Siber zorba ve mağdurların fiziksel özellikleri

Mağdur	Zorba
1. Fiziksel güçleri zayıftır, intikam alamazlar.	1. Fiziksel olarak güçlü ve saldırı güvenleri yüksektir.
2. Spor yetenekleri yoktur. Bahçe oyunlarına ilgileri ve becerileri yoktur. Bu da özellikle küçük yaşlarda sosyal davranışları ve popülariteleri üzerinde olumsuz etki yaratabilir.	2. Sporda ve bahçe oyunlarında başarılıdırlar.
3. Enerji düzeyleri düşüktür.	3. Enerjik ve aktiftirler.
4. Acıya dayanma eşikleri düşüktür, güvensiz oldukları için korkaktırlar.	4. Acıya dayanma eşikleri yüksektir, gözüpektirler.
5. Zorbalardan yaşça ve bedence küçüktürler.	5. Mağdurlardan yaşça ve bedence büyüktürler.
6. Fiziksel bir bozuklukları gözlük, şişmanlık, aşırı zayıflık vs. gibi olabilir.	6. Görünümleri normaldir.
7. Fiziksel çekicilikleri ortalamanın altındadır.	7. Fiziksel olarak çekicidirler.

Tablo 6. Siber zorba ve mağdurların aile özellikleri

Mağdur	Zorba
1. Aşırı koruyucu anne baba tutumları, aileye bağımlılık görülür.	1. Evdeki denetim ve yönlendirme zayıftır. Örneğin eve geliş saatleri denetlenmez.
2. Aile içinde yakın ilişkiler görülür.	2. Anne babaya yönelik olumsuz duygular taşırlar, aile içindeki empati düzeyi, sevgi ve şefkat düşüktür.
3. Anne babalarının beklentilerini karşılayamayacaklarına inanırlar.	3. Tutarsız kontrol ve disiplin yöntemleri ile büyürler. Örneğin aşırı rahat veya cezalandırıcı özellikle fiziksel ceza kullanılır.
4. Genel olarak aile içinde pasif kalırlar.	4. Saldırganlığa göz yumulur, güçlü ve sert imajı güçlendirilir.
5. Anne babaların geçmişleriyle ilgili net bir sonuç bulunmamaktadır.	5. Anne babaların da geçmişte zorba olma ihtimalleri yüksektir.
6. Anne babanın evlilik ile ilgili sorunları hakkında net bilgi bulunmamaktadır.	6. Anne baba arasında evlilik problemleri ve kaotik ev ortamı vardır.

Siber Zorbalığın Zorba ve Mağdura Etkileri

Siber zorbalığın hem zorba hem de mağdur üzerinde birçok önemli soruna yol açtığı bildirilmektedir. Patchin ve Hinduja (21) siber zorbalık sonucunda hem toplumların ahlaki değerleri hem de mağdurların davranışları olumsuz yönde etkilendiğini düşünmektedir. Aslında bu düşünce siber zorbalığın kişiler üzerindeki etkilerini özetlemektedir. Siber zorbalığın zorba ve mağdur üzerinde oluşturduğu etkilere; çaresiz hissetme, depresyon, kendini suçlama, başkalarına düşmanlık duyma, öfke patlamaları, sosyal ilişkilerin kötüleşmesi, suç işleme, silah

taşıma, madde kullanma, okul başarısının düşmesi, okuldan kaçma, okulu bırakma ve intihar girişimi örnek olarak verilebilir (21). Arkadaşlık ilişkilerinin bozulması, duygusal tatminsizlik nedeniyle zorba ve kurban sayılarında artışa neden olmaktadır. Kişilerdeki intikam alma isteği, kıskançlık duyguları ve başka kimliklere bürünmenin getireceği heyecanı merak etmeleri nedeniyle siber zorbalık giderek artış göstermektedir (37).

SİBER ZORBALIKLA BAŞA ÇIKMA STRATEJİLERİ

Araştırmalar incelendiğinde mağdurların kendilerini zorbalıktan korumak için teknik yöntemleri tercih ettikleri görülmektedir. Bu teknik yöntemler; siber zorbayı engellemek, kullanıcı hesaplarının şifrelerini değiştirmek, servis sağlayıcısıyla iletişime geçmek, yasal mercilere başvurmak ve kimin gönderdiği belli olmayan mesajları okumadan silmektir. Diğer yöntemler zorbayı uyarmak, başkalarından yardım istemek, siber zorbaya karşılık vermek, sanal ortamdan uzaklaşmak ve görmezden gelmektir. Siber mağdurların başkalarından yardım isteme konusunda gerekli olan isteği göstermedikleri saptanmıştır. Yardım istemeleri durumunda ise önce arkadaşlarından yardım istedikleri, sonra ise sırasıyla ebeveynlerini ve öğretmenlerini tercih ettikleri belirlenmiştir.

Arıca ve ark.ları (9) tarafından yapılan araştırmada lise öğrencilerinin %30,6'sı istenmeyen mesajı atan kişiyi engellediğini, %16,4'ü siber zorbaya zorbalığı durdurmasını söylediğini, %8,1'i kullanıcı isimlerini değiştirdiğini, %15'i zorbalığı arkadaşlarına ve %10'unun ebeveynlerine söylediğini ifade etmiştir.

Patchin ve Hinduja'nın (21) yaptığı bir araştırmada siber zorbalıkla baş etmede en sık kullanılan yöntem zorbalık durumunu çevrimiçi bir arkadaşla paylaşmaktır. Bunu sırasıyla zorbaya davranışını sonlandırmasını söylemek, internet ortamından uzaklaşmak; bir arkadaşına söylemek, hiçbir şey yapmamak, hiç kimseye söylememek, ebeveynlerle, kız veya erkek kardeşle veya herhangi bir yetişkinle paylaşmak izlemektedir.

Li'nin (27, 38) yaptığı araştırmalarda ise mağdurların %42.5'inin hiçbir şey yapmamayı tercih ettikleri görülmüştür. En sık kullandıkları baş etme yolunun siber zorbadan kaçmak olduğu, en az tercih ettikleri ise yaşadığını bir yetişkinle paylaşmak olduğu ortaya çıkmıştır. Bu araştırmaların bulgularında siber zorbalığa maruz kalan öğrencilerin çoğunluğunun bunu kimseye paylaşmadığı, az bir kısmının ise bu durumdan bir yetişkini haberdar ettiğini göstermektedir.

Slonje ve Smith'in (28) araştırmasına göre öğrencilerin %50'sinin siber zorbalığa maruz kaldıklarında kimseye bahsetmediklerini, %35,7'sinin bir arkadaşına durumu anlattığını,

%8,9'unun ise anne babasına ya da bakıcısına söylediğini belirtmektedir. Öğrencilerden hiçbiri zorbalığa uğradığını öğretmenlerine bildirmemiştir.

AKRAN İLİŞKİLERİ VE SİBER ZORBALIK

Yapılan araştırmalar incelendiğinde, ergenlerin arkadaş ortamlarının siber zorbalık davranışları üzerinde etkili olduğu, herhangi bir şekilde siber zorbalığa karışmayan ergenlerin akran algısının karışanlara göre daha olumlu olduğu, mağdurların ise zorba ve zorba-kurban ergenlerden farklılaşmadığı belirlenmiştir (7). Akranların bu açıdan iki yönlü işlevi olduğu, bunlardan birinin mağduriyetten koruma diğerinin ise zorbalık yapmayı engelleme olduğu tespit edilmiştir (39). Öğrencilerin siber zorbalık yapma nedeninin, genellikle arkadaş ortamlarını genişletmek ya da arkadaş çevresinde güçlü görünme isteği olduğunu belirtmişlerdir. Bu durum ergenlik döneminde akran ilişkilerinin önemini ve bu ilişkilerin siber zorbalık ile olan bağıntı gözler önüne sermektedir (40).

Ergenlik döneminde akran desteğinin önemi araştırıldığında ve siber mağduriyet ile olan ilişkisi incelendiğinde ergenlerin siber mağduriyet durumunu ailelerinden önce arkadaşlarıyla paylaşmayı tercih ettikleri gözlenmiştir (9,21,28,41).

ANNE-BABA İLİŞKİLERİ VE SİBER ZORBALIK

Eroğlu ve Peker'in (11) yapmış olduğu çalışmada, aileden alınan sosyal desteğin arttıkça, siber mağduriyetin azaldığı tespit edilmiştir. Ayrıca siber mağduriyetin azaldıkça, arkadaştan alınan sosyal desteğin arttığı belirtilmiştir.

Ebeveynlerle yetersiz bağlar kurulmasının siber zorbalık ve mağduriyet üzerinde arttırıcı etkisinin olduğu görülmektedir (19).

Ergenler maruz kaldıkları siber mağduriyet durumlarını aileleri ile paylaşmaktan kaçınmaktadır. Bunun nedeni ise aileleri ile bu durumu paylaştıkları zaman, aileleri tarafından çevrim içi iletişimlerinin engelleneceğinden hatta internetin yasaklanmasından korkmaktadırlar (11,31,42). Mağdurların yapılan zorbalığı yetişkinlerle paylaşmama nedeni olarak, yetişkinlerin bu durumu durdurabilecek bir şey yapabileceklerine inançlarının olmaması olduğu belirtilmektedir (42).

Ayas ve Horzum (43) aile internet tutumunu araştırdıkları çalışmalarında ailelerin küçümsenmeyecek kadar bir kısmının ihmalkâr internet tutumuna sahip olduklarını tespit etmişlerdir. Bu tutumunun internet bağımlılığı üzerinde önemli bir rol oynadığına değinilmiştir.

İTERNETİN RİSKLİ KULLANIMI VE SİBER ZORBALIK

Peker (44) problemli internet kullanımı ve siber zorbalık sorunu yaşayan ergenler için insani değerleri kapsayan bir psiko-eğitim programı geliştirmiş ve bunun etkinliğini incelemek için 24 ergenle bir çalışma yapmıştır. Bunun sonucunda psiko-eğitim programının kişilerin problemli internet kullanımı ve siber zorbalık üzerindeki etkisinin anlamlı olduğu gösterilmiştir.

Türkoğlu (45) yaptığı bir çalışmada internet bağımlılığı ile siber zorbalık arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulmuştur.

Erdur-Baker (46) riskli internet davranışlarını, internette tanıştığı kişiye yüz yüze buluşma teklif etme, kendisine yapılan buluşma teklifini kabul etme ve tanımadığı insanlarla internet ortamında kişisel bilgilerini paylaşma olarak yorumlamaktadır. Yaptıkları çalışmada erkeklerin kızlardan daha çok riskli internet davranışı gösterdiğini ve bu davranışların siber zorba ve mağdur olmayı etkileyen önemli bir değişken olduğunu tespit etmişlerdir.

Erdur-Baker ve Tanrıkulu (47) tarafından yapılan bir araştırmasında ise Türk üniversite öğrencilerinin en çok gösterdiği riskli internet davranışlarının; internette tanışmış olduğu kişiyle yüz yüze buluşmak, müstehcen web sitelerine girmek ve sanal ortamlardaki kişisel sayfalara girişini sağlayan kullanıcı isimlerini ve şifreleri başka insanlarla paylaşmak olduğu rapor edilmiştir.

ÖFKE-DEPRESYON-ANKSİYETE VE SİBER ZORBALIK

Depresyon ile siber zorbalık ilişkisini doğrudan araştıran çalışma sayısı çok azdır. Yapılan araştırmalar sonucunda genellikle zorbalığa uğrayan kişilerin depresyona yatkınlıklarının arttığı belirtilmiştir. Çoğu araştırmacı, siber zorbalığa maruz kalındığında kişilerin ruh sağlığını etkileyen olumsuz durumların ortaya çıktığını belirtmektedir. Bu olumsuz durumlar; üzüntü, korku, endişe, anksiyete, stres ve depresyondur (16,19,32,48). Bu sonuçlar geleneksel zorbalık ve depresyon arasındaki ilişkiyle de paralellik göstermektedir.

Hinduja ve Patchin (7) tarafından yapılan bir çalışmada 6, 7 ve 8. sınıf öğrencilerinde mağduriyetin intihar düşüncesi ve depresyon ile ilişkili olduğunu ortaya koymuştur.

Ybaraa (19) yaptığı bir araştırmasında, majör depresyon geçirenler, depresyon geçirmeyenler ya da hafif düzeyde geçirenler karşılaştırmıştır. Bunun sonucunda majör depresyon geçirenlerin geçirmeyenlerden üç kat daha fazla siber zorbalığa maruz kaldığını bildirmiştir.

Okula gitmeme, okul başarısında düşme, uyku düzensizlikleri, evden kaçma, kişinin kendine güveninin azalması gibi depresif davranışları olan gençlerin daha fazla siber zorbalığa maruz kaldığı görülmüştür (19).

Yaman ve Peker'in (40) yaptıkları bir araştırmada, öğrenciler siber zorbalığa maruz kaldıkları zaman üzüntü, öfke duydukları ve intikam alma isteğinde artma olduğunu belirtmişlerdir.

SİBER ZORBALIĞI ÖNLEME VE MÜDAHALE EĞİTİMİ

Çeşitli ülkelerde ve Türkiye'de siber zorbalık üzerine yapılan araştırmaların sonuçları incelendiğinde; siber zorbalığın ve mağduriyetin eğitim kurumlarının çeşitli kademelerinde küçümsenmeyecek boyutlarda yaşandığını gözler önüne sermiştir. Bu durum aileler, öğretmenler, okul yöneticileri ve diğer merciler tarafından çeşitli önlemler alınma gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Diamanduros ve ark.'nın (49) siber zorbalığı önlemek için yapmış olduğu çalışmalarda önleme programları için şu konulara değinmektedirler:

1. Teknolojinin öğrencilerin hayatındaki yerini bilmek ve siber zorbalığın hangi araçlarla ve nasıl yapıldığını anlamak,
2. Siber zorbalık sonucu oluşabilecek tehlikeleri bilmek,
3. Siber zorbalığın kim tarafından yapıldığının bilenemeyebileceğinin farkında olmak,
4. Siber zorbalığın geleneksel zorbalıktan daha yaygın ve hızlı gerçekleştiğini ve çeşitli teknolojik araçlarla her an, her yerde, zaman ve mekandan bağımsız yapılabileceğini anlamak,
5. Öğrencilerin zorbalığa maruz kalmaları durumunda internet veya bilgi teknolojilerini kullanmalarının ebeveynleri tarafından kısıtlanacağı korkusuyla zorbalığı anlatmaktan çekindiklerinin farkında olunmasıdır.

Hazırlanacak önleme ve müdahale programlarında ise şu konular işlenebilir:

1. Bireyin kendini güvende hissetmesinin hakkı olduğunu bilmesi,
2. Siber zorbalığın ne olduğunun açıklanması,
3. Siber zorbalığın hangi araçlarla ve nasıl gerçekleşebildiğinin açıklanması,
4. Siber zorbalığın yaygınlık oranlarının ve bununla ilgili istatistiki bilgilerin verilmesi,
5. Siber zorbalık mağdurlarının düşünceleri ve zorbalığın kişinin üzerinde oluşturduğu etkileri bilmesi,
6. Her türlü elektronik iletişimin izlenebileceğinin bilinmesi,
7. Siber zorbalığın hukuki yaptırımlarının bilinmesi,
8. Siber zorbalığa neden karşı durulmalı ve mücadele edilmesi gerektiğinin anlatılması,

9. Siber zorbalığa maruz kalındığında neler yapılmalı ve yetişkinlerden nasıl destek alınabileceğinin anlatılması,

10. Siber zorbalığa şahit olunduğunda yapılması gerekenler,

11. Bilgi güvenliği ilkesinin unutulmaması ve kişisel bilgilerin paylaşımından kaçınılması,

12. İnternet ve siber güvenliğin farkında olunması ve sanal ortamlarda nasıl davranmak gerektiğinin öğrenilmesi,

13. Kişiler internet veya bilgi teknolojilerini kullanırken bazı sorumluluklarının olduğunu ve bunları kullanırken başkalarına saygılı olunması gerektiği bilmelidirler (49).

Bu konu ile ilgili çalışmalar ele alındığında siber zorbalıkla mücadele için; güvenli teknoloji kullanımı konusunda çeşitli önlemler alınmalı, farkındalık oluşturacak teknikler geliştirilmelidir. Medya okuryazarlığının öneminin gençler arasında farkındalığının artırılması, siber zorbalara uygulanacak olan yaptırımlar için hukuki eksikliklerin giderilmesi, güvenli internet kullanımının sağlanması ve denetleme birimlerinin kurulması gerekmektedir. Bunlarla birlikte ailelerin, eğitimcilerin ve gençlerin video, hareketli animasyonlarla zenginleştirilmiş eğitsel yazılımlarla ilgili eğitimler alması sağlanmalıdır.

Siber zorbalığın ve saldırganlığın azaltılması konusunda akran desteği etkili bir araç olabilir (28).

Siber zorbalığın tanınması ve önlenmesi için ailelere verilmesi gereken öneriler şu şekildedir:

1. Gerçek yaşamda kişilerle iletişimde kullandığımız tüm kuralların siber ortamlar ve cep telefonu ile iletişim için de geçerli olduğunu gençlere öğretmek gerekir.

2. Okulun bilgi teknolojilerinin güvenli kullanımını içeren bir eğitim programı olduğundan haberdar olunmalıdır.

3. Gençleri internetin ve teknolojinin uygun kullanımı ile ilgili eğitmek, teknolojinin hatalı kullanıldığında hangi problemlere yol açabileceğini açıklamak gerekmektedir.

4. Bilgi teknolojilerinin uygun şekilde kullanılmasında rol model olmak, çocukların yanında başkaları hakkında şaka ve taciz içeren çevrimiçi davranışlarda bulunmamak gerekmektedir.

5. Çocuk ve gençlerin siber ortamlardaki davranışlarını takip etmek gereklidir. Bu takip çocuklardan ve gençlerden bilgi almak, çevrimiçi davranışlarının neler olduğu hakkında konuşmak olabileceği gibi bazı takip ve güvenlik programları ile çeşitli filtreleme ve kayıt programları kullanılabilir.

6. Çocukların teknolojiyi kullanırken yapmış olduğu davranışlara dikkat edilmelidir. Çocuklar teknoloji araçlarını kullanırken eskiden olmayan çekingen davranışlar ya da bazı takıntılar göstermeye başlamışsa siber zorbalığın mağduru ya da faili olabilirler.

7. Başkalarına saygılı olmayı öğretmek, insani değerler gibi konularda eğitim vermek ve çocuklarının güçlenmesini sağlamak zorunda olduklarını bilmelidirler (30).

Diamanduros ve ark.'ı (49) siber zorbalığın tespit edildiği durumlarda nelerin yapılması gerektiğini şu şekilde sıralamıştır:

1. Hukuki süreç için siber zorbalığın gerçekleştiğini kanıtlayan delilleri saklamak ve korumak,
2. Mağdur tarafından ciddi bir karışıklık, şiddet ya da intihar ihtimali anlatılmışsa emniyet birimleriyle irtibata geçmek,
3. Değerlendirme sonucunda müdahale seçeneklerini belirlemek ve uygun müdahaleyi kararlaştırmak,
4. Siber zorbaların bazen sahte bir kimlik ya da rumuz kullanabildiği için kimliğini tespit etmek için teknik destek almak,
5. Mağdurlara ve ailelerine destek olunacağını güvencesini vermek, ihtiyaç duyuluyorsa teknik destek sağlamak, emniyet güçlerinin müdahalesi veya hukuki yaptırımlar gibi olanakların kullanımı konusunda danışmanlık önermek,
6. İnternet servis sağlayıcısından siber zorbalığın durdurulmasını istemek, eğer zorbalık telefon ile yapılıyorsa rahatsız eden numarayı ve kim tarafından kullanıldığını tespit etmek, numarayı engellemek, gerekirse telefon numarası ve e-mail adresini değiştirmek ve güvenli teknoloji kullanma konusunda gerekli danışmanlığı sağlamak,
7. Zorba tespit edilebiliyorsa zorbanın ailesi ile irtibata geçmek, zorbanın sağlık sorunlarının varlığını araştırmak, arabuluculuk konusunda danışmanlık önermek, zorbanın neden böyle davrandığı ile ilgili altta yatan başka neden varsa bunları araştırmak ve çözümler konusunda çalışmalar yapmaktır.

OKUL YÖNETİCİLERİNİN FARKINDALIKLARI

Tanrıkulu (50) siber zorbalık duyarlılığını cep telefonu, internet gibi araçların kullanımı sırasında zorbaca davranışlara maruz kalmaya sebebiyet verecek davranışları yapmamak, internet ortamında oluşabilecek sorunların varlığından haberdar olmak ve buna göre gerekli tedbirleri almak, tehdit oluşturabilecek uyarıcıları fark etmek olarak tanımlamaktadır. Sanal zorbalık olayları genellikle okul saatleri dışında olsa da, öğrencinin akran ilişkilerine ve okul

yaşamına olumsuz şekilde yansıyabileceği için bu tür olaylar okul yöneticileri ve öğretmenlerini de ilgilendirmektedir (18).

Willard (17) siber zorbalık konusunun tek başına teknik bir konu olmadığını, eğitim sistemlerinde yetkili birimlerle birlikte eğitim teknolojileri programlayıcılarının koordineli çalışmalar yapmasının gerekli olduğunu savunmuştur. Okullarda siber zorbalık/mağdurluk olaylarını belirleyecek ve gerekli önlemleri alacak kişiler öğretmen ve yöneticilerdir. Onların, siber zorbalığın neden olacağı olayların neler olabileceğini bilmeleri ve zorbalığı önlemek için de farkındalıklarının yüksek olması gerekmektedir. Yapılan çalışmalar öğretmenlerin çok az bir kısmının sanal zorbalığı bir problem olarak gördüğünü ortaya çıkarmaktadır.

Öncelikle hangi davranışın zorbalık davranışı olarak nitelendirilmesi gerektiğinin bilinmesi gerekmektedir. Bu konuda yeterli birikimleri olmayan öğretmen ve öğrenciler, zorbalık olarak nitelendirilecek davranışları zorbalık olarak nitelendirmeyerek önlem alınmasına gerek duymamaktadır. Zorbalığın bir sorun olarak görülmemesi ve bu yüzden gerekli önlemlerin alınmaması sonucunda bu davranışların öğrenciler tarafından yapılmaya devam edilecek olması üzücü bir gerçektir (51).

Ayas ve Horzum (52), Mark (53) tarafından yapılan farklı araştırmalarda öğretmenlerin siber zorbalık farkındalıkları araştırılmış ve cinsiyet, branş, mesleki yıl gibi değişkenlerin, öğretmenlerin siber zorbalık algılarında anlamlı bir farklılık yaratmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca öğretmenlerin, siber zorbalığın öğrencilerin kendi aralarında ciddi problemler yaşamalarının da ruhsal ve sosyal bozukluklara neden olabilecek kadar önemli bir eğitim sorunu olduğunun da farkında olmadıklarını tespit etmişlerdir (18).

Mark'ın (53) araştırmasına göre, öğrenciler siber zorbalık sorunlarının öğretmenleri tarafından çözümlenebileceğine inandıklarını belirtmişlerdir. Ama öğretmenlerin %30'unun siber zorbalık olaylarının farkında olduğu belirlenmiştir.

Siber zorbalık sorununun çözümlenmesinde en faydası olacak branşı belirlemek için rehber öğretmenleri ile diğer branş öğretmenlerinin karşılaştırılması için ülkemizde yapılan bir çalışmada, rehber öğretmenlerinin okullarda bu tür sorun yaşayan öğrencilerle diğer branş öğretmenlerinden daha fazla iletişim halinde olmalarından kaynaklanarak rehber öğretmenlerinin diğerlerinden sanal zorbalık farkındalık puan ortalamalarının daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır (54).

Eğitim sistemi içerisindeki her bireyin siber zorbalık konusunda duyarlı, bilinçli ve sorun çözme farkındalığının sağlanmış olması gerekmektedir. Eğitimcilerin farkındalık düzeylerinin artması için probleme duyarlılıkları önem arz etmektedir (54).

EBEVEYNLERİN FARKINDALIKLARI

Türkiye’de yapılan bir çalışmada ebeveynlerin internet kullanım oranı yüksek olmamasına rağmen ebeveynlerin %72’si, çocuklarının internet ortamında karşılaşılabilecekleri rahatsız edici durumlardan haberdar olduklarında onlara yardım edebilecek kadar bilgili olduklarını belirtmişlerdir. Ebeveynlerin %60’ı, çocuklarına interneti güvenli kullanmak için tavsiyede bulunduklarını belirtmiştir. İnterneti sadece kullanmaya yetecek kadar bilgisi olan ebeveynler çocuklarının teknolojiyi kullanırken elde edecekleri olanakların boyutunu anlayamamakta, onların karşılaşılabilecekleri risklerin farkına varamamakta ve internette onları rahatsız eden durumlarla nasıl başa çıkacakları konusunda da yardımcı olamamaktadır. Ebeveynlerin sadece %36’sı, çocuklarıyla onları rahatsız eden durumlarla karşılaştıklarında nasıl davranmaları gerektiği hakkında konuşmuştur. Çocuklar gibi ebeveynlerin de aslında internet güvenliği konusunda yeterli bilgiye sahip olmadıkları görülmüştür. Ama ebeveynler bu eksikliklerinden haberdar olmadıkları için bilgisiz olmalarına rağmen kendilerine güven duydukları görülmektedir (35).

Türkiye’de ebeveynlerin %33,6’sı bilgisayarlarına filtre programı kurduğunu, diğerleri ise çocuklarının ziyaret ettiği internet sayfalarını mutlaka takip ettiğini belirtmiştir. Avrupa’da ise ebeveynlerin %25,4’ünün filtre kullandığını veya çocuklarının internet aktivitelerini takip ettiğini belirtmiştir. Virüs programı kullanımı ve istenmeyen ileti önleme oranı ise Avrupa’daki ebeveynlerde %72 iken Türkiye’deki ebeveynlerde sadece %46’dır (35).

SİBER SUÇLARIN HUKUKİ BOYUTU

Siber suçlar ile mücadele için iç ve dış mevzuatta düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemeler Türk Ceza Kanunu, Avrupa Konseyi Siber Suçlar Sözleşmesi, Emniyet Genel Müdürlüğüne alınan önlemler ve öğrencileri ilgilendiren Milli Eğitim Bakanlığı mevzuatıdır.

Siber suçlar, TCK’da ilk defa 1991 yılında ‘Bilişim Alanında Suçlar Bölümü’ adıyla kanunlaştırılmıştır. İlk uluslararası sözleşme özelliği taşıyan Avrupa Konseyi Siber Suçlar Sözleşmesi 2001 yılında 32 Avrupa Konseyi üyesi ve ABD olmak üzere 33 ülkenin imzaladığı sözleşme 2010 yılında Türkiye tarafından imzalanmıştır. Sanal ortamda işlenen suçlar ile ilgili olan bu sözleşme 2 Mayıs 2014’de Resmi Gazete’de yayımlanmasıyla Türkiye’de yürürlüğe girmiştir. Yasanın içeriğini çocuk pornografisi, telif hakları ihlali, bilgisayar bağlantılı sahtecilik ve güvenlik ağlarının ihlali gibi konular oluşturmaktadır (55,56).

Milli Eğitim Mevzuatı

Siber suçların en çok yaşandığı yerlerden birisinin okullar olması nedeniyle Milli Eğitim Bakanlığı bu konudaki yaptırımları için disiplin cezaları bölümünde 12. maddede bu konuya yer ayırmıştır. Bu maddede:

1. Bilişim araçları ile okul yönetimi ve öğretmenlerin bilgisi ve izni olmadan konuşma yapmak, ses ve görüntü kaydetmek, mesaj veya e-mail göndermek ya da arkadaşları ile paylaşmak kınama cezası gerektiren bir davranıştır.
2. Bilişim araçları ile yönetici, öğretmen, personel, ziyaretçiler ve öğrencileri rahatsız edici davranışlarda bulunmak okuldan kısa süreli uzaklaştırma cezası gerektiren davranışlardandır.
3. Bilişim araçları ile yönetici, öğretmen, personel, ziyaretçiler ve öğrencileri etik olmayan ses, söz ve görüntülerle zarar verici davranışlarda bulunmak okuldan tasdikname ile uzaklaştırma cezasını gerektiren davranışlardır.
4. Bilişim araçları ile toplum değerlerine aykırı zararlı, bölücü, ahlak dışı ve şiddet içerikli yasak yayınlar bulundurmak ve etrafına izlettirmek örgün eğitim dışına çıkarmaya neden olacak davranışlardandır.

Tüm bunlar incelendiğinde MEB mevzuatında, bilişim suçu işleyenlere kınama cezasından, okuldan atılmaya kadar ciddi yaptırımların olduğu görülmektedir. Okul yöneticileri, öğretmenler ve veliler bilişim suçları ile ilgili öğrencileri bilgilendirmeli ve farkındalık yaratmak için çeşitli eğitimler düzenlemelidirler (57).

GEREÇ VE YÖNTEMLER

Bu araştırma, Edirne il merkezinde bulunan MEB'e bağlı çeşitli türdeki 26 ortaöğretim kurumunda bulunan 14 yaş ve üzeri kız ve erkek öğrenci grubuna ait, siber zorbalık ve ilgili faktörlerin belirlenmesi amacıyla tanımlayıcı ve kesitsel desende tasarlanmıştır.

Çalışmanın evrenini Edirne il merkezindeki MEB'e bağlı ortaöğretim kurumlarında 7744 kişi oluşturmaktadır. Çalışmada minimum örneklem hacmi hesaplaması için 2007 yılında Erdur-Baker ve Kavut'un araştırmalarında Türkiye'deki sanal zorba oranı %28 olarak alınmıştır. Edirne il merkezindeki MEB'e bağlı 26 ortaöğretim kurumunda kayıtlı bulunan 14 yaş üstü lise öğrencilerinin %1 fark ve %95 güvenilirlikle anlamlı bulmak için 363 bireyin çalışmaya alınması hesaplanmıştır. 26 okulun her sınıfından bir şube alınacak şekilde çok aşamalı tabakalandırma yöntemi ile toplamda 2003 öğrenci çalışmaya dahil edilmiştir.

Etik kurul onayı (Ek-1) ve Edirne İl Milli Eğitim Müdürlüğü onayı (Ek-2) alındıktan sonra 01.10.2018-31.12.2018 tarihleri arasında Edirne il merkezinde bulunan, çalışmayı kabul eden, 26 ortaöğretim kurumundan herhangi birinde lise döneminde olup eğitim gören, gönüllü 1038 kız ve 965 erkek olmak üzere 2003 olgu ile görüşüldü.

Edirne il merkezindeki 26 ortaöğretim kurumundan birinde eğitim alıyor olmak, çalışmaya katılmayı kabul etmek, araştırmaya alınma kriterleri olarak belirlendi. Çalışmaya katılmayı kabul etmemek, ebeveyn onayının olmaması ve iletişimi engelleyecek bir problemin bulunması araştırmaya alınmama kriterleri olarak belirlendi.

Katılımcıların eğitim gördükleri ortaöğretim kurumlarında, araştırmacı tarafından yüz yüze görüşülerek anketlerin doldurulması sağlandı. Araştırmamızda öğrencilerin kimlik bilgileri alınmadı. Araştırmaya katılacak olan bireyler sözlü olarak bilgilendirildi, siber zorbalık tanımı anlatıldı, öğrenci ve velilerden onayları alındı. Bu bilgilendirme ve onam alma süreci,

Çalışma anketinin giriş bölümünde bulunan, araştırmayı açıklayan ve katılımlarını isteyen bir metin yardımıyla sağlandı ve çalışmaya katılmayı kabul ettiklerini bildiren gönüllüler çalışmaya alındı.

Çalışmada veriler, araştırmacılar tarafından hazırlanan bir anket kullanılarak toplandı. Ankette katılımcıların sosyodemografik bilgileri, sigara ve alkol alışkanlığı bilgileri, hanenin toplam geliri, evde kimlerle yaşadığı, annesinin ve babasının öğrenim durumu, bireylerin kendine ait bilgisayar, tablet veya cep telefonuna sahip olup olmadıkları, gün içerisinde internette vakit geçirdikleri süre, algılanan okul başarısı, interneti hangi amaçla kullandıkları, internette kişinin kendisini farklı biri gibi tanıtıp tanıtımama durumu, sanal zorbalık yapıp yapmadığı, sanal zorbalığa maruz kalıp kalmadığı, internet kullanımını güvenli hale getiren aile koruma şifresini aktif olarak kullanıp kullanmadıkları, sosyal medya kullanım sıklığını sorgulayan 44 soru bulunmaktaydı. Ek olarak bireylerin siber zorbalık durumlarını belirleyen 24 soruluk Siber Zorbalık lėėi ankete dahil edildi. Araştırmada uygulanan anketler Ek-3’de verilmiştir.

SİBER ZORBALIK LEğİ (SZ)

Bu araştırmada, 2012 yılında Arıcaık, Kınay ve Tanrıkulu tarafından geliştirilmiş olan Siber Zorbalık lėėi (SZ) kullanılmıştır (16). Ölçek, 24 maddeden oluşmakta olup dörtlü (Hiçbir Zaman, Bazen, oğu Zaman, Her Zaman) skala üzerinden yanıtlanmaktadır. “Hiçbir Zaman” bir puan olarak, “Her Zaman” yanıtı ise dört puan olarak değerlendirilmektedir. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 24, en yüksek puan ise 96 olmaktadır. Ölçeğin tamamı için hesaplanan Cronbach alfa katsayısı 0,95 olarak; test-tekrar test güvenirlik çalışması ise 0,70 olarak bulunmuştur. Ölçeğin yapı geçerliliği açımlayıcı faktör analizi ile incelenmiş olup, ölçeğin tek faktörlü bir yapı sergilediği grlmştir. Kaiser-Meyer-Olkin rneklem uygunluğu değeri 0,939 ve Bartlett Sphericity Testi Ki-Kare değeri 9197,54 ($p < 0,05$) olarak bulunmuştur. Bu tek faktör toplam varyansın %50,58’ini açıklamaktadır. Aynı zamanda çizgi grafiğindeki kırılma noktası incelendiğinde de ölçeğin tek faktörlü bir yapıyı temsil ettiği görülmektedir. Tek faktör altındaki maddelerin faktör yükleri 0,49 ile 0,80 arasında değişmektedir. Bu yük değerlerinin tek faktör için oldukça iyi değerler olduğu kabul edilmiştir. Puanların yükselmesi siber zorbalığın yksekliliğine işaret etmektedir. Siber Zorbalık leği, Ek-4’de verilmiştir.

İSTATİSTİKSEL ANALİZ

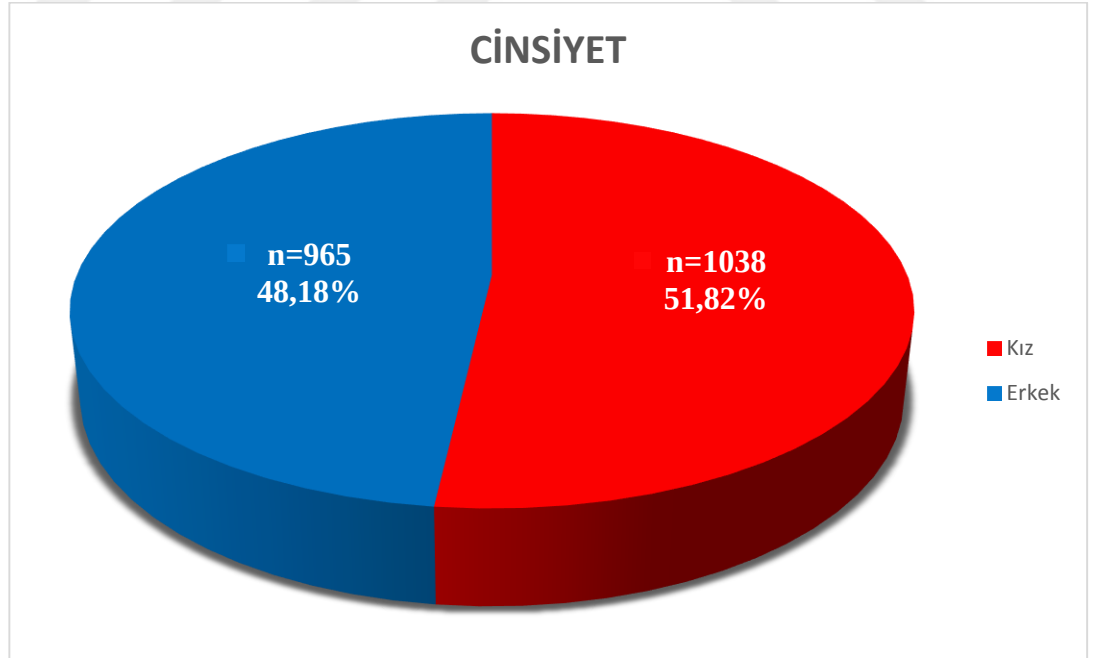
Araştırmada elde edilen verilerin istatistiksel analizleri SPSS 19 (Statistical Package for the Social Sciences, version 19, seri no: 10240642) istatistik programı kullanılarak yapıldı.

Araştırmadaki ölçek verilerinin normal dağılıma uygunluğu Kolmogorov-Smirnov testi ile değerlendirildi. Sürekli verilerin basıklık, çarpıklık oranları incelendi. Verilerin tanımlayıcı istatistikleri, ortalama, ortanca ve standart sapma bilgileri hesaplandı. Two-tailed olasılıklarda 0,05 in altı %95 CI ile anlamlı kabul edildi. Parametrik olan veriler için Bağımsız t testi ve Tek Yönlü Varyans Analizi kullanılırken, parametrik olmayan verileri için Mann-Whitney U ve Kruskal-Wallis H testleri kullanıldı. Kruskal-Wallis H testinde anlamlı farklılıkların görülmesi durumunda Post-Hoc Çoklu Karşılaştırma Testi ile aralarında farklılık olan gruplar belirlenmiştir. Değişkenler arasındaki ilişkiler incelenirken, Spearman Korelasyon Katsayısı'ndan yararlanılmıştır. Bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkenleri ne kadar açıkladığını ölçmek için Çoklu Regresyon Analizi yapılmıştır. Siber Zorbalık Ölçeği'nin belli bir kestirim değeri olmadığı için ROC analizi ile kestirim değeri belirlenmiştir.

BULGULAR

TANIMLAYICI İSTATİSTİKLER

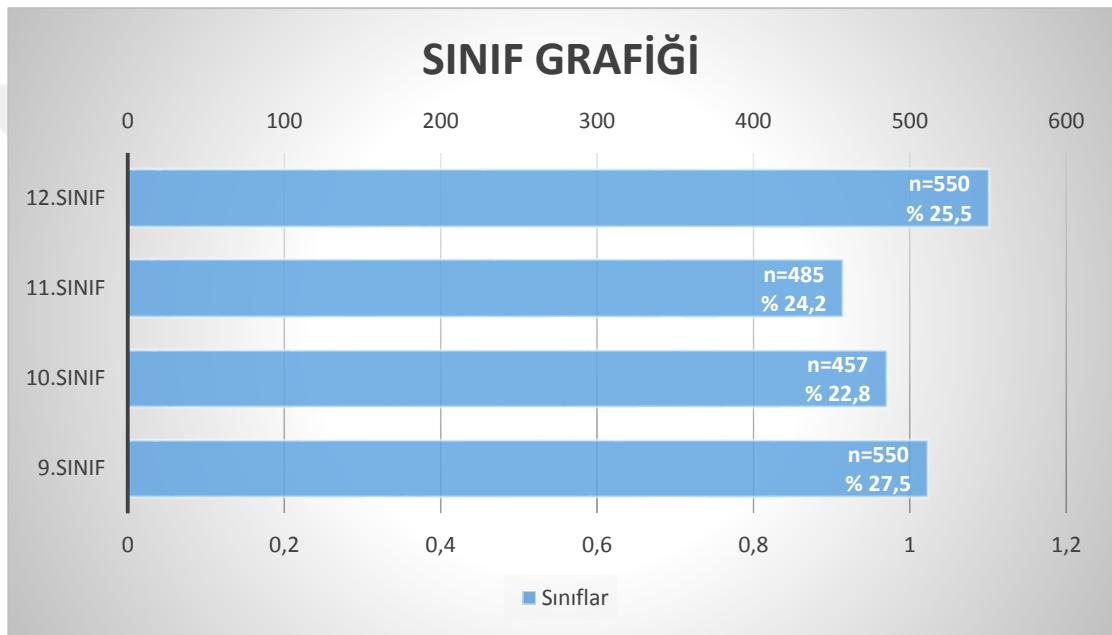
Araştırmamız, Edirne il merkezinde ortaöğretim kurumlarında eğitim gören, 14 yaş ve üzeri 1038 kız (%51,8) ve 965 erkek (%48,2) olmak üzere 2003 kişide yapıldı. Katılımcıların cinsiyetlerine göre dağılımları Şekil 1’de gösterilmiştir.

Şekil 1. Katılımcıların cinsiyetlere göre dağılımı

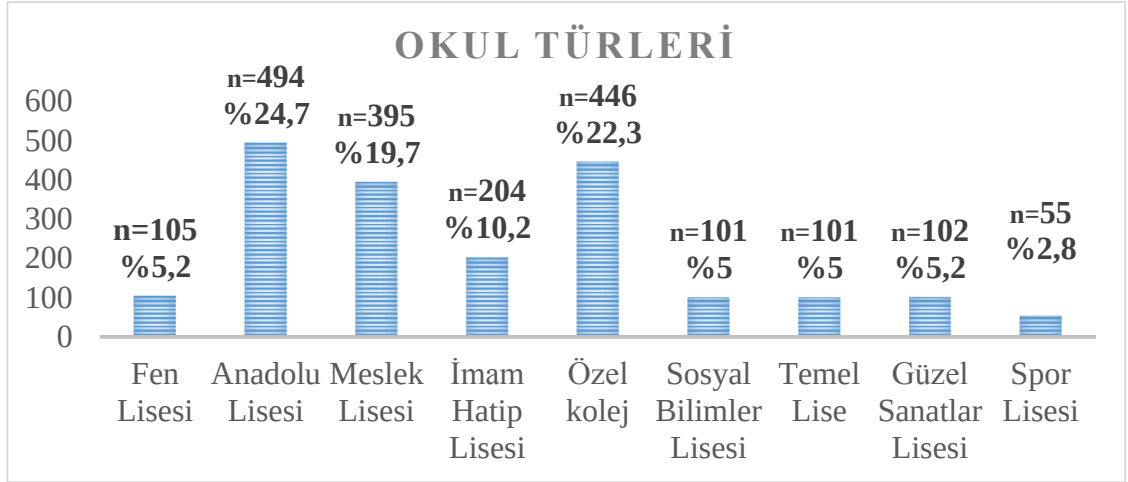
Katılımcıların yaş durumlarına bakıldığında 14 yaşında olan 429 kişi (%21), 15 yaşında olan 469 kişi (%23,4), 16 yaşında olan 470 kişi (%23,4), 17 yaşında olan 524 kişi (%26), 18 yaşında olan 108 kişi (%5), 19 yaşında olan 2 kişi (%0,8), 20 yaşında olan 1 kişi (%0,4) bulundu. Katılımcıların yaş ortalaması $16\pm1,22$ (minimum 14, maksimum 20) ayrıca ortanca değer 15,71 olarak hesaplandı.

Katılımcıların sınıf durumlarına bakıldığında 9. sınıf olan 511 kişi (%25,5), 10. sınıf olan 485 kişi (%24,2), 11. Sınıf olan 457 kişi (%22,8), 12. Sınıf olan 550 kişi (%27,5) bulundu. Katılımcıların sınıf durumlarına göre dağılımları Şekil 2’de gösterilmiştir.

Şekil 2. Katılımcıların sınıf durumlarına göre dağılımları

Katılımcıların okul türlerine bakıldığında Fen Lisesi’nden 105 kişi (%5,2), Anadolu Lisesi’nden 494 kişi (%24,7), Meslek Lisesi’nden 395 kişi (%19,7), İmam Hatip Lisesi’nden 204 kişi (%10,2), özel kolejden 446 kişi (%22,3), Sosyal Bilimler Lisesi’nden 101 kişi (%5), temel liseden 101 kişi (%5), Güzel Sanatlar Lisesi’nden 102 kişi (%5,1), spor lisesinden 55 kişi (%2,8) katıldı. Katılımcıların okul türlerine göre dağılımları Şekil-3’de gösterilmiştir.

Şekil 3. Katılımcıların okul türlerine göre dağılımları

Sigara kullanımlarına bakıldığında 1696 kişinin (%84,7) hayatları boyunca hiç sigara kullanmadığı, 276 kişinin (%13,8) sigara kullandığı, 31 kişinin (%1,5) sigarayı bıraktığı saptandı.

Alkol kullanım oranlarına bakıldığında 1702 kişinin (%85) hiç alkol kullanmadığı, 301 kişinin (%15) alkol kullandığı görüldü.

Keyif verici madde kullanım oranlarına bakıldığında 1929 kişinin (%96,3) hiç keyif verici madde kullanmadığı, 74 kişinin (%3,7) keyif verici madde kullandığı saptandı.

Katılımcılara anne ve babalarının durumu sorulduğunda 1723 kişi (%86), “annem-babam sağ ve birlikte yaşıyorlar”, 205 kişi (%10,2) “annem-babam sağ ve ayrı yaşıyorlar”, 54 kişi (%2,7) “annem sağ, babam öldü”, 13 kişi (%0,6) “annem öldü, babam sağ”, 8 kişi (%0,4) “her ikisi de öldü” şeklinde cevap vermiştir.

Katılımcılardan 404 kişinin (%20,2) kardeşi yoktu, 1363 kişinin (%68) 1-2 kardeşi vardı, 204 kişinin (%10,2) 3-4 kardeşi vardı, 28 kişinin (%1,4) 5-6 kardeşi vardı, 5 kişinin (%0,2) 7 ve daha fazla sayıda kardeşi vardı.

Katılımcılara annelerinin eğitim durumu sorulduğunda 546 kişinin (%27,3) ilkokul mezunu, 413 kişinin (%20,6) ortaokul mezunu, 659 kişinin (%32,9) lise mezunu, 385 kişinin (%19,2) üniversite ve üzeri mezunu oldukları saptandı.

Katılımcılara babalarının eğitim durumu sorulduğunda 337 kişinin (%16,8) ilkokul mezunu, 441 kişinin (%22) ortaokul mezunu, 692 kişinin (%34,5) lise mezunu, 533 kişinin (%26,6) üniversite ve üzeri mezunu oldukları saptandı.

Katılımcılara ‘evde kimlerle yaşıyorsunuz’ diye sorulduğunda 1011 kişinin (%50,4) anne, baba ve kardeşleriyle, 445 kişinin (%22,2) sadece anne ve babasıyla, 134 kişinin (%6,7)

anne, baba, kardeş ve aile büyükleriyle, 102 kişinin (%5,1) sadece aile büyükleriyle yaşadığı saptandı.

Katılımcılara ‘evinizde bilgisayar var mı’ sorusunu 265 kişi (%13,2) yok, 1738 kişi (%86,8) var olarak cevapladı.

Katılımcılara ‘evinizde sadece kendinize ait bilgisayar var mı’ diye sorulduğunda 874 kişi (%43,6) yok, 1129 kişi (%56,4) var olarak cevapladı.

Katılımcılar “evinizde bilgisayar var ise nerede kullanıyorsunuz?” sorusuna 265 kişi (%13,2) yok, 1344 kişi (%67,1) kendi odamda kullanırım, 394 kişi (%19,7) salon/oturma odasında kullanırım şeklinde cevapladı.

Katılımcılara kendilerine ait cep telefonu var mı diye sorulduğunda 45 kişi (%2,2) yok, 1958 kişi (%97,8) var şeklinde cevapladı.

Katılımcılara ‘kendilerine ait tablet bilgisayar var mı’ diye sorulduğunda 1134 kişi (%56,6) yok, 869 kişi (%43,4) var şeklinde cevapladı. ‘

Katılımcılara ‘okuldaki başarı durumunu nasıl değerlendirirsiniz’ diye sorulduğunda 65 kişi (%3,2) kötü, 1164 kişi (%58,1) orta, 774 kişi (%38,6) iyi olarak cevapladı.

Katılımcılara ‘kendinizi arkadaş ortamında iletişim kurma konusunda nasıl değerlendirirsiniz?’ diye sorulduğunda 67 kişi (%3,3) kötü, 485 kişi (%24,2) orta, 1451 kişi (%72,4) iyi olarak cevapladı.

Katılımcılara ‘en çok hangi cihaz ile internete bağlanırsınız?’ diye sorulduğunda 193 kişi (%9,6) bilgisayar, 26 kişi (%1,3) tablet, 1784 kişi (%89,1) cep telefonu cevabını verdi.

Katılımcılara ‘sanal zorbalığa şahit oldunuz mu?’ diye sorulduğunda 845 kişi (%42,2) hayır, 1158 kişi (%57,8) evet cevabını verdi. Hayır cevabını veren 845 kişinin 454’ü kız (%53,7), 391’i erkek (%46,3) idi. Evet cevabını veren 1158 kişinin 584’ü kız (%50,4), 574’ü erkek (%49,6) idi.

Katılımcılara ‘bilgisayar vb. yerlerde aile koruma şifresi var mı?’ diye sorulduğunda 1764 kişi (%88,1) hayır, 239 kişi (%11,9) evet cevabını verdi.

Katılımcılara ‘sanal zorbalığa uğramış olsanız okula devam etme isteğinizde azalma olur mu?’ diye sorulduğunda 1720 kişi (%85,9) hayır, 283 kişi (%14,1) evet cevabını verdi.

Katılımcılara ‘internet ortamında tanımadığınız kişilerden arkadaşlık isteği gönderildiği zaman kabul ediyor musunuz?’ sorusu sorulduğunda 1185 kişi (%59,2) hayır, 818 kişi (%40,8) evet şeklinde cevapladı.

Katılımcılara ‘herhangi bir sorun yaşadığınız kişiyle sanal ortamda o kişiden intikam almak istiyor musunuz?’ diye sorulduğunda 1336 kişi (%66,7) hayır, 667 kişi (%33,3) evet olarak cevapladı.

Katılımcılara ailelerinin kendilerine karşı tutumları sorulduğunda 299 kişi (%14,9) otoriter-baskıcı, 431 kişi (%21,5) aşırı koruyucu, 989 kişi (%49,4) demokratik-hoşgörülü, 112 kişi (%5,6) tutarsız-dengesiz, 117 kişi (%5,8) mükemmeliyetçi, 55 kişi (%2,7) ilgisiz olarak cevapladı.

Katılımcılara ‘sanal zorbalık yaptığınızda ne hissedersiniz?’ diye sorulduğunda 99 kişi (%4,9) mutlu, 120 kişi (%6) intikam almış, 72 kişi (%3,6) eğlenceli, 1157 kişi (%57,8) karşı taraf hak ediyor, 555 kişi (%27,7) hiçbir şey hissetmiyorum şeklinde cevapladı.

Katılımcılara ‘sanal zorbalığa maruz kalınca ne hissedersiniz?’ diye sorulduğunda 706 kişi (%35,2) kızgınlık, 280 kişi (%14) intikam almak, 188 kişi (%9,4) üzüntü, 442 kişi (%22,1) moral bozukluğu, 387 kişi (%19,3) hiçbir şey hissetmiyorum şeklinde cevapladı.

Katılımcılara sosyal medya kullanım sıklığı sorulduğunda 1882 kişi (%94) haftada birden fazla, 72 kişi (%3,6) haftada bir, 6 kişi (%0,3) 15 günde bir, 35 kişi (%1,7) ayda bir, 8 kişi (%4) kullanmam şeklinde cevapladı.

Katılımcılara ‘internet kullanımınız okul personeli tarafından kontrol ediliyor mu?’ sorusuna 1818 kişi (%90,8) hayır, 185 kişi (%9,2) evet cevabını verdi.

Katılımcılara ‘sosyal medyada üyelik adı olarak ne kullanıyorsunuz?’ sorusuna 1690 kişi (%84,4) kendi adımı kullanıyorum, 313 kişi (%15,6) farklı bir ad kullanıyorum şeklinde cevapladı.

Katılımcılara ‘bilgisayarınızda ebeveyn denetim filtresi var mı?’ sorusuna 1745 kişi (%87,1) hayır, 258 kişi (%12,9) evet cevap verdi.

Katılımcılara ‘sanal zorbalığa maruz kaldınız mı?’ diye sorulduğunda 1209 kişi (%60,4) hiç, 297 kişi (%14,8) bir kere, 294 kişi (%14,7) 2-4 kere, 203 kişi (%10,1) 5 ya da daha fazla cevabını verdi.

Katılımcılar ‘sanal zorbalık yaptınız mı?’ sorusuna 1475 kişi (%73,6) hiç, 191 kişi (%9,5) bir kere, 166 kişi (%8,3) 2-4 kere, 171 kişi (%8,5) beş ya da daha fazla cevabını verdi.

Katılımcılara ‘gün içinde en çok hangisiyle mesajlaşıyorsunuz?’ sorusu sorulduğunda 16 kişi (%0,8) hiç mesajlaşmıyorum, 9 kişi (%0,4) e-posta yoluyla, 1895 kişi (%94,6) sosyal ağlar ile 83 kişi (%4,1) sms (kısa mesaj) ile cevabını verdi.

Katılımcılara ‘internete girme sürenizi aile büyüklerinden biri denetliyor mu?’ sorusu sorulduğunda 1401 kişi (%69,9) hayır, 602 kişi (%30,1) evet cevabını verdi.

Katılımcılara ‘ailede alınan kararlara ne kadar dahil olabiliyorsunuz?’ sorusu sorulduğunda 792 kişi (%39,5) her konuda fikrimi sorarlar, 1087 kişi (%54,3) bazı konularda fikrimi sorarlar, 124 kişi (%6,2) asla fikrimi sormazlar şeklinde cevap verdi.

Katılımcılara ‘suçlu olmadığınız veya haksızlığa uğradığınızda tepkiniz nasıl olur?’ sorusu sorulduğunda 1381 kişi (%68,9) sonuna kadar mücadele ederim, 417 kişi (%20,8) çoğu zaman mücadele ederim, 155 kişi (%7,7) bazen mücadele ederim, 50 kişi (%2,5) kabullenir ve devam ederim şeklinde cevap verdi.

Katılımcılara ‘interneti kullanıyor musunuz?’ sorusu sorulduğunda 4 kişi (%0,2) kullanmıyorum, 1999 kişi (%99,8) kullanıyorum şeklinde cevap verdi. İnterneti kullanan 1999 kişiye günlük kaç saat kullandığı sorulduğunda 448 kişi (%22,3) 0-2 saat, 609 kişi (%30,4) 3-4 saat, 442 kişi (%22) 5-6 saat, 500 kişi (%24,9) 7 saat ve üzeri şeklinde cevap verdi.

Katılımcılara hanelerinin aylık geliri sorulduğunda 201 kişi (%10) 0-1941 TL, 1378 kişi (68,8) 1941-6322 TL, 424 kişi (%21,2) 6322 TL üzeri olduğunu beyan etti.

Katılımcıların ‘interneti en çok hangi amaçla kullanıyorsunuz?’ diye sorulduğunda %87’si eğlence (sohbet, oyun vb.), %87,5’i sosyal medya, %84,2 film ve dizi izlemek, %83,4’ü müzik dinlemek, %83’ü ders çalışmak, %54,8’i haber edinmek, %52,2’si alışveriş yapmak, %34,7’si e-posta cevabını verdi.

Katılımcılara ‘başkaları sanal ortamda sizi rahatsız etmek amacıyla hangi yolları kullanıyor?’ sorusu sorulduğunda 599 kişi (%60,4) sosyal medya, 366 kişi (%36,9) sanal ortamdaki oyunlar esnasında, 248 kişi (%25) sms ile, 134 kişi (%13,5) sohbet odaları, 102 kişi (%10,3) mms ile, 64 kişi (%6,5) kişisel video, 45 kişi (%4,5) kendileriyle ilgili geliştirilen küçük düşürücü bir site ya da forum sitesi, 37 kişi (%3,7) e-posta cevabını verdi.

Katılımcılara ‘sanal ortamda başkalarını hangi yollar ile rahatsız edersiniz?’ diye sorulduğunda 365 kişi (%53,9) sosyal medyayla, 302 kişi (%44,6) sanal ortamdaki oyunlar esnasında, 159 kişi (%23,5) sms ile, 101 kişi (%14,9) sohbet odalarında, 65 kişi (%9,6) mms ile, 49 kişi (%7,2) kişisel videolar ile, 35 kişi (%5,2) e-posta ile, 24 kişi (%3,5) kendileriyle ilgili geliştirilen küçük düşürücü bir site ya da forum sitesi ile cevabını verdiği saptandı.

Katılımcılara ‘sanal zorbalığa maruz kalırsanız bu durumu birileriyle paylaşır mısınız?’ diye sorulduğunda 425 kişi (%21,2) paylaşmam, 1578 kişi (%78,8) ise paylaşırım şeklinde cevapladı. Kimlerle paylaşırsınız diye sorulduğunda 532 kişi (%26,5) arkadaşlarıyla, 302 kişi (%15,1) anne ve babasıyla, 295 kişi anne, baba ve kardeşleriyle, 9 kişi (%0,4) öğretmenleriyle, 21 kişi (%1) ise diğerleriyle (polis, jandarma, siber suçlar ile ilgilenen birimler vb.) paylaşırım şeklinde cevapladı.

Araştırmaya katılan öğrenciler için Siber Zorbalık Ölçeğinden alınan puanlar hesaplandığında ortalama değer $28,54 \pm 8,42$ olarak saptandı.

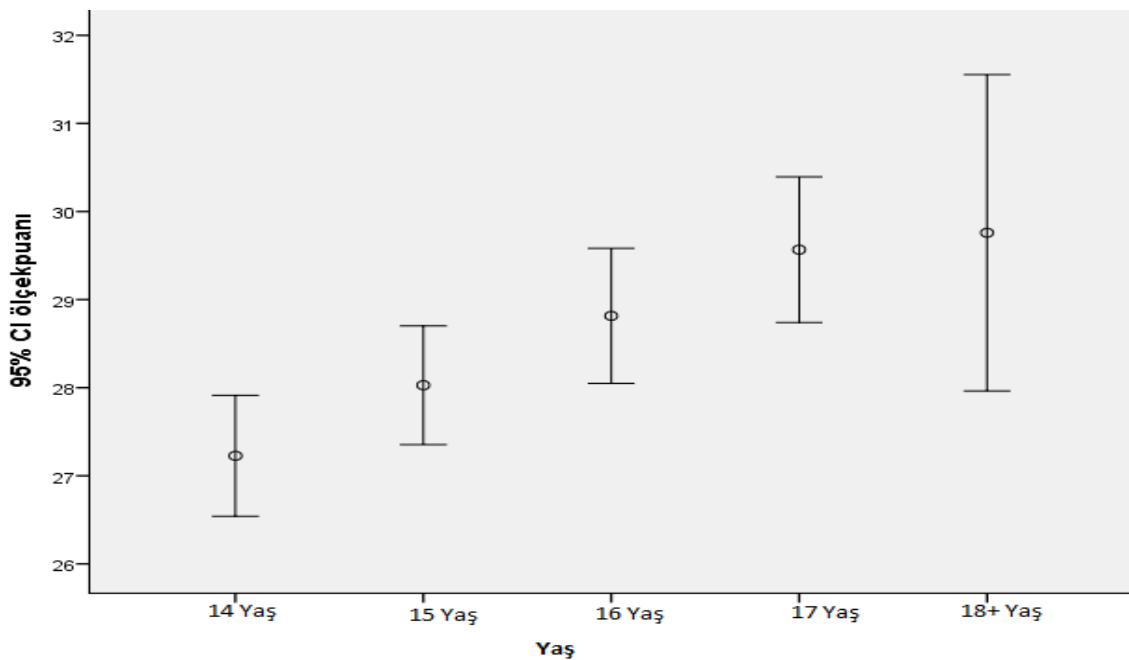
ÇOKLU KARŞILAŞTIRMALAR

Katılımcıların cinsiyetlerine göre siber zorbalık düzeyleri incelendi. İki ortalama arasındaki farkın Mann-Whitney U metoduna göre istatistiki yönden anlamlı farklılık saptandı ($Z=4,426$, $p<0,001$). Cinsiyete göre ölçek puanı ortalamaları ve istatistiksel analiz sonuçları Tablo 7’de gösterilmiştir.

Tablo 7. Siber Zorbalık Ölçek Puanları ve Cinsiyet ile Arasındaki İlişki

		Siber Zorbalık Ölçeği		İstatistiksel analiz
		Ortalama	Standart Sapma	
Cinsiyet	Kız	27,37	6,186	MWU $Z=4,426$ $P<0,001$
	Erkek	29,79	10,153	

Katılımcıların yaşa göre siber zorbalık ölçeğinden aldıkları puanlar değerlendirildiğinde, istatistiksel olarak anlamlı farklılık saptandı ($X'=35,844$, $r=0,130$, $p<0,001$). Kruskal-Wallis testi sonrası, hangi yaş grupları arasında siber zorbalık puanlarının farklı olduğunu araştırmaya yönelik yapılan Post-hoc Tamhanes testinin sonucuna göre 14 yaşındaki öğrencilerin siber zorbalık ölçek puanları 16 ve 17 yaşındaki öğrencilere göre anlamlı olarak düşük saptandı ($p=0,024$, $p<0,001$). 15 yaşındaki öğrencilerin siber zorbalık ölçek puanları 17 yaşındaki öğrencilere göre anlamlı olarak düşük saptandı ($p=0,046$). Yaşlara göre ölçek puanı ortalamaları ve istatistiksel analiz sonuçları Tablo 8’de gösterilmiştir.

Grafik 1. Siber zorbalık ölçek puanları ve yaş ile arasındaki ilişki

Tablo 8. Siber zorbalık ölçek puanları ve yaş ile arasındaki ilişki

		Siber Zorbalık Ölçeği		İstatistiksel Analiz
		Ortalama	Standart Sapma	
Yaş grubu	14	27,23	7,217	KW X ² =35,844 P<0,001
	15	28,03	7,435	
	16	28,81	8,454	
	17	29,57	9,631	
	18+	29,76	9,591	

Katılımcıların sınıflarına göre siber zorbalık düzeyleri incelendi. Sınıflara göre siber zorbalık puanları arasında istatistiksel yönden anlamlı farklılık saptandı (X²=34,729, r=0,125, p<0,001). En yüksek ortalama 12. sınıfta gözlenmiştir ayrıca 18 ve üzeri yaşlarda gözlenmiştir. Sonrasında yapılan Post-hoc Tamhanes analiz sonucuna göre 9. Sınıfta eğitim gören öğrencilerin 11. ve 12. Sınıflardaki öğrencilere göre siber zorbalık ölçek puanı anlamlı olarak düşük saptandı (p=0,002, p<0,001). Sınıflara göre ölçek puanı ortalamaları ve istatistiksel analiz sonuçları Tablo 9’da gösterilmiştir.

Tablo 9. Siber zorbalık ölçek puanları ve sınıf ile arasındaki ilişki

		Siber Zorbalık Ölçeği		İstatistiksel Analiz
		Ortalama	Standart Sapma	
Sınıflar	9. sınıf	27,20	6,921	KW X ² =34,729 p<0,001
	10. sınıf	28,32	8,117	
	11. sınıf	29,11	9,005	
	12. sınıf	29,50	9,261	

Katılımcıların okul türlerine göre siber zorbalık düzeyleri incelendi. İstatistiksel yönden anlamlı farklılık saptandı (X²=38,098, p<0,001). Kruskal-Wallis testi sonrası, hangi okul türleri arasında siber zorbalık puanlarının farklı olduğunu araştırmaya yönelik yapılan Post-hoc Tamhanes analiz sonucuna göre anadolu liselerinde ve özel kolejlerdeki öğrencilerin ölçek puanları güzel sanatlar ve spor liselerindeki öğrencilerin puanlarından anlamlı derecede yüksek saptanmıştır (p<0,001, p<0,001). Meslek liselerinde ve imam hatip liselerindeki öğrencilerin puanları spor liselerindekilerden anlamlı derecede yüksek saptanmıştır (p<0,001, p=0,002) . Fen lisesinde, sosyal bilimler lisesinde ve temel liselerdeki öğrencilerin puanlarının diğer liselerdeki öğrenciler ile aralarında anlamlı fark saptanmadı. Okul türlerine göre ölçek puanı ortalamaları ve istatistiksel analiz sonuçları Tablo 10’da gösterilmiştir

Tablo 10. Siber zorbalık ölçek puanları ve okul türleri ile arasındaki ilişki

		Siber Zorbalık Ölçeği		İstatistiksel Analiz
		Ortalama	Standart Sapma	
Okul türü	Fen lisesi	27,55	7,944	KW X ² =38,098 P<0,001
	Anadolu lisesi	28,52	8,078	
	Meslek lisesi	28,39	7,681	
	İmam hatip lisesi	28,69	8,421	
	Özel kolejler	30,06	10,834	
	Sosyal bilimler lisesi	27,44	7,303	
	Temel liseler	27,87	5,688	
	Güzel sanatlar lisesi	26,68	4,333	
	Spor lisesi	25,49	3,686	

Katılımcıların sigara kullanımına göre siber zorbalık düzeyleri incelendi. İstatistiksel yönden anlamlı farklılık saptandı (X²=76,055, p<0,001). Kruskal-Wallis testi sonrası, sigara kullananlar ve kullanmayanlar arasında siber zorbalık puanlarının farklı olduğunu araştırmaya yönelik yapılan Post-hoc Tamhanes testi analiz sonucuna göre sigara içenlerin ölçek puanları daha önce hiç içmeyenlere göre anlamlı derecede yüksek bulundu (p<0,001). Sigara kullanımına göre ölçek puanı ortalamaları ve istatistiksel analiz sonuçları Tablo 11’de gösterilmiştir.

Tablo 11. Siber zorbalık ölçek puanları ve sigara kullanımı arasındaki ilişki

		Siber Zorbalık Ölçeği		İstatistiksel Analiz
		Ortalama	Standart Sapma	
Sigara kullanımı	Hiç içmedim	27,85	7,444	KW X ² =76,055 P<0,001
	Bıraktım	31	11,331	
	İçiyorum	32,52	11,881	

Katılımcıların alkol kullanımına göre siber zorbalık düzeyleri incelendi. İstatistiksel yönden anlamlı farklılık saptandı (Z=8,244, p<0,001). Alkol kullanımına göre ölçek puanı ortalamaları ve istatistiksel analiz sonuçları Tablo 12’de gösterilmiştir.

Tablo 12. Siber zorbalık ölçek puanları ve alkol kullanımı ile arasındaki ilişki

		Siber Zorbalık Ölçeği		İstatistiksel analiz
		Ortalama	Standart Sapma	
Alkol	Hayır	27,80	7,141	MWU Z=8,244 P<0,001
	Evet	32,73	12,783	

Katılımcıların keyif verici madde kullanımına göre siber zorbalık düzeyleri incelendi. İstatistiksel yönden anlamlı farklılık saptandı ($Z=6,022$, $p<0,001$). Keyif verici madde kullanımına göre ölçek puanı ortalamaları ve istatistiksel analiz sonuçları Tablo 13’de gösterilmiştir.

Tablo 13. Siber zorbalık ölçek puanları ve madde kullanımı ile arasındaki ilişki

		Siber Zorbalık Ölçeği		İstatistiksel analiz
		Ortalama	Standart Sapma	
Keyif verici madde	Hayır	28,14	7,522	MWU $Z=6,022$ $P<0,001$
	Evet	39,08	18,266	

Katılımcıların kardeş sayılarına göre siber zorbalık düzeyleri incelendi. İstatistiksel yönden anlamlı farklılık saptanmadı ($X^2=14,714$, $p=0,99$).

Katılımcıların ailelerinin gelir miktarına göre siber zorbalık düzeyleri incelendi. İstatistiksel yönden anlamlı farklılık saptanmadı ($X^2=3,809$, $r=0,044$, $p=0,149$). Ailenin gelir miktarına göre ölçek puanı ortalamaları ve istatistiksel analiz sonuçları Tablo 14’de gösterilmiştir.

Tablo 14. Siber zorbalık ölçek puanları ve gelir miktarı ile arasındaki ilişki

		Siber Zorbalık Ölçeği		İstatistiksel Analiz
		Ortalama	Standart Sapma	
Gelir miktarı	0-1941 TL	28,25	8,783	KW $X^2=3,809$ $p=0,149$
	1941-6322 TL	28,16	7,356	
	>6322 TL	29,91	10,983	

Katılımcıların anne babasının birlikte yaşamasına göre siber zorbalık düzeyleri incelendi. İstatistiksel yönden anlamlı farklılık saptanmadı ($X^2=6,336$, $p=0,175$). Anne babasının birlikte yaşamasına göre ölçek puanı ortalamaları ve istatistiksel analiz sonuçları Tablo 15’de gösterilmiştir.

Tablo 15. Siber zorbalık ölçek puanları ve anne/babanın birlikte yaşaması ile arasındaki ilişki

		Siber Zorbalık Ölçeği		İstatistiksel Analiz
		Ortalama	Standart Sapma	
Anne baba durumu	Annem ve babam sağ, birlikte yaşıyorlar	28,27	7,9	KW $X^2=6,336$ $p=0,175$
	Annem ve babam sağ, ayrı yaşıyorlar	29,59	9,123	
	Annem sağ, babam öldü	30,56	13,09	
	Annem öldü, babam sağ	29,77	13,242	
	Her ikisi de öldü	44,50	23,053	

Katılımcıların annelerinin eğitim durumuna göre siber zorbalık düzeyleri incelendi. İstatistiki anlamda anlamlı farklılık saptanmadı ($X^2=4,11$, $p=0,25$). Anne eğitim durumuna göre ölçek puanı ortalamaları ve istatistiksel analiz sonuçları Tablo16’da gösterilmiştir.

Tablo 16. Siber zorbalık ölçek puanları ve annenin eğitim durumu ile arasındaki ilişki

		Siber Zorbalık Ölçeği		İstatistiksel Analiz
		Ortalama	Standart Sapma	
Annenin eğitim durumu	İlkokul	28,09	7,777	KW $X^2=4,11$ $P=0,25$
	Ortaokul	28,34	7,917	
	Lise	28,55	7,878	
	Üniversite ve üzeri	29,38	10,453	

Katılımcıların babalarının eğitim durumuna göre siber zorbalık düzeyleri incelendi. İstatistiksel yönden anlamlı farklılık saptanmadı ($X^2=2,412$, $p=0,491$). Baba eğitim durumuna göre ölçek puanı ortalamaları ve istatistiksel analiz sonuçları Tablo 17’de gösterilmiştir.

Tablo 17. Siber zorbalık ölçek puanları ve babanın eğitim durumu ile arasındaki ilişki

		Siber Zorbalık Ölçeği		İstatistiksel Analiz
		Ortalama	Standart Sapma	
Babanın eğitim durumu	İlkokul	28,70	8,951	KW $X^2=2,412$ $p=0,491$
	Ortaokul	28,35	8,362	
	Lise	28,48	8,316	
	Üniversite ve üzeri	28,68	8,280	

Katılımcıların evde kimlerle yaşadıklarına göre siber zorbalık düzeyleri incelendi. İstatistiksel yönden anlamlı farklılık saptanmadı ($X^2=13,237$ $p=0,508$).

Katılımcıların evlerinde bilgisayar varlığına göre siber zorbalık düzeyleri incelendi. İstatistiksel yönden anlamlı farklılık saptanmadı ($Z=0,982$, $p=0,326$). Evinde bilgisayar varlığına göre ölçek puanı ortalamaları ve istatistiksel analiz sonuçları Tablo 18’de gösterilmiştir.

Tablo 18. Siber zorbalık ölçek puanları ve evde bilgisayar olma durumu ile arasındaki ilişki

		Siber Zorbalık Ölçeği		İstatistiksel analiz
		Ortalama	Standart Sapma	
Evde bilgisayar varlığı	Yok	28,96	10,23	MWU $Z=0,982$ $p=0,326$
	Var	28,48	8,112	

Katılımcıların evlerinde sadece kendilerine ait bilgisayar varlığına göre siber zorbalık düzeyleri incelendi. İstatistiksel yönden anlamlı farklılık saptanmadı ($Z=1,921$, $p=0,055$). Evinde sadece kendine ait bilgisayar varlığına göre ölçek puanı ortalamaları ve istatistiksel analiz sonuçları Tablo 19’da gösterilmiştir.

Tablo 19. Siber zorbalık ölçek puanları ve evde kendine ait bilgisayar olma durumu ile arasındaki ilişki

		Siber Zorbalık Ölçeği		İstatistiksel analiz
		Ortalama	Standart Sapma	
Evde kendine ait bilgisayar varlığı	Yok	28,39	8,547	MWU $Z=1,921$ $p=0,055$
	Var	28,65	8,325	

Katılımcıların evlerinde bilgisayarı nerede kullandıklarına göre siber zorbalık düzeyleri incelendi. İstatistiksel yönden anlamlı farklılık saptanmadı ($Z=-1,497$, $p=0,134$). Bilgisayarın bulunduğu yere göre ölçek puanı ortalamaları ve istatistiksel analiz sonuçları Tablo 20’de gösterilmiştir.

Tablo 20. Siber zorbalık ölçek puanları ve bilgisayarın bulunduğu oda ile arasındaki ilişki

		Siber Zorbalık Ölçeği		İstatistiksel analiz
		Ortalama	Standart Sapma	
Bilgisayarın bulunduğu oda	Kendi odamda	28,58	8,272	MWU Z=-1,497 p=0,134
	Salon/oturma odası vb.	28,13	7,54	

Katılımcıların kendilerine ait cep telefonu varlığına göre siber zorbalık düzeyleri incelendi. İstatistiksel yönden anlamlı farklılık saptanmadı ($Z=-0,076$, $p=0,939$). Cep telefonu varlığına göre ölçek puanı ortalamaları ve istatistiksel analiz sonuçları Tablo 21’de gösterilmiştir.

Tablo 21. Siber zorbalık ölçek puanları ve cep telefonu olma durumu ile arasındaki ilişki

		Siber Zorbalık Ölçeği		İstatistiksel analiz
		Ortalama	Standart Sapma	
Cep telefonu	Yok	31,62	12,66	MWU Z=-0,076 p=0,939
	Var	28,47	8,29	

Katılımcıların kendilerine ait tablet bilgisayar varlığına göre siber zorbalık düzeyleri incelendi. İstatistiksel yönden anlamlı farklılık saptanmadı ($Z=-0,281$, $p=0,779$). Tablet bilgisayar varlığına göre ölçek puanı ortalamaları ve istatistiksel analiz sonuçları Tablo 22’de gösterilmiştir.

Tablo 22. Siber zorbalık ölçek puanları ve tablet alma durumu ile arasındaki ilişki

		Siber Zorbalık Ölçeği		İstatistiksel analiz
		Ortalama	Standart Sapma	
Tablet	Yok	28,60	8,701	MWU Z=-0,281 p=0,779
	Var	28,46	8,046	

Katılımcıların internete girme sürelerinin aile büyükleri tarafından denetlenmesine göre siber zorbalık düzeyleri incelendi. İstatistiksel yönden anlamlı farklılık saptandı ($Z=-3,301$, $p=0,001$). İnternete girme sürelerinin aile büyükleri tarafından denetlenmesine göre ölçek puanı ortalamaları ve istatistiksel analiz sonuçları Tablo 23’de gösterilmiştir.

Tablo 23. Siber zorbalık ölçek puanları ve internete girme süresinin ebeveyn tarafından denetlenmesi ile arasındaki ilişki

		Siber Zorbalık Ölçeği		İstatistiksel analiz
		Ortalama	Standart Sapma	
İnternete girme süresi denetleniyor mu?	Hayır	28,96	8,845	MWU Z=-3,301 p=0,001
	Evet	27,57	7,256	

Katılımcıların ailede alınan kararlara dahil olmasına göre siber zorbalık düzeyleri incelendi. İstatistiksel yönden anlamlı farklılık saptandı ($X^2=29,853$, $p<0,001$). Kruskal-Wallis testi sonrası, ailede alınan kararlara dahil olma durumuna göre siber zorbalık puanlarının farklı olduğunu araştırmaya yönelik yapılan Post-hoc Tamhanes analiz sonucuna göre her konuda fikrimi sorarlar şeklinde cevaplayan öğrencilerin ölçek puanları asla fikrimi sormazlar şeklinde cevaplayan öğrencilerin puanlarından anlamlı derecede düşük saptandı ($p=0,012$). Ailede alınan kararlara dahil olmasına göre ölçek puanı ortalamaları ve istatistiksel analiz sonuçları Tablo 24’de gösterilmiştir.

Tablo 24. Siber zorbalık ölçek puanları ve ailede alınan kararlara dahil olma durumu ile arasındaki ilişki

		Siber Zorbalık Ölçeği		İstatistiksel Analiz
		Ortalama	Standart Sapma	
Alınan kararlara dahil olma	Her konuda fikrimi sorarlar	27,92	8,153	KW $X^2=29,853$ $P<0,001$
	Bazen fikrimi sorarlar	28,67	7,911	
	Asla fikrimi sormazlar	31,37	12,788	

Katılımcıların okuldaki başarı durumuna göre siber zorbalık düzeyleri incelendi. İstatistiksel yönden anlamlı farklılık saptandı ($X^2=33,33$, $p<0,001$). Kruskal-Wallis testi sonrası, okuldaki başarı durumuna göre siber zorbalık puanlarının farklı olduğunu araştırmaya yönelik yapılan Post-hoc Tamhanes analiz sonucuna göre okul başarısını kötü olarak cevaplayan öğrencilerin ölçek puanları başarısını orta ve iyi olarak cevaplayan öğrencilerin puanlarına göre anlamlı derecede yüksek saptandı ($p=0,017$, $p=0,003$). Okuldaki başarı durumuna göre ölçek puanı ortalamaları ve istatistiksel analiz sonuçları Tablo 25’de gösterilmiştir.

Tablo 25. Siber zorbalık ölçek puanları ve okuldaki başarı durumu ile arasındaki ilişki

		Siber Zorbalık Ölçeği		İstatistiksel Analiz
		Ortalama	Standart Sapma	
Okuldaki başarı durumu	Kötü	34,26	15,3	KW $X^2=33,33$ $P<0,001$
	Orta	28,81	8,237	
	İyi	27,65	7,652	

Katılımcıların arkadaş ortamlarında ilişki kurabilmelerine göre siber zorbalık düzeyleri incelendi. İstatistiksel yönden anlamlı farklılık saptandı ($X^2=9,914$, $p=0,007$). Kruskal-Wallis testi sonrası, arkadaş ortamlarındaki ilişki durumuna göre siber zorbalık puanlarının farklı olduğunu araştırmaya yönelik yapılan Post-hoc Tamhanes analiz sonucuna göre kötü olarak değerlendiren öğrencilerin ölçek puanları orta ve iyi olanlara göre anlamlı derecede yüksek bulundu ($p=0,045$, $p=0,047$). Arkadaş ortamlarında ilişki kurabilmelerine göre ölçek puanı ortalamaları ve istatistiksel analiz sonuçları Tablo26’da gösterilmiştir.

Tablo 26. Siber zorbalık ölçek puanları ve arkadaş ortamında iletişim durumu ile arasındaki ilişki

		Siber Zorbalık Ölçeği		İstatistiksel Analiz
		Ortalama	Standart Sapma	
Arkadaş ortamında iletişim	Kötü	32,09	11,952	KW $X^2=9,914$ $p=0,007$
	Orta	28,35	8,093	
	İyi	28,44	8,303	

Katılımcıların internete en çok bağlandıkları cihazlara göre siber zorbalık düzeyleri incelendi. İstatistiksel yönden anlamlı farklılık saptandı ($X^2=9,018$, $p=0,011$). Kruskal-Wallis testi sonrası, internete bağlandıkları cihazlar arasındaki ilişki durumuna göre siber zorbalık puanlarının farklı olduğunu araştırmaya yönelik yapılan Post-hoc Tamhanes analiz sonucuna göre internete en çok bilgisayar ile bağlanan öğrencilerin ölçek puanları cep telefonu ile bağlananların puanlarına göre anlamlı derecede yüksek bulundu ($p=0,049$). İnternete en çok bağlandıkları cihazlara göre ölçek puanı ortalamaları ve istatistiksel analiz sonuçları Tablo 27’de gösterilmiştir.

Tablo 27. Siber zorbalık ölçek puanları ve internete en çok bağlanılan cihaz ile arasındaki ilişki

		Siber Zorbalık Ölçeği		İstatistiksel Analiz
		Ortalama	Standart Sapma	
İnternete en çok bağlanılan cihaz	Bilgisayar	30,17	9,969	KW $X^2=9,018$ $p=0,011$
	Tablet	27,73	6,29	
	Cep telefonu	28,38	8,249	

Katılımcıların gün içinde en çok ne kullanarak mesajlaştıklarına göre siber zorbalık düzeyleri incelendi. İstatistiksel yönden anlamlı farklılık saptandı ($X^2=22,289$, $p<0,001$). Kruskal-Wallis testi sonrası, mesajlaşmak için kullandıkları araçlar ile ilişki durumuna göre siber zorbalık puanlarının farklı olduğunu araştırmaya yönelik yapılan Post-hoc Tamhanes analiz sonucuna göre sosyal ağlar üzerinden mesajlaşan öğrencilerin ölçek puanlarının sms kullanarak mesajlaşan öğrencilerin puanlarına göre anlamlı derecede yüksek bulundu ($p=0,040$). Gün içinde en çok ne kullanarak mesajlaştıklarına göre ölçek puanı ortalamaları ve istatistiksel analiz sonuçları Tablo 28’de gösterilmiştir.

Tablo 28. Siber zorbalık ölçek puanları gün içinde en çok mesajlaşma ile arasındaki ilişki

		Siber Zorbalık Ölçeği		İstatistiksel Analiz
		Ortalama	Standart Sapma	
Gün içinde en çok mesajlaşma	Hiç	25,94	5,459	KW $X^2=22,289$ $P<0,001$
	E-posta	37,89	13,346	
	Sosyal ağlar	28,60	8,469	
	SMS	26,66	6,123	

Katılımcıların haksızlık karşısında verdikleri tepkilere göre siber zorbalık düzeyleri incelendi. İstatistiksel yönden anlamlı farklılık saptandı ($X^2=18,938$, $p<0,001$). Kruskal-Wallis testi sonrası, haksızlığa karşı verdikleri tepkiye göre siber zorbalık puanlarının farklı olduğunu araştırmaya yönelik yapılan Post-hoc Tamhanes analiz sonucuna göre kabullenir ve devam ederim şeklinde cevaplayan öğrencilerin ölçek puanlarının sonuna kadar mücadele ederim, bazen mücadele ederim olarak cevaplayan öğrencilerin puanlarına göre anlamlı olarak yüksek bulundu ($p=0,036$, $p= 0,027$). Haksızlık karşısında verdikleri tepkilere göre ölçek puanı ortalamaları ve istatistiksel analiz sonuçları Tablo 29’da gösterilmiştir.

Tablo 29. Siber zorbalık ölçek puanları ve haksızlığa uğradığınızda verdiğiniz tepki ile arasındaki ilişki

		Siber Zorbalık Ölçeği		İstatistiksel Analiz
		Ortalama	Standart Sapma	
Haksızlığa uğradığınızda verdiğiniz tepki	Sonuna Kadar Mücadele Ederim	28,24	8,305	KW $X^2=18,938$ $p<0,001$
	Çoğu Zaman Mücadele Ederim	28,97	7,263	
	Bazen Mücadele Ederim	27,85	6,593	
	Kabullenir ve Devam Ederim	35,46	17,781	

Katılımcıların bir kişiyle sorun yaşadığında sanal ortamda intikam alma isteğine göre siber zorbalık düzeyleri incelendi. İstatistiksel yönden anlamlı farklılık saptandı ($Z=14,596$, $p<0,001$). İntikam alma isteğine göre ölçek puanı ortalamaları ve istatistiksel analiz sonuçları Tablo 30’da gösterilmiştir.

Tablo 30. Siber zorbalık ölçek puanları ve intikam alma isteği ile arasındaki ilişki

		Siber Zorbalık Ölçeği		İstatistiksel analiz
		Ortalama	Standart Sapma	
İntikam isteği	Hayır	26,81	5,554	MWU $Z=14,596$ $p<0,001$
	Evet	32	11,548	

Katılımcıların bilgisayarlarında aile koruma şifresi varlığına göre siber zorbalık düzeyleri incelendi. İstatistiksel yönden anlamlı farklılık saptanmadı ($Z=-1,784$, $p=0,075$). Aile koruma şifresine göre ölçek puanı ortalamaları ve istatistiksel analiz sonuçları Tablo 31’de gösterilmiştir.

Tablo 31. Siber zorbalık ölçek puanları ve aile koruma şifresi ile arasındaki ilişki

		Siber Zorbalık Ölçeği		İstatistiksel analiz
		Ortalama	Standart Sapma	
Aile koruma şifresi	Hayır	28,60	8,483	MWU $Z=-1,784$ $p=0,075$
	Evet	28,11	7,952	

Katılımcıların sanal zorbalık yapmalarına göre siber zorbalık düzeyleri incelendi. İstatistiksel yönden anlamlı farklılık saptandı ($X^2=447,369$, $r=0,484$, $p<0,001$). Kruskal-Wallis testi sonrası, sanal zorbalık yapmalarına göre siber zorbalık puanlarının farklı olduğunu araştırmaya yönelik yapılan Post-hoc Tamhanes analiz sonucuna göre 5 ya da daha fazla cevabını verenlerin ölçek puanlarının diğerlerine göre anlamlı derecede yüksek bulundu. Sanal zorbalık yapmalarına göre ölçek puanı ortalamaları ve istatistiksel analiz sonuçları Tablo 32’de gösterilmiştir.

Tablo 32. Siber zorbalık ölçek puanları ve sanal zorbalık yapması ile arasındaki ilişki

		Siber Zorbalık Ölçeği		İstatistiksel Analiz
		Ortalama	Standart Sapma	
Sanal zorbalık yaptınız mı?	Hiç	26,44	5,236	KW $X^2=477,369$ $p<0,001$
	1 kere	30,10	7,989	
	2-4 kere	33,00	8,962	
	5 ya da daha fazla	40,61	15,531	

Katılımcıların sanal zorbalığa maruziyetlerine göre siber zorbalık düzeyleri incelendi. İstatistiksel yönden anlamlı farklılık saptandı ($X^2=224,815$, $r=0,327$, $p<0,001$). Kruskal-Wallis testi sonrası, sanal zorbalığa maruziyetlerine göre siber zorbalık puanlarının farklı olduğunu araştırmaya yönelik yapılan Post-hoc Tamhanes analiz sonucuna göre 5 ya da daha fazla cevabını verenlerin ölçek puanlarının diğerlerine göre anlamlı derecede yüksek bulundu. Sanal zorbalığa maruziyetlerine göre ölçek puanı ortalamaları ve istatistiksel analiz sonuçları Tablo 33’de gösterilmiştir.

Tablo 33. Siber zorbalık ölçek puanları ve sanal zorbalığa maruz kalması ile arasındaki ilişki

		Siber Zorbalık Ölçeği		İstatistiksel Analiz
		Ortalama	Standart Sapma	
Sanal zorbalığa maruz kaldınız mı?	Hiç	27,06	7,069	KW $X^2=224,815$ $p<0,001$
	1 kere	29,01	7,453	
	2-4 kere	30,02	9,244	
	5 ya da daha fazla	34,55	12,071	

Katılımcıların sanal zorbalığa şahit olma durumuna göre siber zorbalık düzeyleri incelendi. İstatistiksel yönden anlamlı farklılık saptandı ($Z=10,988$, $p<0,001$). Sanal zorbalığa şahit olmalarına göre ölçek puanı ortalamaları ve istatistiksel analiz sonuçları Tablo 34’de gösterilmiştir.

Tablo 34. Siber zorbalık ölçek puanları ve sanal zorbalığa şahit olması ile arasındaki ilişki

		Siber Zorbalık Ölçeği		İstatistiksel analiz
		Ortalama	Standart Sapma	
Sanal zorbalığa şahit olma	Hayır	26,96	6,910	MWU $Z=10,988$ $P<0,001$
	Evet	29,70	9,204	

Katılımcıların sanal zorbalığa maruz kalındığında okula gitme isteğinde azalma olması durumuna göre siber zorbalık düzeyleri incelendi. İstatistiksel yönden anlamlı farklılık saptandı ($Z=3,599$, $p<0,001$). Sanal zorbalığa maruz kalındığında okula gitme isteğinde azalma olması durumuna göre ölçek puanı ortalamaları ve istatistiksel analiz sonuçları Tablo 35’de gösterilmiştir.

Tablo 35. Siber zorbalık ölçek puanları ve okula gitme isteğinde azalma ile arasındaki ilişki

		Siber Zorbalık Ölçeği		İstatistiksel analiz
		Ortalama	Standart Sapma	
Okula gitme isteğinde azalma	Hayır	28,24	8,007	MWU $Z=3,599$ $P<0,001$
	Evet	30,35	10,435	

Katılımcıların sanal ortamda tanımadıkları kişilerden gelen arkadaşlık isteklerinin kabulüne göre siber zorbalık düzeyleri incelendi. İstatistiksel yönden anlamlı farklılık saptandı ($Z=13,922$, $p<0,001$). Sanal ortamda tanımadıkları kişilerden gelen arkadaşlık isteklerinin kabulüne göre ölçek puanı ortalamaları ve istatistiksel analiz sonuçları Tablo 36’da gösterilmiştir.

Tablo 36. Siber zorbalık ölçek puanları ve tanımadığınız kişilerden gelen arkadaşlık istekleri ile arasındaki ilişki

		Siber Zorbalık Ölçeği		İstatistiksel analiz
		Ortalama	Standart Sapma	
Tanımadığınız kişilerden gelen arkadaşlık istekleri	Hayır	26,83	6,001	MWU Z=13,922 P<0,001
	Evet	31,02	10,543	

Katılımcıların ailelerinin tutumlarına göre siber zorbalık düzeyleri incelendi. İstatistiksel yönden anlamlı farklılık saptandı ($X^2=65,249$, $p<0,001$). Kruskal-Wallis testi sonrası, ailenin tutumuna göre siber zorbalık puanlarının farklı olduğunu araştırmaya yönelik yapılan Post-hoc Tamhanes analiz sonucuna göre demokratik-hoşgörülü cevaplarını veren öğrencilerin ölçek puanları, otoriter-baskıcı ve tutarsız-dengesiz cevabını verenlere göre anlamlı derecede düşük bulundu ($p=0,003$, $p=0,007$). Ailelerin tutumlarına göre ölçek puanı ortalamaları ve istatistiksel analiz sonuçları Tablo 37’de gösterilmiştir.

Tablo 37. Siber zorbalık ölçek puanları ve ailenin tutumu ile arasındaki ilişki

		Siber Zorbalık Ölçeği		İstatistiksel Analiz
		Ortalama	Standart Sapma	
Ailenin tutumu	Otoriter-baskıcı	29,98	10,183	KW $X^2=65,249$ $P<0,001$
	Aşırı koruyucu	28,20	7,163	
	Demokratik-hoşgörülü	27,61	7,583	
	Tutarsız-dengesiz	31,02	9,729	
	Mükemmeliyetçi	29,62	8,463	
	İlgisiz	32,73	13,665	

Katılımcıların sanal zorbalık yaptıklarında hissettiklerine göre siber zorbalık düzeyleri incelendi. İstatistiksel yönden anlamlı farklılık saptandı ($X^2=172,654$, $p<0,001$). Kruskal-Wallis testi sonrası, ne hissettiklerine göre siber zorbalık puanlarının farklı olduğunu araştırmaya yönelik yapılan post-hoc Tamhanes analiz sonucuna göre mutlu cevabını veren öğrencilerin ölçek puanları eğlenceli hissedenler hariç diğerlerinden anlamlı derecede yüksek

bulundu. Sanal zorbalık yaptıklarında hissettiklerine göre ölçek puanı ortalamaları ve istatistiksel analiz sonuçları Tablo 38’de gösterilmiştir.

Tablo 38. Siber zorbalık ölçek puanları ve sanal zorbalık yaptıklarında hissettikleri ile arasındaki ilişki

		Siber Zorbalık Ölçeği		İstatistiksel Analiz
		Ortalama	Standart Sapma	
Sanal zorbalık yaptığınızda hissettikleriniz	Mutlu	37,75	16,290	KW X ² =172,654 P<0,001
	İntikam almış	32,23	9,486	
	Eğlenceli	36,61	14,539	
	Karşı taraf hak ediyor	27,55	6,647	
	Hiçbir şey	27,12	6,330	

Katılımcıların sanal zorbalığa maruz kaldıklarında hissettiklerine göre siber zorbalık düzeyleri incelendi. İstatistiksel yönden anlamlı farklılık saptandı (X²=117,705, p<0,001). Kruskal-Wallis testi sonrası, ne hissettiklerine göre siber zorbalık puanlarının farklı olduğunu araştırmaya yönelik yapılan Post-hoc Tamhanes analizi sonucuna göre intikam almak cevabını veren öğrencilerin ölçek puanları hiçbir şey dışındaki cevapları verenlere göre anlamlı derecede yüksek bulundu. Sanal zorbalığa maruz kaldıklarında hissettiklerine göre ölçek puanı ortalamaları ve istatistiksel analiz sonuçları Tablo39’da gösterilmiştir

Tablo 39. Siber zorbalık ölçek puanları ve sanal zorbalığa maruziyette hissettikleri ile arasındaki ilişki

		Siber Zorbalık Ölçeği		İstatistiksel Analiz
		Ortalama	Standart Sapma	
Sanal zorbalığa maruziyette hissettikleriniz	Kızgınlık	27,37	6,111	KW X ² =117,705 P<0,001
	İntikam duygusu	31,90	11,284	
	Üzüntü	26,59	5,869	
	Moral bozukluğu	27,30	6,692	
	Hiçbir şey	30,61	11,004	

Katılımcıların sosyal medya kullanım sıklığına göre siber zorbalık düzeyleri incelendi. İstatistiksel yönden anlamlı farklılık saptandı ($X^2=13,134$, $p=0,011$). Kruskal-Wallis testi sonrası, sosyal medya kullanım sıklığına göre siber zorbalık puanlarının farklı olduğunu araştırmaya yönelik yapılan Post-hoc Tamhanes analiz sonucuna göre haftada birden fazla ve ayda bir kez kullanımı cevabını veren öğrencilerin ölçek puanları kullanmam cevabını verenlere göre anlamlı derecede yüksek bulundu ($p<0,001$, $p=0,028$). Sosyal medya kullanım sıklığına göre ölçek puanı ortalamaları ve istatistiksel analiz sonuçları Tablo 40’da gösterilmiştir.

Tablo 40. Siber zorbalık ölçek puanları ve sosyal medya kullanım sıklığı ile arasındaki ilişki

		Siber Zorbalık Ölçeği		İstatistiksel Analiz
		Ortalama	Standart Sapma	
Sosyal medya kullanım sıklığı	Haftada birden fazla	28,50	8,122	KW $X^2=13,134$ $p=0,011$
	Haftada bir	27,32	9,111	
	15 günde bir	32,33	12,754	
	Ayda bir	33,71	17,080	
	Kullanmam	24,38	1,061	

Katılımcıların sosyal medyada kullandıkları üyelik adına göre siber zorbalık düzeyleri incelendi. İstatistiksel yönden anlamlı farklılık saptandı ($Z=7,336$, $p<0,001$). Sosyal medyada kullandıkları üyelik adına göre ölçek puanı ortalamaları ve istatistiksel analiz sonuçları Tablo 41’de gösterilmiştir.

Tablo 41. Siber zorbalık ölçek puanları ve sosyal medya üyelik adı ile arasındaki ilişki

		Siber Zorbalık Ölçeği		İstatistiksel analiz
		Ortalama	Standart Sapma	
Sosyal medya üyelik adı	Kendi adım	27,94	7,51	MWU $Z=7,336$ $P<0,001$
	Farklı bir ad	31,76	11,72	

Katılımcıların internet kullanımının okul personeli tarafından denetlenmesine göre siber zorbalık düzeyleri incelendi. İstatistiksel yönden anlamlı farklılık saptanmadı ($Z=-1,173$,

p=0,241). İnternet kullanımının okul personeli tarafından denetlenmesine göre ölçek puanı ortalamaları ve istatistiksel analiz sonuçları Tablo 42’de gösterilmiştir.

Tablo 42. Siber zorbalık ölçek puanları ve internet kullanımının okul personeli tarafından denetlenmesi ile arasındaki ilişki

		Siber Zorbalık Ölçeği		İstatistiksel analiz
		Ortalama	Standart Sapma	
Okul personeli denetliyor	Hayır	28,49	8,257	MWU Z=-1,173 p=0,241
	Evet	29,04	9,900	

Katılımcıların bilgisayarlarında filtre programı varlığına göre siber zorbalık düzeyleri incelendi. İstatistiksel yönden anlamlı farklılık saptanmadı (Z=0,260, p=0,795). Bilgisayarlarında filtre programı varlığına göre ölçek puanı ortalamaları ve istatistiksel analiz sonuçları Tablo 43’te gösterilmiştir.

Tablo 43. Siber zorbalık ölçek puanları ve ebeveyn denetim filtresi varlığı ile arasındaki ilişki

		Siber Zorbalık Ölçeği		İstatistiksel analiz
		Ortalama	Standart Sapma	
Ebeveyn denetim filtresi	Hayır	28,48	8,164	MWU Z=0,260 p=0,795
	Evet	28,95	9,998	

Katılımcıların günlük internet kullanım süresine göre siber zorbalık düzeyleri incelendi. İstatistiksel yönden anlamlı farklılık saptandı ($X^2=68,680$, $r=0,182$, $p<0,001$). Kruskal-Wallis testi sonrası, internet kullanım süresine göre aralarındaki siber zorbalık puanlarının farklı olduğunu araştırmaya yönelik yapılan Post-hoc Tamhanes analiz sonucuna göre günlük 0-2 saat kullananların ölçek puanları 5-6 saat, 7 saat ve üzeri kullananlara göre anlamlı derecede düşük bulundu ($p=0,018$, $p<0,001$) . 7 saat ve üzeri kullananların ölçek puanları diğer tüm gruplara göre anlamlı derecede yüksek bulundu. İnternet kullanım süresine göre ölçek puanı ortalamaları ve istatistiksel analiz sonuçları Tablo44’te gösterilmiştir.

Tablo 44. Siber zorbalık ölçek puanları ve internet günlük kullanım süresi ile arasındaki ilişki

		Siber Zorbalık Ölçeği		İstatistiksel Analiz
		Ortalama	Standart Sapma	
İnterneti günlük kullanma süresi	0-2 saat	27,02	7,160	KW $X^2=68,680$ $p<0,001$
	3-4 saat	27,97	7,366	
	5-6 saat	28,46	7,254	
	7 saat ve üzeri	30,64	10,827	

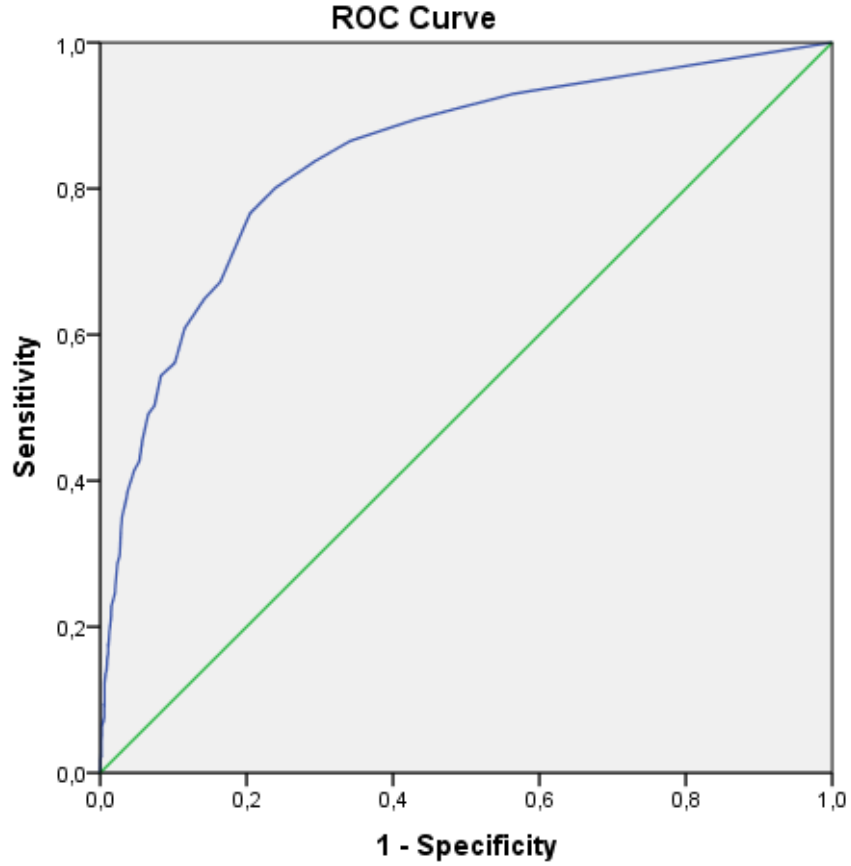
Katılımcıların evde kimlerle yaşadıklarına göre siber zorbalık düzeyleri incelendi. İstatistiksel yönden anlamlı farklılık saptanmadı ($X^2=13,237$, $p=0,508$).

Katılımcıların sahip olduğu kardeş sayılarına göre siber zorbalık düzeyleri incelendi. İstatistiksel yönden anlamlı farklılık saptanmadı ($X^2=7,437$, $r=0,033$, $p=0,115$).

Lise öğrencilerinin siber zorbalık ölçek puanları ile aralarında anlamlı ilişki çıkan bağımsız değişkenlerin (cinsiyet, yaş, sınıf, sigara kullanımı, alkol kullanımı, keyif verici madde kullanımı, arkadaş arasındaki ilişki, okuldaki başarı durumu, internete girme sürelerinin ebeveynler tarafından denetlenmesi, intikam alma isteği, haksızlığa uğradığınızda verilen tepki, sosyal medya kullanım sıklığı, ailede alınan kararlara dahil olma durumu, okula devam etme isteğinde azalma, sosyal medya üyelik adı, ailenin tutumu, internet kullanım süresi) aralarındaki ilişkiyi belirlemek ve ilişki modeli oluşturabilmek amacıyla çoklu lineer regresyon analizi Backward yöntem ile yapılmıştır. Regresyon analizi sonucuna göre cinsiyet, sınıf, keyif verici madde, internet kullanımının ebeveyn tarafının denetlenmesi, ailede alınan kararlara dahil olma, haksızlığa karşı verdiğiniz tepki, intikam alma isteği, okula devam etme isteğinde azalma, sosyal medya kullanım sıklığı, sosyal medya üyelik adı ve internet kullanım süresi ile siber zorbalık düzeyi arasında ileri derecede anlamlı ilişki saptanmıştır. Diğer bağımsız değişkenler model dışı bırakılmıştır.

Siber Zorbalık Ölçeği'nin belirli bir kestirim noktası olmadığı için ROC analizi ile kestirim noktası hesaplaması yapıldı. Durum kıyaslaması için altın standart bir test halihazırda olmadığı için, 'Hiç siber zorbalık yaptınız mı?' sorusunda '5 ya da daha fazla kez siber zorbalık yaptığınızı' düşünen bireyler siber zorba olarak kabul edilerek, diğer bireyler arası kıyaslama yapılarak kestirim noktası elde edildi. Analiz sonucunda AUC:0,842 olarak hesaplanmıştır ve

29,5 puan üzeri alan bireylerin siber zorba olduğu sonucuna ulaşılmıştır (sensivitesi %76,6, spesifitesi %79,5). ROC analizi sonucu Tablo 45’de gösterilmiştir.

Diagonal segments are produced by ties.

Grafik 2. Katılımcıların siber zorbalık yaptığına dair ROC analiz sonucu

Tablo45: Katılımcıların siber zorbalık yaptığına dair ROC analiz sonucu tablosu

Area Under the Curve				
Area	Std.Error	Sig.	%95 Confidence Interval	
			Lower Bound	Upper Bound
0,842	0,017	0,000	0,809	0,875

Katılımcıların ölçek puanlarını kendi bulduğumuz kestirim değeri ile değerlendirdiğimizde 29,5 puan üzeri olanların sayısı 506 (%25,2) kişi, 29,5 puan altı alanların sayısı ise 1497 (%74,8) kişi olarak saptandı. 506 kişinin 207’si (%41) kız, 299’u (%59) erkek idi.

TARTIŞMA

Yakın bir zamana kadar ‘zorbalık’ sözel, fiziksel ve dolaylı zorbalık olarak türlere ayrılırken, son yıllarda teknolojinin insan hayatında daha fazla yer kaplaması sonucunda yeni bir zorbalık türü olarak siber zorbalık kavramı ortaya çıkmıştır (58). Siber zorbalık genel bir tanım yapılması gerekirse bir kişi veya grup tarafından başkalarına zarar vermek için gerçekleştirilen eylemlerde teknolojinin araç olarak kullanılmasıdır (21,28). Ergen ve genç bireylerin sosyal ağlar üzerinden paylaşım yapma, mesajlaşmaya olan ilgilerinin artması sonucunda bu kavram önem kazanmıştır (59).

Gelişim dönemleri göz önüne alındığında risklere en yatkın yaş aralığının geç çocukluk ve ergenlik dönemi olduğu saptanmıştır (60). Günün büyük bir çoğunluğunda internet ve cep telefonu kullananların asosyal davranışlarda bulunduğu, bağımlılık ve siber zorbalık gibi olumsuz durumlar ile karşılaştığı söylenebilir. Bu olumsuz durumlar kişilerin sosyal yaşamlarında ve ergenlik döneminde ani değişiklikler yaşamasına, fiziksel saldırganlığın yoğunlaşmasına ve sıklığının artmasına neden olmaktadır (48). Siber zorbalık yaşayan mağdurun psikolojik olarak zarar gördüğü bilinmekte; ayrıca duygusal, fiziksel, davranışsal, akademik ve kişilerarası ilişkilerinde sorun olduğu görülmektedir (8,61) . Siber zorbalık yapan veya siber zorbalığa maruz kalan bireylerin ayrıca sigara ve alkol kullanımlarının arttığı belirtilmiştir. Siber zorbalık kavramı için gençleri etkileyen önemli bir halk sağlığı sorunu olarak bahsedilmiştir (19).

Çalışmamızda Edirne il merkezinde, lisede öğrenim gören bireylerin, siber zorbalık düzeylerinin ve ilgili faktörlerin saptanması amaçlanmıştır. Siber zorbalık düzeylerinin saptanmasında öğrencilere 15-20 dk gibi kısa bir sürede uygulanabilen, geçerlilik ve güvenilirlik çalışması Arıcak (16) tarafından yapılmış olan Siber Zorbalık Ölçeği kullanıldı.

Siber zorbalık düzeylerinin sosyodemografik bilgileri, sigara ve alkol alışkanlığı bilgileri, hanenin toplam geliri, evde kimlerle yaşadığı, annesinin ve babasının öğrenim durumunu, bireylerin kendine ait bilgisayar, tablet veya cep telefonuna sahip olup olmadıkları, gün içerisinde internette vakit geçirdikleri süre, algılanan okul başarısı, interneti hangi amaçla kullandıkları, internette kişinin kendisini farklı biri gibi tanıtip tanıtmama durumu, sanal zorbalık yapıp yapmadığı, sanal zorbalığa maruz kalıp kalmadığı, internet kullanımını güvenli hale getiren aile koruma şifresini aktif olarak kullanıp kullanmadıklarını inceledik.

Literatür incelendiğinde Türkiye’de çalışmamızdaki öğrenci sayısına daha önce ulaşılmamıştır ve bu ölçeğin daha önce herhangi bir kestirim noktasını veren çalışma yoktur. Bu özellikler açısından çalışmamız ilk olma özelliğine sahiptir.

Çalışmamızda kendi bulduğumuz kestirim noktasını (29,5 puan ve üzeri alanlar) kullandığımızda siber zorbalık oranı %25,2 olarak saptanmıştır. Öğrencilere sorulan “hiç siber zorbalık yaptınız mı?” sorusuna verilen cevaplar üzerinden değerlendirildiğinde ise 1 ve daha fazla kez siber zorbalık davranışında bulunanları “siber zorba” olarak değerlendirirsek bu oran %26,5 olarak saptanmaktadır. Aynı şekilde bir kez ve daha fazla siber zorbalığa maruziyeti “mağdur” olarak değerlendirirsek bu oran ise %39,6 olarak saptanmıştır. Literatür incelendiğinde ergenlerin siber zorba ve siber mağdur olma oranları %4 ile %50 arasında değişmektedir (6,9,19,28,38,46,62-66). Siber zorba/mağdur olma oranları ise %6 ile %25 arasında değişmektedir (9,64,65). Yapılan çalışmalarda siber zorbalığın ve mağduriyetin farklı araç ve yöntemlerle ölçülmesinin sonuçlarda değişkenlik görülmesine neden olabileceğini düşünmekteyiz.

Çalışmamızda cinsiyet ile siber zorbalık puanları arasında anlamlı bir ilişki saptanmış olup erkeklerin kızlardan daha fazla siber zorbalık yaptığı tespit edilmiştir. Akbulut ve ark.’nın (67), Arıca ve ark.’nın (9), Dilmaç ve ark.’nın (68), Erdur-Baker ve ark.’nın (8), Vandebosch ve ark.’nın (69) Williams ve ark.’nın (70) çalışmalarında da bizim araştırmamızla tutarlı biçimde erkeklerin kızlardan daha çok siber zorbalık yaptığı gösterilmiştir. Hinduja ve ark.’nın (7), Slonje ve ark.’nın (28), Wolak ve ark.’nın (71) yaptığı çalışmalarda ise kızların erkeklerden daha çok siber zorbalık yaptığı saptanmıştır. Siber zorbalığa karışma açısından iki cinsiyet arasında herhangi bir farklılık bulunmadığını bildiren Topçu ve ark.’nın (6) yaptığı araştırma da mevcuttur. Siber zorbalık ile cinsiyet arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalarda birbirinden farklı bulgular elde edilmesinin birkaç nedeni olabilir. Bunlar, araştırmaların yapıldığı örneklemin, araştırmalarda kullanılan yöntemlerin ve ölçme araçlarının farklılaşmasından kaynaklanabilmesidir. Ayrıca, ülkemiz coğrafyasının da içinde bulunduğu doğu kültürünü benimsemiş ailelerin sorunlara veya olaylara karşı verdikleri tepkilerin cinsiyetlere göre

farklılık göstermesi, çocuklarını yetiştirirken kızların erkeklere oranla daha fazla gözetim altında tutulması, kızların daha ağır başlı ve bilinçli olmaları öğütlenirken erkeklerin bazı yanlış ve saldırgan davranışları hoşgörüyle karşılanması da erkeklerin daha fazla siber zorbalık davranışı göstermelerine sebep olarak sayılabilir.

Çalışmamızda yaş ile siber zorbalık puanları arasında anlamlı bir ilişki saptanmıştır. 14 yaşındaki öğrencilerin ölçek puanları 16 ve 17 yaşındakilere göre anlamlı derecede düşük bulunmuştur. 15 yaşındakilerin ölçek puanları 17 yaşındakilere göre anlamlı derecede düşük bulunmuştur. Çalışmamız sınırlı bir yaş aralığında planlandığından dolayı, siber zorbalık durumun yaş ile arttığını tam olarak göstermemesine karşın, mevcut yaş aralıkları içinde, yaş arttıkça öğrencilerin siber zorbalık yapma düzeyleri artmaktadır. Williams ve ark.'nın (70), Özel'in (72) yaptığı çalışmalar da bizim çalışmamızı destekler niteliktedir. Ancak Beran ve ark.'nın (18), Erdur-Baker ve ark.'nın (8), Slonje ve ark.'nın (28), Smith ve ark.'nın (66) yaptığı çalışmalar siber zorbalık ve mağduriyetin yaşa göre farklılaşmadığını ortaya koymuştur. Hinduja ve ark. (32) yaptıkları çalışmada siber zorbalığın en çok 15 yaşında görüldüğünü bildirmiştir. Siber zorbalığa yatkınlığın yaş arttıkça artmasının sebebi, yaş ilerledikçe internet kullanımının artması, bireylerin tanımadığı kişilerle iletişim kurma isteğinin artması, sosyal medya hesaplarının daha fazla kullanılması ve teknolojinin öğrencilerin hayatlarında daha etkin hale gelmesi olabilir.

Katılımcıların sınıf düzeyi ile siber zorbalık puanları arasında anlamlı bir ilişki saptanmıştır. 9.sınıf öğrencilerinin ölçek puanları 11. ve 12.sınıfdakilere göre anlamlı derecede düşük bulunmuştur. Bizim çalışmamızdan farklı olarak Erdur-Baker ve ark. (8) tarafından 2007 yılında yaşları 14 ile 19 arasında değişen 228 lise öğrencisi ile yapılan araştırmada farklılaşma bulunmamıştır. Ayas ve ark.'nın (51) tarafından ilköğretim öğrencileri ile yapılan araştırmada ise 8. sınıfa devam eden öğrencilerin diğer öğrencilere oranla daha fazla siber zorbalık yaptığı bulunmuştur. Kowalski ve ark.'nın (64) yaptığı çalışmada ise öğrencilerin sınıf düzeyi arttıkça siber zorbalık durumlarının arttığı saptanmıştır. Yaş ve sınıf düzeyinin paralellik göstermesi nedeniyle sınıf düzeyinin yaştan bağımsız bir etken olamayacağı kanısındayız.

Katılımcıların okul türleri ile siber zorbalık puanları arasında anlamlı bir ilişki saptanmıştır. En yüksek siber zorbalık en yüksek ortalama puanına sahip olan okul özel kolejlerdir. Bunu sırasıyla imam hatip liseleri, anadolu liseleri, ve meslek liseleri, temel liseler, fen lisesi, sosyal bilimler lisesi, güzel sanatlar lisesi ve spor lisesi takip etmektedir. Anadolu liselerinde ve özel kolejlerdeki öğrencilerin ölçek puanları güzel sanatlar ve spor lisesindeki öğrencilerin puanlarından anlamlı derecede yüksek bulunmuştur. Meslek liselerinde ve imam hatip liselerindeki öğrencilerin puanları ise spor liselerindeki öğrencilerin puanlarından anlamlı

derecede yüksek bulunmuştur. Fen lisesinde, sosyal bilimler lisesinde ve temel liselerdeki öğrencilerin puanları ile diğer liselerdeki öğrencilerin puanları arasında anlamlı fark saptanmamıştır. Bununla ilgili yapılan çalışmalar az olmakla birlikte bizim çalışmamızı destekler biçimde Özbay'ın (73) lise öğrencileri üzerinde yapmış olduğu çalışmada öğrencilerin okul türlerine göre siber zorbalık arasında anlamlı bir fark bulmuştur. Bu çalışmaya göre meslek lisesine giden öğrenciler daha fazla siber zorbaca davranışlarda bulunmaktadır. Baker ve ark. (8) Özel 'in (72) yapmış olduğu çalışmalarda ise siber zorbalık ile okul türü arasında bir ilişkinin olmadığı saptanmıştır. Bizim çalışmamızda güzel sanatlar ve spor liselerinin diğer okullara göre daha az zorba olmasının nedeni olarak okul nüfusunun daha düşük olması sonucunda öğretmene düşen öğrenci oranının düşük olması ve gözetimin daha iyi yapılabilmesi; ayrıca öğrencilerin hem kendilerinin hem de çevrelerindeki insanların daha çok spor ve sanatla ilgileniyor olmasından kaynaklandığını düşünmekteyiz. Buradan yola çıkarak spor ve sanat gibi, pozitif düşünceyi ortaya çıkarabilecek aktivitelerin insan hayatındaki emosyonel düzensizlikleri ve belkide zorbalık kavramını azaltıp azaltamayacağı düşüncesi, konu ile ilgili ileri araştırmalara ihtiyaç duyulmasına neden olabilir.

Katılımcıların sigara, alkol ve keyif verici madde kullanımı ile siber zorbalık puanları arasında anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Sigara kullanan öğrencilerin hiç kullanmayan öğrencilere göre, alkol kullanan öğrencilerin kullanmayanlara göre ve keyif verici madde kullanan öğrencilerin kullanmayanlara göre siber zorbalık düzeyleri yüksek bulunmuştur. Erdur-Baker ve ark.'nın (8,46) yaptıkları çalışmalarda sigara ve alkol tüketimi ile siber zorbalık düzeyleri arasında anlamlı ilişki saptanmıştır. Kumpulainen ve ark. (74) yaptıkları çalışmada kurbanlara oranla zorbaların madde kullanma eğilimlerinin fazla olduğunu saptamışlardır. Bireyler yaşamın getirdiği strese ve problemlerden kaçmak için sigara, alkol ve madde kullanımına yöneliyor olabilir. Bu tarz kötü alışkanlıklara sahip bireylerin okulda, arkadaş çevrelerinde, aile ilişkilerinde kısacası tüm toplumda sorun yaşadığını varsayarsak siber zorbalığa yatkınlıklarının artmış olabileceklerini düşünebiliriz.

Katılımcıların ailelerinin gelir miktarı ile siber zorbalık puanları arasında anlamlı bir ilişki saptanmamıştır. Bizim çalışmamızı destekler biçimde Erdur-Baker ve ark. (8) da ailenin aylık ortalama gelirinin siber zorbalık ile ilişkili olmadığını bulmuştur. Tam tersi olan Akbulut ve ark. (67) yapmış oldukları çalışmada yüksek sosyoekonomik düzeyi olan bireylerin daha çok siber zorbalık yaptığını bulmuştur. Bilişim ve iletişim teknolojinin kullanılabilirliğinin artması, yaygınlaşması ve ucuzlaması sonucunda, her ekonomik sınıftan bireyin imkanları doğrultusunda teknolojiye erişebilmesi ve bu sebeple ekonomik düzeyin siber zorbalığı etkilemediğini düşünmekteyiz.

Katılımcıların anne ve babasının sağ olup olmamasına ve birlikte yaşayıp yaşamaması ile siber zorbalık puanları arasında anlamlı ilişki saptanmamıştır. Çalışmamızın aksine Laftman ve ark. (75) tarafından yapılan araştırmada anne veya babanın en az birisini kaybetmiş olmak siber zorba, mağdur veya zorba/mağdur olma olasılığını arttırdığını bulmuştur. Bireyin anne veya babasını kaybetmenin yaratacağı psikolojik sorunların kişiyi siber zorbalık davranışlarına yaklaştırmasını beklememize rağmen, anne babanın birliktelik durumu ne olursa olsun her ergenin siber zorbalık yapabileceğini ortaya koyduğu düşünülmektedir.

Katılımcıların anne ve babasının eğitim durumu ile siber zorbalık puanları arasında anlamlı bir fark saptanmamıştır. Bizim çalışmamıza benzer olarak Çiftçi (76) tarafından lise öğrencileri üzerinde yapılan bir çalışmada öğrencilerin siber zorbalık eğilimlerinin anne ve baba eğitim durumu ile ilişkisinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Serin (77) tarafından yapılan araştırmada annesi master/doktora düzeyinde eğitim almış çocukların, annesi ilköğretim mezunu olan çocuklardan daha fazla siber zorbalık yaptığı bulunmuştur. Laftman ve ark. (75) tarafından yapılan araştırmada annenin üniversite mezunu olmasının, ergenlerin siber zorba, mağdur veya zorba/mağdur olma olasılığını arttırdığı bulunmuştur. Akbaba ve ark. (78) ise annenin ve babanın eğitim düzeyinin düşmesinin ilköğretim öğrencilerinin siber zorbalık düzeylerini arttırdığını bildirmiştir. Anne veya babanın aldığı eğitim sonucunda çalıştığını ve kariyerlerine odaklanmaları sonucunda çocuğunun internet kullanımını kontrol etmekte zorlandıkları düşünülebilir. Ya da eğitim düzeyleri düşük olsa da internet kullanma becerileri gelişmiş ve çocuklarını nasıl siber zorbalıktan koruyacaklarını biliyor olabilirler. Tüm bunlar birlikte değerlendirildiğinde eğitim düzeylerinden bağımsız olarak anne ve babanın çocuğuyla kurduğu iletişim problemlerinin siber zorbalığa zemin hazırladığı düşünülmektedir.

Katılımcıların kendilerine ait bilgisayar, cep telefonu, tablet varlığı ile siber zorbalık düzeyleri arasında anlamlı fark saptanmamıştır. Çalışmamız Serin'in (77) araştırma bulgularıyla paralellik göstermektedir. Kocatürk (79) ve Baykal'ın (80) yapmış oldukları çalışmalar ise bizim çalışmamızı desteklemektedir. Bilgi iletişim araçlarına sahip olma oranlarının yüksek ve benzer olması farklılık bulunmamasının nedeni olabilir. Teknolojiye sahip olma dışında ne amaçlarla kullanıldığı da önem arz etmektedir.

Katılımcıların internete girme sürelerinin ebeveynler tarafından denetlenmesi ile siber zorbalık puanları arasında anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Ebeveyni tarafından denetlenen öğrencilerin ölçek puanları, denetlenmeyenlere göre anlamlı derecede düşük bulunmuştur. Aoyama ve ark.'nın (81), Ybarra ve ark.'nın (19), Wade ve ark.'nın (82), Wang ve ark.'nın (83) yaptıkları araştırmalarda bizim çalışmamız gibi ebeveyn denetiminin siber zorbalık ve mağduriyeti önlemede etkili olduğunu göstermektedir. Ebeveynler tarafından çocuğun

kullandığı internet sitelerinin takip edilmesi, herhangi bir sorun fark ettiklerinde çocuğunu uyarması ve güvenli internet kullanımı açısından bilinçlendirmesinin siber zorbalığı önlemede etkili olduğu düşünülmektedir.

Katılımcıların ailede alınan kararlara dahil olması durumu ile siber zorbalık puanları arasında anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Her konuda fikri sorulan kişilerin ölçek puanları asla fikri sorulmayanlara göre anlamlı derecede düşük bulunmuştur. Literatür incelendiğinde bu alt başlıkla ilgili yeterli çalışma bulunmamaktadır. Diğer bulgular ile birlikte değerlendirildiğinde ailenin çocuklarına karşı davranış biçimlerinin siber zorbalığı önleme ya da zorbalığa yönlendirme açısından çok önemli olduğu düşünülmektedir.

Katılımcıların okuldaki başarı durumu ile siber zorbalık puanları arasında anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Okul başarısı kötü olan öğrencilerin ölçek puanları diğerlerine göre anlamlı derecede yüksek bulunmuştur. Bizim bulgularımıza ters olarak Li'nin (38) araştırma sonuçlarında ilişkili bulunmamıştır. Agatson ve ark. (84), Hinduja ve ark.'nın (85) araştırmalarına göre ise okul başarısı kötü olan öğrencilerin siber zorbalık düzeyinin yüksek bulunması bizim araştırmamızı destekler niteliktedir. Hem siber zorbalık davranışlarına maruz kalan hem de siber zorbalık davranışlarında bulunan öğrencilerin okula gitme isteğinde azalma, okuldan kaçma ve bunun sonucunda da okul başarısında düşme olabileceği düşünülmektedir.

Katılımcıların arkadaş ortamlarında ilişki kurma durumu ile siber zorbalık puanları arasında anlamlı bir ilişki saptanmıştır. İlişki kurma becerisini kötü olarak nitelendiren öğrencilerin ölçek puanları diğerlerinden anlamlı derecede yüksek bulunmuştur. Williams ve ark. (70) yaptıkları çalışmada düşük akran desteğinin siber zorbalığı olumsuz yönde etkilediğini belirtmişir. Hinduja ve ark. (86) yaptıkları çalışma sonucunda ise siber zorbalık yapan arkadaşlara sahip olanların daha çok siber zorbalık yaptığını saptamışlardır. Özdemir (87) ise siber zorbalık-mağduriyet ile ilişkisi olmadığı sonucunu ortaya koymuştur. Arkadaş ilişkileri kötü olan ya da kendisine kötü davranıldığı için yalnızlığı tercih eden bireylerin intikam almak, mutlu hissetmek vb. duygularla siber zorbalık yapmayı tercih edebilecekleri düşünülmektedir.

Katılımcıların sanal ortamda tanımadıkları kişilerden gelen arkadaşlık isteklerini kabul etme durumu ile siber zorbalık puanları arasında anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Kabul eden öğrencilerin ölçek puanları etmeyenlere göre anlamlı derecede yüksek bulunmuştur.

Katılımcıların ailelerinin tutumu ile siber zorbalık puanları arasında anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Ailesinin demokratik-hoşgörülü davrandığını belirten öğrencilerin siber zorbalık düzeyleri otoriter-baskıcı ve tutarsız-dengesiz davranılanlara göre anlamlı derecede düşük bulunmuştur. Dilmaç ve ark. (88), anne-baba tutumlarının siber zorbalığı etkilediğini belirtmiştir. Çalışmasında otoriter anne baba tutumuna sahip öğrencilerin daha fazla siber

zorbalık yaptığını ve aynı zamanda siber zorbalığa maruz kaldığını, demokratik anne baba tutumuna sahip olan öğrencilerin ise daha az siber zorbalık yaptığını ve maruz kaldığını belirtmiştir. Makri-Botsari ve ark. (89) tarafından yapılan araştırmada, otoriter ebeveynlerin çocuklarının demokratik ve ilgisiz ebeveynlerin çocuklarına göre daha fazla siber zorbalığa eğilim olduğu sonucuna varılmıştır. Ybarra ve ark. (19,90) tarafından yapılan araştırmalarda, ebeveynlerin çocukları ile kurdukları duygusal bağlarının zayıf olması, siber zorbalık davranışlarını arttırmada çok önemli bir rol oynadığını belirtmişlerdir. Williams ve ark.'nın (70) araştırmasında, ebeveyn desteği yüksek olan gençlerin siber zorba davranışlara daha az yönlendiği bulunmuştur. Eroğlu'nun (11) araştırma sonuçlarına göre ise, çocukların aldıkları aile desteği arttıkça siber zorbalıkla ilişkili davranışlarının azaldığı bulunmuştur. Tüm bunlar değerlendirildiğinde aileleri tarafından demokratik-hoşgörülü davranılan çocukların aile iletişimlerinin diğerlerinden daha iyi olduğu ve herhangi bir zorbalıkla karşılaştıklarında ailelerinden destek alabilecekleri düşünülmektedir. Ayrıca otoriter veya ilgisiz ailelerin çocuklarının evde belli bir söz sahibi olamamasından dolayı ilk fırsatta sanal ortamlarda zorba davranışlara başvurabileceği düşünülmektedir.

Katılımcıların sanal zorbalık yaptıklarında hissettikleri ile siber zorbalık puanları arasında anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Sanal zorbalık yaptıklarında mutlu hisseden öğrencilerin ölçek puanları, intikam almış hisseden, karşı tarafın hak ettiğini düşünen ve hiçbir şey hissetmeyen öğrencilerin ölçek puanlarından anlamlı derecede yüksek bulunmuştur. Arıcak (3), Dilmaç (68), Batmaz ve ark. (91) araştırmalarında benzer sonuçlar elde etmişlerdir. Yaman ve ark. (92) yaptıkları bir çalışmada bireylerin yalnız kaldıklarında, canları sıkıldığında ve intikam almak için siber zorbalık yaptıklarını tespit etmişlerdir. Bu durum birincil kazanç elde etmek için yapılan bir eylem gibi görünmektedir. Yine de ergenlik döneminde bireylerin farklı şeyler yaşamak istemesi, hayatlarındaki tekdüzelikten sıkılması ve yeni uğraşlar edinme çabasıyla siber zorbalığı denemek isteyebileceği düşünülmektedir.

Katılımcıların siber zorbalığa maruz kaldıklarında hissettikleri ile siber zorbalık puanları arasında anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Sanal zorbalığa maruz kalınca intikam alma isteği oluşan öğrencilerin ölçek puanları, kızgınlık, üzüntü ve moral bozukluğu oluşan öğrencilerin ölçek puanlarından anlamlı derecede yüksek bulunmuştur. Bireylerin siber zorbalığa karşı gösterdikleri tepkiler arasında yer alan 'siber zorbalık yaparak karşılık verme', hisseden öfke duygusu ile örtüşmektedir. Burgess-Proctor ve ark. (62), Hinduja ve ark. (85), Patchin ve ark. (21), Ybarra ve ark. (90), Dehue ve ark. (63), Topçu ve ark.'nın (6) yaptıkları çalışmalar da bizim çalışmamızı desteklemektedir. Ayrıca yapılan çalışmalarda mağduriyet ile depresyon arasında anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Ybarra ve ark. (19,90) yaptıkları çalışma

sonucunda depresyon belirtisi gösteren bireylerin siber zorbalığa daha fazla maruz kaldığını saptamışlardır. Siber zorbalığa uğrayanların yaşadıkları kızgınlık ve öfke sonucu intikam almak istediklerini düşünmekteyiz. Ayrıca mağdurların moral bozukluğu ve üzüntü yaşamaları, ne yapması gerektiğini bilememesi sonucunda depresyona yatkınlığının arttığı düşünülmektedir.

Katılımcıların haksızlığa karşı verdikleri tepki ile siber zorbalık ölçek puanları arasında anlamlı bir ilişki vardır. “Kabullenir ve devam ederim” diyen öğrencilerin ölçek puanları “asla kabul etmem, sonuna kadar mücadele ederim” cevabını verenlerden daha yüksek bulunmuştur. Eroğlu ve ark. (93) yaptığı bir çalışmada boyun eğici davranışların siber zorba davranışlarını arttırdığını tespit etmişlerdir. Bireylerin haklı oldukları zamanda vermesi gerektiği tepkiyi verememenin pişmanlığı, özgüvensizliği ya da üzüntünün sonucunda kendisini ispat etmek, güç gösterisinde bulunmak, intikam almak için daha fazla siber zorbalık yaptığı düşünülmektedir.

Katılımcıların sosyal medyada kullandıkları üyelik adı ile siber zorbalık ölçek puanları arasında anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Sosyal medyada üyelik adı olarak kendi adını kullananların ölçek puanları farklı bir ad kullananlara göre anlamlı derecede düşük bulunmuştur. Li (38), Sourander ve ark. (94), Yaman ve ark. (92), Türkoğlu (95), Arıca (3) tarafından yapılan araştırmalarda, kimlik gizleme ile siber zorbalık davranışları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Literatürde bunun aksini gösteren kapsamlı bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bireylerin kimliklerini sakladıklarında istedikleri gibi özgürce davrandıkları ve karşısındaki kişiye daha kolay rahatsızlık verebildikleri görülmüştür. Özgürlüğün verdiği bu güvenle sanal ortamda ahlaki değerlere uymanın gerekli olmadığı düşüncesine kapılmalarına neden olduğunu düşünmekteyiz.

Katılımcıların internet kullanımının okul personeli tarafından denetlenmesi ile siber zorbalık ölçek puanları arasında anlamlı bir ilişki saptanmamıştır. Öğrencilerin okulda bilgisayarlar dışında cep telefonu ve tabletlerinden de internete bağlandıkları için öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin sanal ortamda bireyin davranışlarını denetlemesi güçleşmektedir. Okul personelinin denetiminin siber zorbalığı önlemede etkisiz olmasının nedeni, öğrencilerin yaptığı ya da maruz kaldığı siber zorbalık davranışlarını okul personeliyle paylaşmaktan kaçınmaları olabilir.

Katılımcıların bilgisayarlarında filtre programı varlığı, aile koruma şifresi ile siber zorbalık ölçek puanları arasında anlamlı bir ilişki saptanmamıştır. Ybarra ve ark. (19) tarafından yapılan araştırmada bizim araştırmamızla benzer biçimde filtre programı kullanmanın siber zorbalığı önlemediği görülmüştür. Bu durum ergenlerin internete kişisel bilgisayarları dışında birçok ulaşım seçeneğinin olmasından kaynaklanabilir. Ayrıca teknoloji konusunda kendini

geliştiren bireylerin şifreleri ve filtre programlarını kırabilme ihtimalinin de olduğu düşünülmektedir.

Katılımcıların günlük internet kullanım süresi ile siber zorbalık ölçek puanları arasında anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Günlük 0-2 saat kullanan öğrencilerin ölçek puanları günlük 5-6 saat kullananlara ve 7 saat üzeri kullananlara göre anlamlı derecede düşük bulunmuştur. Günlük 0-2 saat kullanan öğrenciler ile 3-4 saat kullananlar arasında anlamlı bir fark saptanmamıştır. Günlük 7 saat ve üzeri interneti kullanan öğrencilerin ölçek puanları diğerlerinden anlamlı derecede yüksek bulunmuştur. Bu bulgu, Akbulut ve ark. (67), Erdur-Baker ve ark.(8), Erdur-Baker (46), Hinduja ve ark. (32) Smith ve ark. (96), Ybarra ve ark.(19), Burnukara (97), Özbay (73), Çifçi (76), Sticca ve ark. (98) yaptıkları çalışmalar ile paralellik göstermektedir. Yaman ve ark. (33) yaptıkları araştırma internet kullanım süresi ile siber zorbalık düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki saptanamamıştır. Bireylerin interneti kullanma sıklığı arttıkça interneti kullanma becerilerinin artacağı ve bu becerileri yanlış yönlendirmelerle siber zorbalık yapmada kullanabilecekleri şeklinde düşünebiliriz. Ayrıca internetten gelebilecek tehlikeleri nasıl engelleyebileceklerini bilmemeleri, yeni arkadaşlarla tanışma isteği, güvenilir olmayan sitelere kişisel bilgilerini vermesinin bireyi siber zorbalığın hedefi haline getirebileceği düşünülmektedir.

Katılımcıların %55,7'si siber zorbalığa maruz kaldıklarında bu durumu arkadaşlarına söyleyeceğini belirtmiş, %21,2'si hiçkimseye, %44,8'i anne-babasına, %8,3'ü ise öğretmenlerine anlatabileceklerini söylemişlerdir. En az ise %2,1 oranla polis vb. kişilerle paylaşacağını belirtmiştir. Arıcak ve ark. (9) yaptıkları çalışmada siber mağduriyet yaşadıklarında bu durumu en çok arkadaşlarıyla, en az ise öğretmenleriyle paylaştıklarını tespit etmişlerdir. Burgess-Proctor ve ark. (62) ise yaptıkları çalışmalarında, bu durumu en çok 'sanal arkadaşlarıyla' paylaştıklarını, daha sonra ise hiç kimseyle paylaşmamayı tercih ettiklerini ortaya koymuştur. Smith ve ark. (96), Topçu ve ark. (6) yaptıkları çalışmalarda, mağdurların çoğunlukla arkadaşlarıyla paylaşmayı, daha sonra ise hiç kimseyle paylaşmamayı tercih ettikleri görülmüştür. Dehue ve ark. (63) yaptıkları çalışmada ise mağdurların çoğunlukla kimseye söylemediğini bulmuşlardır. Ergenlik döneminde arkadaş ilişkilerinin önem taşıdığını, arkadaşlardan alınan desteğin diğer kişilerden alınmadığını varsayarsak bireylerin siber zorbalığa maruziyetlerini en çok arkadaşları ile paylaşmasının nedenini açıklayabiliriz. Aile, öğretmen ya da başka büyükler ile paylaşmama nedenini ise bireylerin elindeki imkanları kaybetme ve cezalandırılma korkusu ile açıklayabiliriz. Hiçkimseyle paylaşmamalarını ise kendilerini anlamayacaklarını düşündüklerinden ya da olayın büyümesini, yayılmasını istemediklerinden kaynaklandığı söylenebilir.

Katılımcıların interneti en çok hangi amaçla kullandığı sorulduğunda, %87'si eğlence (sohbet, oyun vb.), %87,5'i sosyal medya, %84,2 film ve dizi izlemek, %83,4'ü müzik dinlemek, %83 'ü ders çalışmak, %54,8'i haber edinmek %52,2'si alışveriş yapmak, %34,7'si e-posta cevabını vermiştir. Serin'in (77), Ayas ve ark.'nın (52) yaptıkları çalışmalara göre internete sohbet amacıyla giren öğrencilerin, internete araştırma ve ödev amacıyla giren öğrencilerden anlamlı düzeyde daha fazla siber zorbalık davranışları gösterdiklerini saptamışlardır.

Katılımcıların siber zorbalığa maruz kalması ile siber zorbalık puanları arasında anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Hiç maruz kalmamış öğrencilerin ölçek puanları diğerlerinde anlamlı derecede düşük bulunmuştur. 1 kere maruz kalanlar ile 2-4 kere maruz kalanlar arasında anlamlı fark saptanmamıştır. 5 ya da daha fazla kere maruz kalanların ölçek puanları diğerlerine göre anlamlı derecede yüksek bulunmuştur. Katzer ve ark. (99), Kowalski ve ark. (64), Li (42), Peker ve ark. (93), Ybarra ve ark. (19) yaptıkları çalışmada siber zorbalık ve siber mağduriyet arasında ilişki olduğunu, siber zorbalık arttıkça siber mağduriyetin de arttığını ifade etmişlerdir. Buna göre siber zorbalık arttıkça siber mağduriyet de artmaktadır. Siber zorbalığa uğrayan her mağduru aynı zamanda siber zorba adayı olarak düşünebiliriz. Her iki durumun da birbirini tetiklediğini ve kısır döngüye neden olduğunu düşünmekteyiz.

Katılımcıların siber zorbalık yapıp yapmadıklarının farkındalığı ile siber zorbalık ölçek puanları arasında anlamlı bir ilişki saptanmıştır. 5 ya da daha fazla siber zorbalık yaptığını ifade eden öğrencilerin ölçek puanları hiç yapmayanlara, 1 kere yapanlara ve 2-4 kere yapanlara göre anlamlı derecede yüksek bulunmuştur. Bu da ölçeğin güvenilirliği açısından bize fikir vermektedir. Bu durumdan yola çıkarak 5 veya daha fazla siber zorbalık yapan bireyleri siber zorba olarak tanımlarsak, ölçek puanı kestirim değeri 29,5 olarak bulunmaktadır. Aslında bireyleri siber zorba olanlar ve olmayanlar diye iki keskin gruba ayırmak, kutuplaştırmaktan ziyade; zorbalığa eğilim düzeyi üzerinden incelenmesinin daha uygun bir yaklaşım olacağı düşüncesindeyiz.

Katılımcıların sanal zorbalığa şahit olmaları ile siber zorbalık düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Şahit olanların ölçek puanları şahit olmayanlara göre anlamlı derecede yüksek bulunmuştur. Bir şekilde siber zorbalığa maruz kalmanın ya da olaya tanıklık etmiş olmanın kişiyi yeni bir siber zorba adayı haline getirdiğini düşünmekteyiz.

SONUÇLAR

Trakya Üniversitesi Tıp Fakültesi Aile Hekimliği Anabilim Dalı'nda yapılan bu çalışmada, Edirne il merkezinde bulunan 26 ortaöğretim kurumundan herhangi birinde eğitim almakta olan öğrencilerin siber zorbalık düzeylerini ve bu düzeyleri etkileyen faktörler ile ilişkisinin belirlenmesi hedeflendi. Çalışmamızın sonuçları şöyle özetlenebilir:

1. Siber Zorbalık Ölçeği'ne göre Edirne'de öğrenim gören lise öğrencilerinin siber zorbalık düzeyleri %25,2 olarak tespit edildi. Belirlenen oranların Türkiye'de yapılan çalışmalara benzer olduğu ancak öğrencilerin yaşadıklarını gizleme eğiliminde olabilecekleri düşünülmektedir.

2. Cinsiyet, yaş, okul türü, sigara/alkol/keyif verici madde kullanımı, internet kullanımının ebeveyn tarafından denetlenmesi, ailede alınan kararlara dahil olma durumu, algılanan okul başarısı, arkadaş ilişkileri, haksızlığa verilen tepki, günlük internet kullanım süresi, sosyal medya kullanım sıklığı, ailenin tutumu, tanımadığı kişilerden gelen arkadaşlık isteklerinin kabulü, sosyal medya üyelik adı siber zorbalık açısından riskli durumlar olarak belirlenmiştir.

3. Hanenin aylık geliri, anne babanın birlikte yaşama durumu, anne/baba eğitim durumu, bilgisayar/tablet/cep telefonuna sahip olma durumu, aile koruma şifresi, internet kullanımının okul personeli tarafından denetlenmesi, bilgisayarda bulunan filtre programları ile siber zorbalık arasında ilişki saptanmamıştır.

4. Hastaların ilk temas noktası olan aile hekimlerinin siber zorbalık açısından risk taşıyabilecek bireyler konusunda farkındalıkları olmalıdır. Aile hekimliği hastalıklarının sadece biyolojik sebepli değil aynı zamanda bireyin psikolojik ve sosyal yönleriyle bir bütün olarak

değerlendirildiği bir bölümdür. Birinci basamak takipleri adölesan bakımını da üstlendiğini bir kez daha hatırlatmak isteriz.

5. Okuldaki davranış problemlerinin kaynağında sıklıkla aile içi huzursuzluklar yer almaktadır. Adölesanın aile içinde alınan kararlara dahil olma durumu, ailenin tutumu, günlük internet kullanım süresi, internet kullanımının ebeveyn tarafından denetlenmesi, keyif verici madde kullanımı, adölesanın haksızlığa uğradığı zaman vereceği tepki ve intikam alma isteği, okula devam etme isteğinde azalma, sosyal medya kullanım sıklığı, sosyal medyada kendisini farklı biriymiş gibi tanıtmaya zorbalığın önemli yordayıcılarıdır. Ailelere; adölesan çağıdaki çocuklarının internet kullanımlarını denetlemelerinin gerekliliğini, çocuklarıyla riskli internet davranışları hakkında bilgi vermelerinin önemi anlatılmalıdır. Adölesanlara ise akran zorbalığına ve siber zorbalığa karşı nasıl bir tutum sergileyecekleri, siber zorbalık davranışlarının bir güç gösterisi olmadığı aksine bunun bir suç olduğunu anlatılmalıdır.

6. İnternet kullanım süresi günlük 7 saat ve üzeri olduğunda siber zorbalık düzeylerinin de arttığı görülmüştür. Bu bulgumuz anne/babanın teknolojiyi doğru ve etkin kullanmayı çocuklarına öğretmesinin önemini gözler önüne sermektedir.

7. Katılımcıların siber zorbalığa maruz kaldıklarında bu durumu en çok arkadaşlarıyla paylaştıkları düşünülünce ailelere, okul yöneticilerine ve öğretmenlere düşen görevlerin yeterince yerine getirilmediği görülmektedir. MEB, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın işbirliği yaparak okul yöneticileri ve öğretmenlere siber zorbalık ile ilgili bilinç kazandırma ve siber zorbalığı önleyici müdahale programları hazırlamaları gerekmektedir. Bunun için gerekli kılavuzlar, paneller hazırlanmalıdır. Hazırlanacak müdahale programlarının öğrencilere ve ailelere zorunlu bir eğitim olarak sunulması gerekmektedir. Siber zorbalığa karşı MEB mevzuatında ve yasal sistemde bulunan yaptırımların, kamuya anlatılmasının faydalı olacağı görüşündeyiz.

8. Öğrencilerin siber zorbalığa maruziyetlerini gizlememesi için siber zorbalığın bir suç olduğunun tüm okullarda bilgilendirilmesinin yapılması ve kamu spotlarıyla da ailelerin farkındalıklarının artırılmasına yönelik çalışmalar yapılmalıdır.

9. Bu çalışma sonucunda ülkemizde bu konuda yapılan araştırmaların yetersiz olduğu, ülke genelinde çok merkezli çalışmaların yapılması gerektiğini düşünmekteyiz. Ayrıca ergenlerin hayatında yer alan farklı unsurların olduğu düşünüldüğünde, problemleri internet kullanımı, sosyal medya bağımlılığı vb. ile olan ilişkilerin de araştırılmasını önermekteyiz. Siber zorbalığa maruz kalındığında nasıl bir müdahale yapılabileceği ve önlemler alınabileceği ile ilgili çalışmalar yapıp bunların sonuçlarına göre hızlı bir şekilde müdahale programlarının yürürlüğe konması gerekmektedir.

ÖZET

Çalışmamızda Edirne il merkezindeki 26 ortaöğretim kurumunda eğitim alan öğrenciler tabakalandırma yöntemiyle seçilmiştir. Öğrencilerin siber zorbalık düzeylerinin belirlenmesi ve sosyodemografik faktörler, anne/baba eğitim durumu, bilgisayar/tablet/cep telefonuna sahip olma durumu, günlük internette geçirilen süre, ailenin tutumu, internet kullanımının ebeveyn tarafından denetlenmesi, sosyal medya kullanım sıklığı ile siber zorbalık düzeyleri arasındaki ilişkili faktörlerin değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Çalışmanın örneklemini Edirne il merkezindeki 26 ortaöğretim kurumundan herhangi birinde eğitim gören 2003 lise öğrencisi oluşturmaktadır. Veriler 68 sorudan oluşan anket yardımıyla toplanmıştır. Katılımcıların sosyodemografik faktörlerini sorgulayan 44 soru bulunmaktadır. Ek olarak her katılımcıya 24 soru içeren Siber Zorbalık Ölçeği uygulanmıştır.

Katılımcılar 1038 kız (%51,8) ve 965 erkekten (%48,2) oluşmaktadır. Katılımcıların yaş ortalaması $16\pm1,22$ olarak bulunmuştur. Katılımcıların Siber Zorbalık Ölçeği puan ortalaması $28,54\pm8,421$ olarak hesaplanmıştır. 506 kişinin (%25,2) ölçek puanı 29,5 ve üzerindedir; bu kişilerin siber zorbalık düzeylerinin yüksek olduğu saptanmıştır.

Lise öğrencilerinde siber zorbalık düzeyini etkileyen faktörlerin değerlendirildiği çalışmamızda yaş, cinsiyet, sınıf, okul türü, sigara/alkol/madde kullanımı, ailede alınan kararlara dahil olma durumu, algılanan okul başarısı, arkadaş ilişkileri, günlük internet kullanım süresi, haksızlığa karşı verilen tepki, intikam alma isteği, tanımadığı kişilerden gelen arkadaşlık isteklerinin kabulü, ailenin tutumu, sosyal medya kullanım sıklığı, sosyal medyada kullanılan üyelik adı, internet kullanımının ebeveyn tarafından denetlenmesi ile siber zorbalık arasında anlamlı ilişki saptanmıştır. Hanenin aylık geliri, anne ve babanın birlikte yaşaması, anne/babanın eğitim durumu, bilgisayar/tablet/cep telefonuna sahip olma, aile koruma şifresi

varlığı, internet kullanımının okul personeli tarafından denetlenmesi, bilgisayarlarda bulunan filtre programları ile siber zorbalık arasında ilişki saptanmamıştır.

Bu çalışmanın, çoğunlukla lise öğrencilerinde görülen siber zorbalık olaylarını etkileyen faktörlerin belirlenmesi ve sadece adölesanlara değil ebeveynlere, okul yöneticilerine, öğretmenlere yönelik de uygulamaların önemini vurgulaması, birinci basamakta siber zorbalık yapan ya da mağduru olanlara yönelik yaklaşımlarda yol gösterici olması beklenmektedir.

Anahtar kelimeler: siber zorbalık, adölesan, internet, şiddet, Aile Hekimliği

ASSESSMENT OF FACTORS ABOUT CYBERBULLYING AMONG HIGH SCHOOL STUDENTS IN EDIRNE CITY CENTER

SUMMARY

In our study, students from 26 high schools in Edirne city center were chosen with stratified sampling method. It is aimed to determine the level of cyberbullying they go through and assess the relationship between cyberbullying and sociodemographic variables, education level of their parents, their smartphone/tablet/computer possession, the amount of time they spend online a day, the behavior of their family, control of parents on their internet consumption and social media usage.

The sample of our study consists of 2003 high school students going to any of 26 high schools in Edirne center. Data were gathered via a questionnaire made up of 68 questions. Forty-four of these questions obtain information about sociodemographic factors. Additionally, the Cyberbullying Scale made up of 24 questions was applied to every participant. Among them 1038 (51.8%) are female, whereas 965 (48.2%) are male. The mean age is $16 \pm 1,22$. The mean score of the students on the Cyberbullying Scale is $28,54 \pm 8,421$. In the sample group, 506 (25.2%) scored 29,5 and higher; indicating a high level of cyber bullying.

In our study, we have assessed factors affecting the cyberbullying level of highschoolers, and a statistically significant relation between cyber bullying and age, gender, class, type of high school, smoking, consumption of alcohol and drugs, their involvement in the decision-making process in the family, school success, relationship with friends, daily internet consumption, their reaction to injustice, desire to get revenge, their response to friend requests

from people they don't know, behavior of their family, social media consumption, their nicknames in social media and control of parents on their internet consumption was found. However, there was no statistically significant relation between cyberbullying and monthly income, marital status of parents, education level of parents, smartphone/tablet/computer possession, family protection password, control of internet consumption by school personnel and filtering programs on computer.

This study is aimed to designate the factors affecting of cyber bullying, which mostly occurs among high school students. The study is also expected to stress the importance of practices not only towards adolescents but also towards parents, teachers and school administration, while at the same time it is expected to be a guide in the primary care on how to approach cyberbullying victims and perpetrators.

Key words: cyber bullying, adolescent, internet, violence, Family Practice

KAYNAKLAR

1. Türkiye istatistik kurumu verilerine göre internet kullanım oranları 2018 [Available from: www.guvenliweb.org.tr/haber-detay/turkiyenin-internet-kullanim-aliskanliklari-tuik-2018. Erişim Tarihi:10.10.2018.
2. Smith PK, Slee P, Morita Y, Catalano R, Junger-Tas J, Olweus D. The nature of school bullying: A cross-national perspective: Psychology Press; 1999;p(1-334).
3. Arıcak OT. Psychiatric symptomatology as a predictor of cyberbullying among university students. EJER 2009(34):167-84.
4. Tuncay A, Pişkin M. Investigation of bullying among high school students with regard to sex, grade level and school type. Element Educ Online 2011;10(2):550-68.
5. Sheppard JC. Cyberbullying: an emerging threat to our students. CSE 2007;10(3):44-5.
6. Topçu Ç, Erdur-Baker Ö, Çapa-Aydin Y. Examination of cyberbullying experiences among Turkish students from different school types. Cyber Psychol Behav 2008;11(6):643-50.
7. Hinduja S, Patchin JW. Bullying, cyberbullying, and suicide. Arch Suicide Res 2010;14(3):206-21.
8. Erdur-Baker Ö, Kavşut F. Akran zorbalığının yeni yüzü: Siber zorbalık. EJER 2007;27:31-44.
9. Arıcak T, Siyahhan S, Uzunhasanoglu A, Saribeyoglu S, Ciplak S, Yilmaz N, et al. Cyberbullying among Turkish adolescents. Cyber Psychol Behav 2008;11(3):253-61.
10. Berkowitz L. Pain and aggression: Some findings and implications. Motivation and emotion. 1993;17(3):277-93.
11. Eroğlu Y, Peker A. Aileden ve arkadaşan algılanan sosyal destek ve siber mağduriyet: Yapısal eşitlik modeliyle bir inceleme. Akademik Bakış Derg 2011;27(1):20.

12. Besag VE. Bullies and victims in schools. A guide to understanding and management. 1989;p(1-227).
13. Sharp S, Smith PK. School bullying: Insights and perspectives: Routledge; 2002;p(1-241).
14. Rigby K. Bullying in childhood: Blackwell Publishing; 2002;p(549-68).
15. Piskin M. School bullying: Definition, types, related factors, and strategies to prevent bullying problems. Educ Sci Theory Pract 2002;2(2):531-62.
16. Arıca OT, Kınay H, Tanrıkulu T. Sİber zorbalık ölçeği'nin ilk psikometrik bulguları. Hasan Ali Yücel Eğitim Fak Derg 2012;9(1):101-14.
17. Willard NE. Cyberbullying and cyberthreats: Responding to the challenge of online social aggression, threats, and distress: Research Press; 2007;p(1-285).
18. Li TBQ. Cyber-harassment: A study of a new method for an old behavior. J Educ Comput Res 2005;32(3):265-77.
19. Ybarra ML, Mitchell KJ. Youth engaging in online harassment: Associations with caregiver-child relationships, Internet use, and personal characteristics. J Adolescence 2004;27(3):319-36.
20. Chapin J. Adolescents and cyber bullying: The precaution adoption process model. Educ Inf Technol 2016;21(4):719-28.
21. Patchin JW, Hinduja S. Bullies move beyond the schoolyard: A preliminary look at cyberbullying. Youth Violence Juvenile Justice 2006;4(2):148-69.
22. Turan SG. Siber Akran Zorbalığı Üzerine Bir Araştırma: İstanbul Örneklemi. 2013.
23. Eroğlu Y, Peker A, Yaman E. Okul zorbalığı ve siber zorbalık. İstanbul: Kaknüs Yayınları; 2011.
24. Olweus D. Victimization by peers: Antecedents and long-term consequences. Social J'ithdrarval, Inhibition and S17yrzess in Childhood, Hilldale NJ: Erlbaum. 1993.
25. Shariff S. Cyber-dilemmas in the new millennium: School obligations to provide student safety in a virtual school environment. McGill J Educ 2005;40(3):457-77.
26. Raskauskas J, Stoltz AD. Involvement in traditional and electronic bullying among adolescents. Developmental Psychol 2007;43(3):564.
27. Li Q. Cyberbullying in schools: A research of gender differences. School Psychol Int 2006;27(2):157-70.
28. Slonje R, Smith PK. Cyberbullying: Another main type of bullying? Scand J Psychol. 2008;49(2):147-54.
29. Ortega R, Elipe P, Mora-Merchán JA, Calmaestra J, Vega E. The emotional impact on victims of traditional bullying and cyberbullying: A study of Spanish adolescents. Zeitschrift für Psychologie/Journal of Psychology. 2009;217(4):197-204.

30. Siegle D. Cyberbullying and sexting: Technology abuses of the 21st century. *Gifted Child Today* 2010;33(2):14-65.
31. Kowalski RM. Cyber bullying: Recognizing and treating victim and aggressor. *Psychiatric Times* 2008;25(11):45-7.
32. Hinduja S, Patchin JW. Cyberbullying: An exploratory analysis of factors related to offending and victimization. *Deviant Behav* 2008;29(2):129-56.
33. Yaman E, Karakülah D, Dilmaç B. İlköğretim ikinci kademe  ğrencilerinin değerlerini yordayan iki önemli değişken: Siber zorbalık eğilimleri ve okul kültürü arasındaki ilişki. *Değerler Eğitimi Derg* 2013;11(26):323-37.
34. Korkmaz A. Siber Zorbalık: Fizikselden Sanala Yeni şiddet. *Anadolu  ni İletişim Bilimleri Fak Uluslararası Hakemli Derg* 2016;24(2):74-86.
35. Karakuş T, Çağiltay K, Kaşık  D, Kurşun E, Ogan C. Türkiye ve Avrupa'daki çocukların internet alışkanlıkları ve güvenli internet kullanımı. *Eğitim ve Bilim* 2014;39(171):230-43.
36. D lek N. Öğrencilerde zorbaca davranışlar. IV Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi Atölye  alışması. 1998;p(1-21).
37.  zdemir M, Akar F. Lise  ğrencilerinin siber-zorbalığa ilişkin görüşlerinin bazı değişkenler bakımından incelenmesi. *Kuram Uygul Eğit Y n* 2011;4(4):605-26.
38. Li Q. New bottle but old wine: A research of cyberbullying in schools. *Comput Hum Behav* 2007;23(4):1777-91.
39. Bayar Y, U anok Z. Ergenlerin d hil oldukları zorbalık stat lerine göre okul sosyal iklimi ve genellenmiş akran algıları. *Kuram Uygul Eğit Bil* 2012;12(4):2337-58.
40. Peker A, Eroğlu Y, Ada ř. Ergenlerde siber zorbalığın ve mağduriyetin yordayıcılarının incelenmesi. *Abant İzzet Baysal  ni Eğitim Fak Derg* 2012;p 186-91.
41. Topçu  . The relationship of cyber bullying to empathy, gender, traditional bullying, internet use and adult monitoring. Unpublished Master Dissertation, Middle East Technical University, Ankara. 2008;p 11-36.
42. Li Q. Bullying in the new playground: Research into cyberbullying and cyber victimisation. *Australas J Educ Tec* 2007;23(4):435-51.
43. Tuncay A, Horzum MB. İlköğretim  ğrencilerinin internet bağımlılığı ve aile internet tutumu. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derg* 2013;4(39):46-57.
44. Peker A, İskender M. İnsani değerler y nelimli psiko-eğitim programının siber zorbalık üzerine etkisi. *Atat rk  ni Sosyal Bil Enstitüsü Derg* 2015;19(1).
45. Peker A. Ergenlerin siber zorbalıkla başa  ıkma davranışlarının cinsiyet ve sınıf düzeyi açısından incelenmesi. *Online J Technol Addic Cyberbull*. 2014;1(1):18-32.

46. Erdur-Baker Ö. Cyberbullying and its correlation to traditional bullying, gender and frequent and risky usage of internet-mediated communication tools. *New Media Soc* 2010;12(1):109-25.
47. Baker ÖE, Tanrikulu İ. Psychological consequences of cyber bullying experiences among Turkish secondary school children. *Procedia Soc Behav Sci* 2010;2(2):2771-6.
48. Li Q. Cyberbullying in Schools: Nature and Extent of Canadian Adolescents' Experience. Online Submission.Montreal. 2005;p 1-7.
49. Diamanduros T, Downs E, Jenkins SJ. The role of school psychologists in the assessment, prevention, and intervention of cyberbullying. *Psychol Schools*. 2008;45(8):693-704.
50. Tanrikulu T, Kınay H, Arıcak OT. Siber zorbalığa ilişkin duyarlılık ölçeği: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Trakya Üni Eğit Fak Derg* 2013;3(1):38-47.
51. Ayas T, Horzum MB. On being cyber bully and victim among primary school students. *Elementary Educ Online* 2012;11(2):369-80.
52. Horzum MB, Ayas T. Rehber öğretmenlerin sanal zorbalık farkındalık düzeyinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi. *Hacettepe Üni Eğit Fak Derg* 2013;28(28-3).
53. Mark LK. Student, Educator, and Parent Perceptions of Cyberbullying in Three Hawaii Middle Schools: ProQuest; 2009.
54. Horzum MB, Ayas T. Rehber öğretmenlerin sanal zorbalık farkındalık düzeyinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi. *Hacettepe Üni Eğit Fak Derg* 2013;28(3):195-205.
55. TBMM. Sanal Ortamda İşlenen Suçlar Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun Tasarısı ve Dışişleri Komisyonu Raporu 2012 [Available from: <https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem24/yil01/ss380.pdf>. Erişim Tarihi:10.10.2018.
56. A. EH. TCK'da Bilişim Suçları 2014 [Available from: <https://www.ekizer.net/tckda-bilisim-suclari/>. Erişim Tarihi:15.10.2018.
57. MEB. Milli Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği. Available from: http://ogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_09/20161748_MILLI_EGITIM_BAKANLIGI_ORTAOGRETIM_KURUMLARI_YONETMELIGI.pdf.2017;p(79-94).Erişim Tarihi:17.10.2018.
58. Yiğit MF, Keskin S, Yurdugül H. Ortaokullarda siber zorbalık ve aile desteği arasındaki ilişkinin cinsiyet, internet kullanımı ve öğrenim düzeyi bağlamında incelenmesi. *Turkish J Addictions*.2018;5(2):250-63.
59. Cho Y-K, Yoo J-w. Cyberbullying, internet and SNS usage types, and perceived social support: a comparison of different age groups. *Information, Communication & Society*. 2017;20(10):1464-81.
60. Bayraktar F. Çevrimiçi riskler ve ebeveyn aracılık stratejileri: Türkiye'de ve avrupa'da yaşayan türk kökenli çocuk/ergenlerin karşılaştırılması. *Eğitim ve Bilim*. 2017;42(190):25-37.

61. Topçu-Uzer Ç, Tanrikulu İ. Siber Zorbalığı Önleme ve Müdahale Programları: Ulusal Bir Alanyazın Taraması. *Uludağ Üni Eğitim Fak Derg* 2017;30(1):1-17.
62. Burgess-Proctor A, Patchin JW, Hinduja S. Cyberbullying and online harassment: Reconceptualizing the victimization of adolescent girls. *Female crime victims: Reality Reconsidered*. 2009:153-75.
63. DeHue F, Bolman C, Völlink T. Cyberbullying: Youngsters' experiences and parental perception. *Cyber Psychol Behav* 2008;11(2):217-23.
64. Kowalski RM, Limber SP. Electronic bullying among middle school students. *J Adolescent Health* 2007;41(6):22-S30.
65. Mishna F, Schwan KJ, Birze A, Van Wert M, Lacombe-Duncan A, McInroy L, et al. Gendered and Sexualized Bullying and Cyber Bullying: Spotlighting Girls and Making Boys Invisible. *Youth & Society*. Canada.2018:p 1-18.
66. Smith PK, Mahdavi J, Carvalho M, Tippett N. An investigation into cyberbullying, its forms, awareness and impact, and the relationship between age and gender in cyberbullying. *London*. 2006:p 1-3.
67. Akbulut Y, Eristi B. Cyberbullying and victimisation among Turkish university students. *Australas J Educ Tec* 2011;27(7):1155-70.
68. Dilmac B. Psychological needs as a predictor of cyber bullying: A preliminary report on college students. *Educ Sci Theory Pract* 2009;9(3):1307-25.
69. Vandebosch H, Van Cleemput K. Cyberbullying among youngsters: Profiles of bullies and victims. *New Media Soc* 2009;11(8):1349-71.
70. Williams KR, Guerra NG. Prevalence and predictors of internet bullying. *J Adolescent Health* 2007;41(6):14-21.
71. Wolak J, Mitchell KJ, Finkelhor D. Does online harassment constitute bullying? An exploration of online harassment by known peers and online-only contacts. *J Adolescent Health* 2007;41(6):51-8.
72. Özel S. Lise öğrencileri arasında siber zorbalık, siber mağduriyet, depresyon ve benlik saygısı ilişkisi. *Yüksek Lisans Tezi, Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul*. 2013.
73. Özbay A. Ergenlerde siber zorbalık, siber mağduriyet, aleksitimi ve öfke ifade etme biçimleri arasındaki ilişki. *Yüksek Lisans Tezi, Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul*. 2013.
74. Kumpulainen K, Räsänen E. Children involved in bullying at elementary school age: their psychiatric symptoms and deviance in adolescence: an epidemiological sample. *Child Abuse & Neglect* 2000;24(12):1567-77.
75. Låftman SB, Modin B, Östberg V. Cyberbullying and subjective health: A large-scale study of students in Stockholm, Sweden. *Child Youth Serv Rev* 2013;35(1):112-9.

76. Çifçi S. Dokuzuncu sınıf öğrencilerinin sanal zorbalık düzeyleri ile empatik eğilim düzeyleri arasındaki ilişki: Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü; 2010.
77. Serin H. Ergenlerde siber zorbalık/siber mağduriyet yaşantıları ve bu davranışlara ilişkin öğretmen ve eğitim yöneticilerinin görüşleri. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul. 2012:p 99-115.
78. Akbaba S, Eroğlu Y. İlköğretim öğrencilerinde siber zorbalık ve mağduriyetin yordayıcıları. Uludağ Üni Eğit Fak Derg 2013;26(1):105-21.
79. Kocatürk M. Ortaokul öğrencilerinde akran zorbalığı ile siber zorbalık arasındaki ilişkinin incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. 2014.
80. Baykal F. Lise öğrencilerinde siber zorbalık ve mağduriyetin ailedeki koruyucu etmenlerle ilişkisi: Afyonkarahisar ili örneği: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; 2016:p 64-77.
81. Aoyama I, Utsumi S, Hasegawa M. Cyberbullying in Japan: Cases, government reports, adolescent relational aggression, and parental monitoring roles. Cyberbullying in the global playground: Research from international perspectives 2012:183-201.
82. Wade A, Beran T. Cyberbullying: The new era of bullying. Can J Sch Psychol 2011;26(1):44-61.
83. Wang J, Iannotti RJ, Luk JW, Nansel TR. Co-occurrence of victimization from five subtypes of bullying: physical, verbal, social exclusion, spreading rumors, and cyber. J Pediatr Psychol 2010;35(10):1103-12.
84. Agatston PW, Kowalski R, Limber S. Students' perspectives on cyber bullying. J Adolescent Health 2007;41(6):59-60.
85. Hinduja S, Patchin J. Cyberbullying: Identification, prevention, and response: National Professional Resources Inc./Dude Publishing; 2011.
86. Hinduja S, Patchin JW. Social influences on cyberbullying behaviors among middle and high school students. J Youth Adolescence 2013;42(5):711-22.
87. Özdemir S. Ergenlerde siber zorbalık ve mağduriyetin, anne-baba ve akran ilişkilerine göre incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara. 2015.
88. Dilmaç B, Aydoğan D. Parental attitudes as a predictor of cyber bullying among primary school children. World Acad Sci Engineering Technol 2010;67:167-71.
89. Makri-Botsari E, Karagianni G. Cyberbullying in Greek adolescents: The role of parents. Procedia Soc Behav Sci 2014;116:3241-53.
90. Ybarra ML, Mitchell KJ, Wolak J, Finkelhor D. Examining characteristics and associated distress related to Internet harassment: findings from the second youth internet safety survey. Pediatrics 2006;118(4):1169-77.

91. Batmaz M, Tuncay A. İlköğretim ikinci kademeeki öğrencilerin psikolojik belirtilere göre sanal zorbalık düzeylerinin yordanması. *Sakarya Uni J Educ* 2013;3(1):43-53.
92. Yaman E, Peker A. Ergenlerin siber zorbalık ve siber mağduriyete ilişkin algıları. *Gaziantep Uni J Soc Sci* 2012;11(3):819-33.
93. Peker A, Eroğlu Y, Çitemel N. Boyun eğici davranışlar ile siber zorbalık ve siber mağduriyet arasındaki ilişkide cinsiyetin aracılığının incelenmesi. *Uluslararası İnsan Bil Derg* 2012;9(1):205-21.
94. Sourander A, Klomek AB, Ikonen M, Lindroos J, Luntamo T, Koskelainen M, et al. Psychosocial risk factors associated with cyberbullying among adolescents: A population-based study. *Arch Gen Psychiatr* 2010;67(7):720-8.
95. Türkoğlu S. Ergenlerin problemli internet kullanımları ile siber zorbalık eğilimleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. 2013.
96. Smith PK, Mahdavi J, Carvalho M, Fisher S, Russell S, Tippett N. Cyberbullying: Its nature and impact in secondary school pupils. *J Child Psychol Psychiatry* 2008;49(4):376-85.
97. Burnukara P. İlk ve orta ergenlikte geleneksel ve sanal akran zorbalığına ilişkin betimsel bir inceleme. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara. 2009.
98. Sticca F, Ruggieri S, Alsaker F, Perren S. Longitudinal risk factors for cyberbullying in adolescence. *J Commun App Soc Psychol* 2013;23(1):52-67.
99. Katzer C, Fetchenhauer D, Belschak F. Cyberbullying: Who are the victims? A comparison of victimization in Internet chatrooms and victimization in school. *J Media Psychol* 2009;21(1):25-36.

EKLER

EK-1

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ TIP FAKÜLTESİ DEKANLIĞI BİLİMSEL ARAŞTIRMALAR ETİK KURULU Edirne, Türkiye

ARAŞTIRMA BAŞVURUSU ONAYIBAŞVURU BİLGİLERİ	PROTOKOL KODU	TÜTF-BAEK 2018/243	
	PROTOKOL ADI	Edirne Merkezinde Lise Öğrencilerinde Siber Zorbalık ve İlgili Faktörlerin Değerlendirilmesi	
	SORUMLU ARAŞTIRICI ÜNVANI / ADI	Dr. Öğr. Üyesi Önder SEZER	
	ARAŞTIRMA MERKEZİ		
	DESTEKLEYİCİ		
	ARAŞTIRMAYA KATILAN MERKEZLER	Tek Merkez Ulusal	Çok Merkez Uluslararası
KARAR BİLGİLERİ	Karar No: 12/04		
	Tarih: 02.07.2018		
Fakültemiz Aile Hekimliği Anabilim Dalı Dr. Öğr. Üyesi Önder SEZER'in sorumluluğunda yapılması planlanan ve yukarıda başvuru bilgileri verilen Araş. Gör. Dr. Seyide TETİK'in tez çalışmasının araştırma başvuru dosyası ve ilgili belgeler araştırmanın gerekçe, amaç, yaklaşım ve yöntemleri dikkate alınarak incelenmiş; araştırmaya ilişkin giderlerin gönüllüye ve/veya bağlı bulunduğu sosyal güvenlik kurumuna ödenilmediği koşullarda ve veri toplanacak yerlerden gerekli izinler alındıktan sonra gerçekleştirilmesinde etik bilimsel standartlar açısından sakınca bulunmadığına mevcudun oy birliği ile karar verilmiştir.			
ETİK KURUL BİLGİLERİ			
ÇALIŞMA ESASI	Helsinki Bildirgesi, İyi Klinik Uygulamalar Kılavuzu, TÜTF-BAEK Yönergesi		

ÜYELER

Ünvan/Ad/ Soyadı	Uzmanlık Dalı	Kurumu	Cinsiyeti	İlişki(*)	Katılım (**)	İmza
Prof. Dr. Ülfet VATANSEVER ÖZBEK Başkan	Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları	T.Ü.T.F Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları A.D.	K	E H	E H	
Doç. Dr. Rugül KÖSE ÇINAR Başkan Yardımcısı	Ruh Sağlığı ve Hastalıkları	T.Ü.T.F. Ruh Sağ. ve Has. A.D.	K	E H	E H	Mazaretli
Dr. Öğr. Üyesi Ruhan Deniz TOPUZ Üye	Tıbbi Farmakoloji	T.Ü.T.F Tıbbi Farmakoloji A.D.	K	E H	E H	Mazaretli
Dr. Öğr. Üyesi F. Nesrin TURAN Üye	Biyoistatistik	T.Ü.T.F. Biyoistatistik A.D.	K	E H	E H	Mazaretli
Doç. Dr. Hakan GÜRKAN Üye	Tıbbi Genetik	T.Ü.T.F. Tıbbi Genetik A.D.	E	E H	E H	Yakutcuoğlu
Prof. Dr. Hasan ÜMİT Üye	İç Hastalıkları	T.Ü.T.F. İç Hastalıkları A.D.	E	E H	E H	
Dr. Öğr. Üyesi Oktay KAYA Üye	Fizyoloji	T.Ü.T.F. Fizyoloji A.D.	E	E H	E H	
Doç. Dr. Cafer Sadık ZORKUN Üye	Kardiyoloji	T.Ü.T.F. Kardiyoloji A.D.	E	E H	E H	Mazaretli
Prof. Dr. Muzaffer ESKİOCAK Üye	Halk Sağlığı	T.Ü.T.F. Halk Sağlığı A.D.	E	E H	E H	
Prof. Dr. Niyazi Cenk SAYIN Üye	Kadın Hastalıkları ve Doğum	T.Ü.T.F. Kadın Hastalıkları ve Doğum A.D.	E	E H	E H	
Prof. Dr. Sevtap HEKİMOĞLU ŞAHİN Üye	Anestezi ve Reanimasyon	T.Ü.T.F. Anestezi ve Reanimasyon A.D.	K	E H	E H	Mazaretli
Prof. Dr. Atakan SEZER Üye	Genel Cerrahi	T.Ü.T.F. Genel Cerrahi A.D.	E	E H	E H	Şen
Avukat Özden İPÇİ Üye		T.Ü. Rektörlüğü	E	E H	E H	
Emekli Öğretmen Sinan SEÇKİN Üye		Serbest Üye	E	E H	E H	Mazaretli

* Araştırma ile ilişki
** Toplantıda Bulunma

Prof. Dr. Ahmet TEZEL
Dekan a.
Dekan Yrd.

EK-2

T.C.
EDİRNE VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 56569733-44-E.17691334
Konu : Anket İzni

27.09.2018

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE
(Genel Sekreterlik)

İlgi : 17/09/2018 tarihli ve 121735 sayılı yazınız.

Üniversiteniz Tıp Fakültesi Aile Hekimliği Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi Dr. Seyide TETİK'in İl Millî Eğitim Müdürlüğümüze bağlı Edirne İl Merkezinde bulunan tüm Resmi/Özel lise öğrencilerine yönelik uygulamak istediği **“Edirne İl Merkezinde Lise Öğrencilerinde Siber Zorbalık ve İlgili Faktörlerin Değerlendirilmesi”** konulu anketinin uygun görüldüğüne ilişkin 27/09/2018 tarihli ve 17608587 sayılı Valilik Onayı, Araştırma Değerlendirme Formu ve anket kapsamında uygulanacak veri toplama araçlarının orjinalleri ekte gönderilmiştir.

Anket uygulaması esnasında onaylı evrakların çoğaltılarak kullanılması gerekmektedir.

Bilgilerinizi ve gereğini arz ederim.

Hakan CIRIT
İl Millî Eğitim Müdürü

Ek :

1- Valilik Onayı	(1 sayfa)
2- Araştırma Değerlendirme Formu	(1 sayfa)
3- Öğrenci Katılım Kabul Formu	(1 sayfa)
4- Veli İzin Formu	(1 sayfa)
5- Anket	(6 sayfa)

<http://edirne.meb.gov.tr/bilgiislemegitek22@meb.gov.tr>

Tel : (0284) 212 61 22
Faks : (0284) 212 61 26

Bilgi İşlem ve Eğitim Teknolojileri Hizmetleri Bölümü
Bilgi için: Necat SENGÖR (Bil. İşletmeni) Dahili: 2302

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. <https://evraksorgu.meb.gov.tr> adresinden cc0f-234d-3d77-ba55-029d kodu ile teyit edilebilir.

T.C.
EDİRNE VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 56569733-44-E.17608587
Konu : Anket İzni

27/09/2018

VALİLİK MAKAMINA

İlgi : a) MEB Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü'nün 2017/25 sayılı Genelgesi
b) Trakya Üniversitesi Rektörlüğü'nün 17/09/2018 tarihli ve 121735 sayılı yazısı.

Trakya Üniversitesi Tıp Fakültesi Aile Hekimliği Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi Dr. Seyide TETİK'in İl Millî Eğitim Müdürlüğümüze bağlı Edirne İl Merkez İlçesinde bulunan Resmi/Özel lise öğrencilerine yönelik uygulamak istediği **"Edirne İl Merkezinde Lise Öğrencilerinde Siber Zorbalık ve İlgili Faktörlerin Değerlendirilmesi"** konulu tez çalışması kapsamında yer alan veri toplama araçları Anket Değerlendirme Komisyonu'na incelenmiştir.

Makamınızca uygun görüldüğü takdirde, Trakya Üniversitesi Tıp Fakültesi Aile Hekimliği Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi Dr. Seyide TETİK'e ait anket çalışmasının 31 Aralık 2018 tarihine kadar İl Millî Eğitim Müdürlüğümüze bağlı Resmi/Özel lise öğrencilerine gönüllülük esasına dayanılarak, eğitim öğretimi aksatmamak kaydı ile okul müdürü gözetim ve sorumluluğunda uygulanmasını olurlarınıza arz ederim.

Hakan CIRIT
İl Millî Eğitim Müdürü

O L U R
27/09/2018
Dr. Yusuf GÜLER
Vali a.
Vali Yardımcısı

EK-3

EDİRNE İL MERKEZİNDEKİ LİSE ÖĞRENCİLERİNDE SİBER ZORBALIK VE İLGİLİ FAKTÖRLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

T.C. TRAKYA ÜNİVERSİTESİ TIP FAKÜLTESİ AİLE HEKİMLİĞİ ANABİLİM DALI

ARŞ. GÖR. DR. SEYİDE TETİK
DANIŞMAN: DR. ÖĞR. ÜYESİ ÖNDER SEZER

Sayın katılımcı; Trakya Üniversitesi Tıp Fakültesi Aile Hekimliği Anabilim Dalı olarak “Edirne İl Merkezindeki Lise Öğrencilerinde Siber Zorbalık ve İlgili Faktörlerin Değerlendirilmesi”ni saptamak amacıyla hazırladığımız bu çalışmaya katılmanızı rica ediyoruz. Çalışmaya katılmak zorunlu olmayıp katılıp katılmamaktan dolayı herhangi bir ödül ya da ceza ile karşılaşmayacaksınız. Vermiş olduğunuz bilgiler yalnızca bilimsel araştırma amacıyla kullanılacak olup, hiçbir şekilde kimlik bilgilerinizle ilişkilendirilmeyecek ve tamamen gizli tutulacaktır.

Siber Zorbalık Nedir?

Siber zorbalık, bir kişinin başka birisini sürekli olarak, internet ortamında ya da cep telefonu ve benzeri elektronik araçlar kullanarak rahatsız etmesi, ona kötü davranması ya da onunla dalga geçmesidir.

Anket No:

1. Yaşınız:

2. Cinsiyetiniz:

1) Kadın 2) Erkek

3. Sigara içiyor musunuz?

0) İçmiyorum, daha önce hiç içmedim.

1) İçmiyorum, bıraktım: Ne kadar süre içtiniz? yıl
Ne zaman bıraktınız?

2) Evet, içiyorum: Günde kaç adet?
Kaç yıldır?

4. 5- Alkol tüketiyor musunuz?

0) Tüketmiyorum

1) Haftadagün,kadar (miktar),(cins)
tüketiyorum

5. Hanenizin aylık geliri ne kadar?TL.

6. Kaç kardeşiniz var?

7. Kaçınıcı çocuksunuz?

8. Anne veya babanız yaşıyor mu?

- 1) Annem ve babam sağ, birlikte yaşıyorlar
- 2) Annem ve babam sağ, ayrı yaşıyorlar
- 3) Annem sağ, babam öldü
- 4) Annem öldü, babam sağ
- 5) Her ikisi de öldü

9. Annenizin eğitim durumu nedir?

- 1) İlkokul 2) Ortaokul 3) Lise 4) Üniversite ve üzeri

10. Babanızın eğitim durumu nedir?

- 1) İlkokul 2) Ortaokul 3) Lise 4) Üniversite ve üzeri

11. Evde kimlerle yaşıyorsunuz? (Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz.)

- 1) Anne 3) Kardeşler
- 2) Baba 4) Aile büyükleri

12. Evinizde bilgisayar var mı?

- 0) Yok 1) Var

13. Evinizde sadece size ait olan bir bilgisayar var mı?

- 0) Yok 1) Var

14. Evinizde bilgisayar var ise nerede kullanıyorsunuz?

- 1) Kendi odanızda 2) Salon/oturma odası vb

15. Kendinize ait cep telefonunuz (akıllı telefon) var mı?

- 0) Yok 1) Var

16. Kendinize ait tablet bilgisayarınız var mı?

- 0) Yok 1) Var

17. İnternete girme sürenizi anneniz, babanız veya aile büyüklerinizden herhangi biri denetliyor mu?

- 0) Hayır 1) Evet

18. Ailede alınan kararlara ne kadar dâhil olabiliyorsunuz?

- 1) Her konuda fikrimi sorarlar
- 2) Bazı konularda fikrimi sorarlar
- 3) Asla fikrimi sormazlar

19. İnterneti hangi amaçla kullanıyorsunuz? (Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz.)

- 1) Eğlence 4) Müzik indirmek 7) Alışveriş
- 2) Sosyal ağlar 5) E-posta 8) Haber edinmek
- 3) Film izlemek 6) Ders çalışmak/ödev hazırlamak

20. Keyif verici madde (yasal olmayan) kullanıyor musunuz?

- 0) Hayır 1) Evet

21. Okuldaki başarı durumunuzu nasıl değerlendirirsiniz?

- 0) Kötü 1) Orta 2) İyi

22. Arkadaş ortamlarında iletişim kurma konusunda nasılsınız?

- 0) Kötü 1) Orta 2) İyi

23. İnternete en çok hangi cihaz ile bağlanıyorsunuz?

- 1) Bilgisayar 2) Tablet 3) Cep telefonu

24. İnterneti günde ne kadar süreyle kullanıyorsunuz?

- 0) Kullanmıyorum 1) Gündesaat interneti kullanıyorum.

25. İnternete bağlanmadan günlük olarak bilgisayar başında ne kadar zaman geçiriyorsunuz?

- 0) Kullanmıyorum 1) Gündesaat interneti kullanıyorum.

26. Gün içinde en çok aşağıdakilerden hangisini kullanarak mesajlaşma sağlıyorsunuz?

- 1) E-posta
2) Sosyal ağlar (Facebook, Twitter, WhatsApp, vb)
3) SMS

27. Başkaları sanal ortamda sizi rahatsız etmek amacıyla aşağıdakilerden herhangi birini kullanıyor mu? (Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz.)

- 1) Elektronik posta ile 6) Kişisel videolar ile
2) Yazılı mesaj ile (SMS) 7) Sosyal iletişim ağları ile (WhatsApp vb)
3) Resimli mesaj ile (MMS) 8) Sohbet odaları ile (chat)
4) Sanal ortamdaki oyunlar esnasında anında karşılıklı mesaj ile
5) Sizinle ilgili geliştirilen küçük düşürücü bir site ya da forum sitesi ile

28. Siz başkalarını sanal ortamda rahatsız etmek amacıyla aşağıdakilerden herhangi birini kullandınız mı? (Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz.)

- 1) Elektronik posta ile 6) Kişisel videolar ile
2) Yazılı mesaj ile (SMS) 7) Sosyal iletişim ağları ile (WhatsApp vb)
3) Resimli mesaj ile (MMS) 8) Sohbet odaları ile (chat)
4) Sanal ortamdaki oyunlar esnasında anında karşılıklı mesaj ile
5) Sizinle ilgili geliştirilen küçük düşürücü bir site ya da forum sitesi ile

29. Suçlu olmadığınız ve haksızlığa uğradığınız durumlarda tepkiniz ne olur?

- 1) Sonuna kadar mücadele ederim 3) Bazen mücadele ederim.
2) Çoğu zaman mücadele ederim. 4)Kabullenir ve devam ederim.

30. Herhangi bir olay yaşadığınız kişiye karşı üzüntü, kızgınlık vb. duygular hissederken sanal ortamda da o kişiye zarar vermek, intikam almak istiyor musunuz?

- 0) Hayır 1) Evet

31. Bugüne kadar sanal zorbalık yaptınız mı?

- 0) Hiç 1) Bir kere 2) 2-4 kere 3) 5 ya da daha fazla

32. Sanal zorbalığa maruz kaldınız mı?

- 0) Hiç 1) Bir kere 2) 2-4 kere 3) 5 ya da daha fazla

33. Sanal zorbalık yapan ya da mağdur olan bir kişiyle karşılaştınız mı?

- 0) Hayır 1) Evet

34. Aileniz tarafından belirlenen, internet kullanımınızı kısıtlayan bir “aile koruma şifreniz” var mı?

- 0) Hayır 1) Evet

35. Sanal zorbalığa uğradığınız zaman okula devam etme isteğinizde bir azalma oluyor mu?

- 0) Hayır 1) Evet

36. Tanımadığınız kişilerden gelen arkadaşlık isteklerini kabul ediyor musunuz?

- 0) Hayır 1) Evet

37. Aileniz size karşı nasıl bir tutum sergiliyor?

1) Otoriter - baskıcı	4) Tutarsız - dengesiz
2) Aşırı koruyucu	5) Mükemmeliyetçi
3) Demokratik - hoşgörülü	6) İlgisiz

38. Sanal zorbalık yaptığınızda ne hissediyorsunuz?

1) Mutlu	4) Karşı taraf hak ediyor
2) İntikam almış	5) Hiçbir şey hissetmiyorum
3) Eğlenceli	6) Diğer.....

39. Sanal zorbalığa maruz kalırsanız bu durumu kimlerle paylaşırsınız? (Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz.)

1) Hiç kimseyle	4) Arkadaşlarımla
2) Anne/baba	5) Öğretmenlerimle
3) Kardeşlerimle	6) Diğer.....

40. Sanal zorbalığa maruz kaldığınızda ne hissedersiniz?

1) Kızgınlık	4) Moral bozukluğu
2) İntikam duygusu	5) Hiçbir şey
3) Üzüntü	6) Diğer.....

41. Sosyal medya kullanım sıklığınız nedir (Facebook, Twitter, WhatsApp, YouTube, vs.)?

- 1) Haftada birden fazla 4) Ayda bir
2) Haftada bir 5) Kullanmam
3) 15 günde bir

42. Sosyal medya üyelik adı olarak ne kullanıyorsunuz?

- 1) Kendi adımı kullanıyorum 2) Farklı bir ad kullanıyorum

43. İnternet kullanımınız okul personeli tarafından kontrol ediliyor mu?

- 0) Hayır 1) Evet

44. Bilgisayarınızda, internete girişinize kısıtlamalar getiren filtre programları bulunuyor mu?

- 0) Hayır 1) Evet

45-68. sorularda günlük yaşamda internet ve cep telefonu kullanımı üzerine gençler arasında görülen bazı davranışlar yazılmıştır. Lütfen bu davranışları tek tek okuyunuz. Okuduğunuz davranışı “hiçbir zaman yapmam” diyorsanız “**Hiçbir Zaman**” yazısını işaretleyin. Okuduğunuz davranışı “bazen yaparım” diyorsanız “**Bazen**” yazısını işaretleyin. Okuduğunuz davranışı “çoğu zaman yaparım” diyorsanız “**Çoğu Zaman**” yazısını işaretleyin. Okuduğunuz davranışı “her zaman yaparım” diyorsanız “**Her Zaman**” yazısını işaretleyin. Araştırmamıza destek olduğunuz için teşekkür ederiz.

45	İnternette başkasının adını kullanarak e-mail hesabı (MSN, Yahoo, Gmail, Mynet gibi) açarım.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
46	Facebook, Twitter gibi sitelerde başkalarının adını gizlice kullanarak hesap açarım.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
47	İnternette arkadaşlarımla ya da başka kişilerin kişisel bilgilerini kullanırım.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
48	İnternette başka kişilere virüslü mesaj (e-mail) gönderirim.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
49	Arkadaşlarımla şifrelerini onların haberi olmadan internette kullanırım.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
50	İnternette arkadaşlarımla şifrelerini kullanarak gizlice e-mail (MSN, Yahoo, Gmail, Mynet) adreslerine girmeye çalışırım.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman

51	İnternette arkadaşlarımın şifrelerini kullanarak gizlice onların oyunlarına girmeye çalışırım.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
52	İnternette başka kişilere onları tehdit eden mesajlar gönderirim.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
53	İnternette başka kişilere ya da arkadaşlarıma onların hoşlanmayacağı mesajlar gönderirim.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
54	İnternette başka kişilerin ya da arkadaşlarımın fotoğraflarını izinlerini almadan farklı sitelerde yayınlam.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
55	İnternette başka kişilerin ya da arkadaşlarımın fotoğraflarını izinlerini almadan mesaj (e-mail) ile diğer kişilere gönderirim.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
56	İnternette başka kişilerle ya da arkadaşlarımla ilgili onların hoşlanmayacağı haberler yayınlam.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
57	İnternette başka kişilerle ya da arkadaşlarımla ilgili gerçek olmayan söylentiler yayımlam.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
58	İnternette başka kişilere ya da arkadaşlarıma hakaret eden mesajlar gönderirim.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
59	İnternette başka kişilerle ya da arkadaşlarımla alay ederim.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
60	İnternette arkadaşlarıma ya da başkalarına hoşlanmayacakları kötü isim ya da lakap takarım.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
61	Bir insanın yüzüne asla söyleyemeyeceğim şeyleri internette ya da cep telefonunda rahatlıkla söylerim.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
62	Cep telefonundan başka kişilere onları tehdit eden mesajlar gönderirim.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman

63	Cep telefonundan başka kişilerin fotoğraflarını onların iznini almadan diğer kişilere gönderirim.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
64	Cep telefonundan başka kişilere onların hoşlanmayacağı mesajlar gönderirim.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
65	Cep telefonunu kullanarak başka kişilerle ilgili gerçek olmayan söylentiler yayarım.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
66	Cep telefonundan başka kişilere hakaret eden mesajlar gönderirim.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
67	Cep telefonunu kullanarak başka kişilerle alay ederim.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
68	Telefonla başkalarını arayarak onları rahatsız ederim.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman